

ธรรมโอสถ

ลำดับเรื่องในเล่ม

๑

๑. ธรรมโอสถสำหรับโลก
๒. การเป็นคณาจารย์ใน
๓. อ. ทาเวตต์คนนี้อย่างไร
๔. การเดินทุกขวิถีโดยปฏิบัติตามคำสั่งของชีวิต

พุทธทาสเถลิงถวัลยราชูปถัมภ์

ธรรมโอสถ

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมออกเผยแพร่

เพื่อประกาศพระสัจธรรมและรักษาดั้งเดิมของธรรมทานมูลนิธิ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ได้จัดพิมพ์ในสมัยที่หลวงพ่พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิ ผู้จัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำนำในการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม

ธรรมโอสถ

ธรรมสังกการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'ลอยปทุม' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิโดยคุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิฯ ได้เมตตาอมอบให้ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ทางสวนโมกขพลาราม ได้จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการแต่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมาทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อศึกษาปฏิบัติและเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรืออมบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นธรรมสังกการะและ

แสดงกตเวทิตา ถวายแต่พระเจ้าแผ่นดิน ท่านเจ้าประคุณ
พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล
๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๔

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม
ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา
พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ
ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ
พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และเป็นไปตามความประสงค์ของท่าน
เจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดลอยปทุม
ชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
ตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามี
ความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้
มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมนี้ อนึ่ง
ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือ
ปกแข็งและเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ให้มีอายุ
ยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปภายภาคหน้า ไม่มีผู้ใด
จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีเช่นนี้ออกเผยแพร่ สาธุชนรุ่นหลังจาก
นี้ จักได้มีหนังสือธรรมะที่ดีไว้เป็นประทีปส่องทางชีวิตและดำเนิน
ชีวิตให้ถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษยชาติ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ จัดพิมพ์เป็นชุด และจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดลอยปทุมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสมหรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ *ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๕๓๐๕๕๒ และ ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๙๕๐*

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ ธรรมสภา อันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดลอยปทุม

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอน้อมถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

อนุไมทาน

การมีหน้าที่รับผิดชอบของข้าพเจ้าในฐานะที่ปรึกษาของกรมการช่าง ในสมัย
ที่บิดาได้ลาจากแดนสยามจะลงดังเช่นที่เห็น เขียนไว้ที่
ในสมุด และกระดาษที่กรมการช่าง, ชาติของอนุไมทาน.

คำว่า "ธรรม" เมื่อกล่าวถึง มีความหมาย อาจ
หมายถึงการกระทำ, แต่การกระทำที่ดีที่สุดในธรรม
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ของธรรมชาติ ทุกวันทุกตอน แห่งวิถีชีวิตการของ
เมื่อความดีมีอยู่อยู่อย่างสูง อันได้พร้อมตัว และ
ส่วนรวม, นานับกับโลก.

โลกาภิวัตน์ของธรรม เพราะมีรัฐที่ขึ้นขึ้น
ที่ธรรมจะลงดังทุกที่ลง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือ
แต่ดลใจในคนในใจ ในระบอบอันเกิดจากกฎระเบียบ
คือธรรม นั่นเอง. รัฐชาติที่ใดที่ใดคน ย่อมมี
ใจในระบอบอันดีนั้น และใคร่รู้แต่มีใจที่ใคร่
อันมีใจใจเป็นใจใจนี้ อันเมื่อขึ้นตัว. มีใจใจ
ที่ใดที่ใดใจ อนุไมทานนี้ ไม่ได้อยู่ที่ธรรม
ที่ใดแล้ว; แต่ได้มีในใจที่ใดก็ได้ ในใจที่
ตลอดใจ เป็นใจแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่
เมื่อได้ แต่เขาเห็นดี สมอบความดีของ
ใจใจที่นั่น.

ใจใจที่นั่น ก็คือใจอยู่ในธรรมเช่นนี้

๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐

๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐

สารบัญ

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๑. ธรรมโอสถสำหรับโลก	๑
ความสำคัญของถ้อยคำ	๙
พิจารณาคุณภาพธรรมของคำว่าชีวิต	๑๐
คุณภาพธรรมของคำว่า “ตัวเอง”	๑๕
ดูคำว่า “มองดินเห็นฟ้า มองฟ้าเห็นดิน”	๑๙
คำว่า “ว่าง” เข้าใจยากอย่างยิ่ง	๒๕
เรื่องที่ควรทำความเข้าใจ คือ เรื่องสุญญตา	๓๓
พระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์รักษาโรคอวิชชา	๓๖
ตำหรับยารักษาโรคทางวิญญาณ	๔๐
ความหมายของเครื่องยา	๔๕

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๒. ความมั่นคงภายใน	๖๕
ความมั่นคงภายในจิตใจ	๖๖
เป็นรากฐานของความมั่นคง	

ธรรมให้ความมั่นคงที่สุดแก่ความเป็นมนุษย์	๖๙
บทนิยามของ “ธรรม”	๗๒
พระธรรม จะเรียกว่า พระเจ้าก็ได้	๗๕
ทุกศาสนาสอนให้เห็นแก่เพื่อนมนุษย์	๗๖
ความสงบสุขจักมีได้เมื่อมนุษย์มีธรรม	๗๗
ทำให้มนุษย์รู้ว่า ทุกชีวิตเป็นเพื่อนเกิด	๘๑
แก่ เจ็บ ตาย แล้วจะมีความมั่นคงภายใน	
เพื่อนมนุษย์ไม่มีความมั่นคงเพราะบูชาอบายมุข	๘๕
การทำหน้าที่ต้องเห็นแก่ความถูกต้อง	๘๙
โลกจะมั่นคง เพราะบุคคลประพฤติธรรม	๙๒
ไม่บูชาส่วนเกินแล้วจะมีความมั่นคงพอดี	๙๓

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๓. อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๑๐๑
ปัจจัยของมนุษย์มีสองฝ่าย	๑๐๒
อาหารใจหมายถึงปัจจัยฝ่ายจิต	๑๐๔

กาย - ใจ โดยธรรมชาติแยกกันไม่ได้	๑๐๗
กายกับจิตต้องการอาหารต่างกัน	๑๐๘
คนไม่สนใจเรื่องจิต - วิญญาณ หลงแต่กาย	๑๑๐
ต้องควบคุมฝ่ายกายให้อยู่ในอำนาจฝ่ายจิต	๑๑๒
อาหารของใจคือนุญ	๑๑๓
รู้จักลักษณะของบุญให้ถูกต้อง	๑๑๔
การบำเพ็ญบุญอันถูกต้อง นั่นคือชำระบาปได้	๑๑๘
ผลของบุญประเภทให้ทาน	๑๑๙
ผลของบุญประเภทรักษาศีล	๑๒๐
ผลของบุญในการเจริญภาวนา	๑๒๐
อาหารของใจควรเป็นบุญที่ชำระบาปได้	๑๒๖
อุปมาการทำบุญกับการอาบน้ำ	๑๒๙
ใช้บุญให้ถูกต้องเพื่อล้างมัจฉาทิฏฐิ	๑๓๑
อาหารใจที่ถูกต้องจริงเป็นความอึดใจที่ไม่เมา	๑๓๔
ความสุขอันแท้จริงไม่ต้องใช้เงิน	๑๓๕
บุญสะอาดเป็นการเตรียมอนาคตอย่างดี	๑๓๘

บุญที่แท้จริงช่วยให้คนมีศีลธรรม	๑๓๙
เดี๋ยวนี้ถือว่า “ได้แล้วเป็นดี”	๑๔๓
มีบุญเลี้ยงจิตใจแล้วจะได้สิ่งดีที่สุดย	๑๔๔

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๔. การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต	๑๔๗
พุทธบริษัทดับทุกข์ที่ต้นเหตุของทุกข์	๑๔๗
การดำรงชีวิตเป็นของหนัก	๑๕๐
เพราะยึดถือตัวตนจึงเป็นของหนัก	๑๕๓
ความหนักในการแบกชีวิตมีเป็นชั้นๆ	๑๕๖
ชีวิตมีทั้งเสน่ห์และความเลวร้าย	๑๖๐
การดับทุกข์ต้องใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา	๑๖๗
การดับทุกข์ของคนในโลกมี ๓ วิธี	๑๖๘
ควรสนใจปฏิบัติจนพบความว่าง	๑๗๓
วิธีการดับทุกข์โดยลำดับ	๑๗๗
หนทางออกจากทุกข์ต้องมีธรรมชีวิ	๑๘๗

ของ พุทธศาสนิกชน

เรื่อง

ธรรมโอสถ

[ปรารภการฝึกบังคับตนเอง.]

ในเบื้องต้นนี้ อาจจะปรับความเข้าใจ กับท่านทั้งหลายในบางประการ ข้อนี้คือข้อที่เราทนอยู่ในลักษณะที่เห็นอยู่นี้ ว่าได้ทนกันอย่างไร, มีความอดทนเพื่อจะทำอะไร, เวลานี้ก็ล่วงมาถึง ๓ นาฬิกาแห่งวันใหม่แล้ว การที่อดทนไม่ไปพักผ่อนหลับนอนนี้ เพื่อประโยชน์อะไรกัน ?

สำหรับอาตมานั้น รู้สึกไปอีกทางหนึ่งว่า ถ้าการอดทนนี้ไม่ได้รับประโยชน์คุ้มกันก็ต้องเรียกว่า ยมบาลเอาตาย.

คำว่า “ยมบาลเอาตาย” นี้ บางทีบางคนจะยังไม่ทราบ; คือเราได้ถือเป็นหลักว่า *ถ้าได้ทำอะไรมีผลไม่คุ้มค่า ไม่คุ้มแรง ไม่คุ้มการเสียดสละ ของผู้เสียดสละแล้ว ก็สรุปความเอาว่า ยมบาลเอาตาย.*

เช่นว่า สร้างวัดขึ้นมาแล้ว ใช้จ่ายประโยชน์ไม่คุ้มค่าของเงินที่ลงทุนไปมาก ๆ นั้น ก็ยมบาลเอาตาย หรือว่าจะทำอะไรก็ได้ ที่เอาเงินของคนอื่นมาใช้ มาทำไป ในลักษณะที่เรียกว่า ทำประโยชน์ หรือแม้แต่สาธารณประโยชน์

พระธรรมทูตนาวันวิสาขบูชา

กัณฑ์ที่ ๓

๒ มิถุนายน ๒๕๒๐

ธรรมโอสถสำหรับโลก

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

มหาการุณิกो สत्तथा-สพฺพโลกติกิจฺจโก-ติ

ธมฺโม สกฺกจฺฉิ โส ตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสาขนาพระธรรมทูตนา สืบต่อ
เป็นปุปผาปรลัดับ ต่อจากธรรมทูตนาที่วิสาขนาแล้ว
ในตอนตันแห่งราตรี, เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา
ส่งเสริมศรัทธา-ความเชื่อ และวิริยะ-ความพากเพียร
ของท่านทั้งหลาย ให้เจริญอกงาม เนื่องในการประกอบ
พิธีวิสาขบูชาในวันนี้ สืบต่อไป.

ถ้าการกระทำนั้น ๆ มันไม่คุ้มค่ากัน ก็ต้องเรียกว่า “ยมบาลเอาตาย” :—

คือจะไปเผชิญหน้ากันกับยมบาล แล้วก็จะซักถามกันถึงเรื่อง^๕นี้ ว่าสิ่งที่ทำนั้น มันได้รับประโยชน์อะไร^๕ คุ้มค่าเงินของประชาชน? ถ้ามันพิสูจน์^๕ไม่ได้ ยมบาลก็จะเอาตาย ถึงแม้^๕อัตमान^๕ก็ไม่ยกเว้น ถ้าได้ทำให้ท่านทั้งหลายต้องอดนอนมาตง^๕ก่อนคืน, แล้วไม่ได้รับประโยชน์^๕คุ้มกัน ยมบาลก็เอาตายเหมือนกัน. ^๕นี่คือข้อที่เป็นห่วงอยู่ว่า จะได้รับประโยชน์อะไร^๕คุ้มกัน ในการที่อดหลับอดนอนมาตง^๕ก่อนคืนแล้ว.

ข้อ^๕นี้ มันก็อยู่ที่ท่านทั้งหลายด้วย ไม่อาจจะสำเร็จได้ โดยลำพัง^๕อัตมาคน^๕เดียว หมายความว่า จะต้องพยายาม^๕ทำความเข้าใจ ในเรื่องราวต่างๆ^๕ที่ได้วิสัย^๕ชนา^๕ไป หรือที่^๕ว่าผู้บรรยาย^๕บางคนได้บรรยาย^๕ไป สิ่งนั้นได้ประโยชน์^๕คุ้มค่ากัน ก็พอจะเอาตัวรอดได้

แต่^๕ว่ายังมีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสำคัญกว่า^๕นั้น สิ่งนั้นก็คือว่า การที่พวกเราเห็นแก่^๕นอนเกิน^๕ไป มันก็เกิดนิสัย

ชนิดหนึ่งขึ้นมา คือจิตใจมันซึ่มมักจะซึ่มๆ ซึ่มก็จะท้อๆ ไม่เจียบแหลม เพราะมันมีนิสัยชวนไปแต่ในทางที่จะหยุด; แม้คนชั้นนอน คนนั้นจะมีนิสัยอย่างไร ขอให้ไปสังเกตดูให้ดี ๆ.

ถ้าเราสังเกตดูที่ พระพุทธเจ้า ในการที่ทรงกระทำ ความเพียรแล้ว จะพบข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่า ชาคริยานุโยค คือ การประกอบความเพียร ของบุคคลผู้ตั้งอยู่เสมอ นั้น เป็นความลับ ในการที่พระองค์ประสบความสำเร็จ เพื่อตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ.

การที่พระองค์ทรงออกไปอยู่ในที่อันสงัด กระทำ ความเพียรเป็นเวลานาน ๆ นั้น ต้องมีความอดกลั้นอดทน มากกว่าที่พวกเราต้องอดกลั้นอดทน ในที่นี้ ในเวลานี้ คือเพิ่งจะอดทนวันสี่ แล้วก็ยังไม่ถึงคืนหนึ่งสักที; เรียกว่า ถ้าจะถือจุดดิ่งเนสัชชิกังคะ ก็ยังไม่สำเร็จสักที หรือ จะประกอบความเพียร ที่เรียกว่า ชาคริยานุโยค ก็ยังไม่กี่ มากน้อย.

ฉะนั้น ขอให้นึกถึงข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรง ประกอบความเพียร เกี่ยวกับการไม่รู้จักหลับจักนอนนี้ มาก

มายมหาศาล. ถึงแม้พระศาสดาแห่งศาสนาอื่นก็คล้าย ๆ กัน ; เรื่องนอนนั้น เห็นเป็นเรื่องที่เป็นอุปสรรค ทำให้มีนขาทำให้ง่วงเหงา เขาต้องสามารถ ที่จะนั่งอยู่ด้วยจิตใจอันแจ่มใส ตลอดวันตลอดคืน เนื่องกันไปหลาย ๆ วัน หลาย ๆ คืน กว่าจะคิดอะไรออก, หรือมองเห็นอะไรชัดเจนลงไป ชนิดที่เรียกว่าเป็นการตรัสรู้.

ดังนั้น การที่ฝึกหัดกันไว้บ้าง ย่อมจะเป็นการดี คือหัดบังคับจิตใจให้แจ่มใส ไม่ง่วงเงียเพราะการนอน ไว้ให้เป็นระยะยาว ๆ ให้บ่อย ๆ ให้มาก ๆ นั้นเป็นการดี.

ดังนั้น เราจึงถือเอาโอกาสเช่นนี้ เช่นในวันนี้ ประกอบพิธีวิสาขบูชา เป็นต้น นี้ มาฝึกหัดบทเรียนอันนี้ ก็บังคับจิตได้ ตลอดถึงบังคับกายได้ ไม่ต้องนอนก็ได้ ; ให้มันอยู่อย่างสดชื่นแจ่มใสเป็นเวลานาน ๆ เป็นโอกาสที่จะเกิดความคิด ความเข้าใจอันลึกซึ้ง หรือมองเห็นอย่างแจ่มแจ้ง.

พวกขนอนก็คงจะเถียงว่า ไปนอนเสียให้สบาย ตามที่มันควรจะนอน แล้วก็คิดอะไรออกเหมือนกัน,

เหมือนคนสมัยนี้เขาก็นอนตามสบายใจ เขาก็คิดอะไรออก
เหมือนกัน.

ข้อนี้มันก็น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่มันก็ไม่ถูกเสีย
หมด; หมายความว่า ถ้าคิดอะไรออก มันก็ออกไปอีก
แบบหนึ่ง ไม่ได้ ออกอย่างเดียวกันกับบุคคลที่มีความเข้มแข็ง
ในการบังคับจิตใจ หรือบังคับระบบประสาทให้เข้มแข็ง.
เรื่องนอนนี่เรื่องหลับนี่ ไม่มีความหมายอะไร ไม่เป็นปัญหา
ถ้าทำได้แบบนี้ ความคิดที่คิดออกนั้น มันก็เป็นไปในทาง
นี้ คือในทางที่จะข่มขี้กเลส. คนเห็นแก่นอน มัวเมาใน
การนอน ก็คิดอะไรออกเหมือนกัน แต่ก็คิดเป็นไปในทาง
ที่เป็นเหยื่อแก่กเลส. นี่คือความแตกต่างกัน.

เพราะฉะนั้น จึงอยากจะแสดงความคิดเห็น ซึ่ง
เป็นการแนะนำว่า ควรจะฝึกฝนให้คุ้นเคยกันเสียบ้าง
ในการที่บางครั้งไม่ต้องนอน. อย่าให้มันน้อยหน้า
เป็นที่ละอายแก่บุคคลธรรมดาบางคน นั่งเล่นไฟจนสว่างก็
ได้ ไม่เห็นมันง่วงนอน, นั่งเล่นหมากรุกจนสว่างก็ได้ ไม่
เห็นมันง่วงนอน อย่างนี้ก็เคยมี.

เราพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่า เล่นไพ่ เล่นหมากรุก ได้จนสว่างไม่่วงนอนนั้น อยู่ได้ด้วยอำนาจของอะไร ? มันก็ อยู่ได้ด้วยอำนาจของจิต ที่เพ่งจ้องอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็น อารมณ์ที่รุนแรง มันก็เลยไม่่วงนอน.

เดี๋ยวนี้ทำไมเราจึงไม่เพ่งจ้อง ในการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า ให้เป็นอารมณ์ที่รุนแรงถึงขนาดนั้นบ้าง มัน จะได้ไม่รู้สีก่วงนอน. เมื่อทราบความจริงอย่างนี้แล้ว ก็คงจะแก้ปัญหานี้ได้มาก คือขจัดการเห็นแก่นอนได้ ใน เมื่อจะฝึกฝนการปฏิบัติเกี่ยวกับจิตใจ เช่น เกี่ยวกับสมาธิ ภาวนา เป็นต้น ในพระพุทธศาสนา.

มีคนหลายคน, มีพระหรือเณรหลายองค์ มาถาม อาตมาว่า ทำไม พอลงมือทำสมาธิมันก็ง่วงนอน ? ถ้าไม่ ทำสมาธิมันก็อยู่ได้สบาย แต่พอลงมือทำสมาธิมันก็ง่วง-นอน ; นั่นแหละ คือผลของการที่เป็นนักนอน.

ถ้าคนพวกนี้มาฝึกฝนบทเรียนอันนี้ อย่างที่กล่าวถึง ทำอยู่นี้ ไม่เห็นแก่นอนกันเสียให้มากพอ นิสัยมันก็จะ เปลี่ยนไป, ร่างกายล้าวน ๆ มันก็จะเปลี่ยนไป เป็นการบังคับ

บังคับได้ เข้มแข็งสดชื่นอยู่ได้ ไม่รู้สึกง่วงนอน ในการที่จะทำสมาธิ เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้ ไม่นิยมการบังคับตัวเอง ในลักษณะอย่างนี้ อยากรอนกันอนได้ตามใจ ไม่มีใครบังคับได้; แล้วมันก็นอน แล้วก็เกิดเป็นนิสัย พอถึงคราวที่ไม่ต้องการจะนอน ไม่อยากให้มันนอน มันก็นอนเสีย, ก็ทำไม่ได้ ก็สมน้ำหน้า ที่อยากจะนิยมชมชอบในการนอน. นี่ก็คือข้อเท็จจริงอันหนึ่ง ซึ่งจะต้องพิจารณา และจะต้องพิจารณาให้เห็นว่ามันเกี่ยวข้องกับอะไรกันกับเราก็มาน้อย.

ถ้าหากว่าท่านทั้งหลาย ประสบความสำเร็จอะไรสักอย่างหนึ่ง ที่มีค่ามาก ในการที่ทนอดนอนมาได้ตั้งก่อนคืนนี้แล้ว เราก็ไม่ถูกยมบาลเอาตาย เป็นอันว่ารอดตัวไปที่นิโคการปรารภในเบื้องต้น ของการแสดงธรรมเทศนาตอนนี้.

[เริ่มการบรรยายคราวนี้]

ความสำคัญของถ้อยคำ.

นี่ ก็จะได้กล่าวถึงเรื่องที่ตั้งใจว่าจะแสดง สืบต่อไป. สิ่งหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญมาก นั่นก็คือเรื่องของคำพูด เกี่ยวกับถ้อยคำที่ใช้พูดกันอยู่. ถ้าเป็น ถ้อยคำชั้นลึก เป็นภาษาธรรมะ ที่แสดงถึงธรรมชาติชั้นลึก มันมีความหมายอย่างอื่น ซึ่งคนธรรมดาสามัญไม่อาจจะเข้าใจได้. คำพูดชนิดนี้เอง เป็นเหตุให้ ฟังกันไม่ค่อยจะรู้เรื่อง; ถ้าคนพูดก็พูดด้วยภาษาที่ลึกกว่าธรรมดา แล้วคนฟังก็ฟังด้วยความรู้ในภาษาระดับธรรมดา มันก็ฟังไม่รู้เรื่องแน่.

อาตมาพยายามสังเกตข้อนี้อยู่ตลอดเวลา และก็ ได้พยายามที่จะแก้ปัญหาข้อนี้ด้วย คือพยายามหาทาง ให้ทุกคนเข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำ หรือภาษาที่ลึกซึ้ง ที่เรียกกันว่า “ภาษาธรรม” มีความหมายลึกซึ้งไปกว่าธรรมดาและยังลึกซึ้งกันอยู่เป็นชั้น ๆ หลายชั้นด้วย.

มันจึงเป็นการยาก ที่จะพูดกันเพียงคราวเดียว
 ครังเดียว แล้วจะเป็นผู้เจนจัดในการพูดหรือการฟังภาษา
 ชนิดนี้ ซึ่งจะเรียกว่า ภาษาธรรมชาติ คู่กันกับ *ภาษาคน* ซึ่ง
เข้าใจกันได้ง่าย เพราะพูดและฟังกันจนชินอยู่ตลอดเวลา;
 ส่วน ภาษาธรรมชาติ นั้น มีความหมายพิเศษ ไกลออกไป
 หรือ ลึกกว่าภาษาคนที่พูดกันอยู่. ขอให้สังเกตดูให้ดี.

พิจารณาคุณาภาษาธรรมชาติของคำว่าชีวิต

จะยกตัวอย่าง เช่นคำว่า *ชีวิต*. คำว่า *ชีวิต* นี้
 คืออะไร? *คนธรรมดา* สามัญ ศึกษามาอย่างลูกเด็ก ๆ เขาก็
 จะพูดไปตามที่เคยเล่าเรียนมา ว่า *ชีวิต* นี้ ก็คือความที่มันยัง
ไม่ตาย มันยังมีชีวิตอยู่ มันยังไม่ตาย, มันก็เท่านั้นเอง.
 แต่ใน ภาษาธรรมะ นั้น เขาไม่ได้หมายถึงความที่มันยังไม่
 ตายอย่างนั้น; แต่หมายถึงความหมายอันอื่น ที่เป็นความ
 หมายถึง การอยู่ด้วยความเป็นอยู่ หรือด้วยความไม่
 ตาย นั้นเอง ว่ามันคืออะไรกันแน่. เมื่อมัน อยู่ด้วยความ
 ไม่ตายนั้น มัน อยู่อย่างไร? อยู่เพื่อประโยชน์อะไร?
 และ มีความหมายอย่างไร? นี่แหละ คือภาษาที่ลึกลงไป
 เรียกว่าภาษาธรรมชาติ แม้อย่างนั้นมันก็มีหลายชั้น.

เมื่อพูดขึ้นเป็นคำถามว่า ชีวิตนี้คืออะไร? ก็
 อยากจะตอบว่า ชีวิตนี้เป็นความบ้าของธรรมชาติ ที่มัน
 แต่ปรุงแต่งธาตุรูปธาตุนาม ให้เป็นนั่นเป็นนี่ เป็นวันไป
 ที่เดียว, แล้วก็มีความรู้สึกหลงใหล ในความเอร็ดอร่อยอยู่
 เป็นความรู้สึกตามธรรมดา ที่เรียกว่า สัญชาตญาณ.

ขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อถามขึ้นว่า ชีวิตนี้
 คืออะไร? เราตอบว่า ชีวิตนี้เป็นความบ้าชนิดหนึ่งของ
 ธรรมชาติ ที่มันแต่ปรุงแต่งธาตุนั้นธาตุนั้น ธาตุรูป ธาตุ
 นาม ธาตุจิต ธาตุวิญญาณ อะไรก็ตาม ให้เกิดความรู้สึก
 เป็นทาสของความเอร็ดอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
 ลิ้น ทางกาย หรือทางใจเอง, แล้วก็เป็นนิสัย คือเป็นไปได้
 เอง อย่างที่เรียกว่า สัญชาตญาณ.

ลองคิดดูเถอะว่า นี่มันเป็นภาษาอะไรกัน? บอก
 ว่า *ชีวิตนี้เป็นความบ้าของธรรมชาติ* ปรุงแต่งสังขารไม่มีที่
 สิ้นสุด.

ทีนี้ถ้าจะมีปัญหาขึ้นมาอีกสักปัญหาหนึ่งว่า ชีวิต
 นี้มันทำไมกัน? มีขึ้นมาทำไมกัน? เมื่อมันเป็นความบ้าแล้ว
 มันจะมีมาทำไมกัน?

ก็ตอบว่า ชีวิตมันมี เพื่อให้ความบ้านั้นมัน
สิ้นสุดกันเสียที. ถ้าไม่เคยบ้านั้นก็ไม่สิ้นสุด ก็ให้มันบ้า
ขึ้นมาเสีย; แล้วมันบ้าไปจนสิ้นสุด, สิ้นสุดการปรุงแต่ง
บ้า ๆ บอ ๆ นั้นกันเสียที, แล้วก็จะสงบเย็นเป็นนิพพาน;
ไม่ต้องไหลไปเป็นวิภูฏสงสาร หรือเป็นการปรุงแต่ง
อีก; ชีวิตมันมีเพื่ออย่างนี้.

พวกเด็ก ๆ เขาว่า มีชีวิตเพื่อกิน เพื่อเล่น ให้
เอร็ดอร่อย, พวกวัยรุ่น หนุ่มสาวก็มีชีวิตเพื่อกามารมณ์, เขา
ว่าอย่างนั้น; แล้วมันต่างกันถึงขนาดนี้. เราจะคิดว่า
อย่างไรดี? อย่างน้อยก็คิดว่าอย่างไรมันถูก?

ที่นี้ สมมติว่าจะมีปัญหาต่อไปอีกสักปัญหาหนึ่งว่า
ถ้าชีวิตมันเพื่อ จะให้หยุดบ้าแล้ว จะต้องทำอะไรต่อ
ไป?

ก็ตอบว่า ให้มันหยุดบ้าในความเอร็ดอร่อยนั้น
เสีย, แล้วก็ปรับปรุงให้มันตั้งอยู่ตามหนทาง หรือตาม
ทำนองคลองธรรมที่ถูกต้อง; โดยสรุปแล้วก็คือ ตาม
คลองของอริยมรรค มีองค์ ๘ ประการ นั้นเอง. เมื่อ

ทำอยู่อย่างนี้ ชีวิตมันก็จะหยุดบ้า มันจะไม่ปรุงแต่งอะไร
ให้วุ่นวาย ยุ่งยากลำบาก อีกต่อไป.

ชีวิตมันมีความหมายอย่างนี้ ในเมื่อคนธรรมดา
เขาพูดว่า ชีวิตเป็นแต่เพียงความเป็นอยู่ มันยังไม่ตาย
เท่านั้น. เรากลับบอกว่า ชีวิตนี้คือความบ้าของธรรม-
ชาติ, ปรุงแต่งให้มันไหลเป็นควันไป แล้วก็เอ็ดดอว์อย
ในเมื่อมีผัสสะ ชนิดที่ให้ความเอ็ดดอว์อย.

เมื่อถามว่า ชีวิตนี้ทำไมกันอีก? ก็กลายเป็นว่า
เพื่อหยุดบ้ากันเสียที และเมื่อถามว่าทำอะไรจะ หยุดบ้า?
ก็จัดให้ชีวิตนี้มันอยู่ในคลองของอริยมรรคมีองค์ ๘.
ท่านทั้งหลายก็ลองซักโยงความหมาย ให้มันต่อเนื่องกัน
ให้เป็นอย่างดี แล้วก็คิดดูอีกทีว่า ชีวิตนี้มันคืออะไร?

เมื่อพิจารณาใคร่ครวญอยู่อย่างนี้ มันมีปฏิภาณ
เกิดขึ้นแจ่มใสพอสมควร ที่จะเขียนเป็นคำกลอนได้ ก็เลย
เขียนไว้เป็นคำกลอน ว่า :-

ชีวิตนี้ คืออะไรกัน ? ฉันคิดว่า
 เป็นความบ้า ของธรรมชาติ ประหลาดชั้น
 ประหลาดธาตุ แห่งกายใจ ไหลเป็นควัน
 เป็นธาตุความ - อร่อย ชั้น สัญชาติญาณ.

ชีวิตนี้ มีทำไมกัน ? ฉันเห็นว่า
 เพื่อความบ้า ถึงที่สุด สิ้นสงสาร
 สงบกาย ใจ เย็น เป็นนิพพาน
 อวสาน แห่งความไหล ไม่มีควัน.

ชีวิตนี้ ทำอย่างไรกัน ? ฉันถือว่า
 ต้องหยุดบ้า ในอร่อย คอยผ่อนผัน
 ตามองค์มรรค แปรประการ ประสานกัน
 ทุกคืนวัน ให้ถูกต้อง กลองสัมมา.

ฟังยากหรือฟังง่าย ? เข้าใจยากหรือเข้าใจง่าย ?
 บางคนคงเข้าใจไม่ได้ เพราะได้ยินคุยกันกระหุงกระหนิงๆ
 ไม่ได้ฟังเอาตมาพูดเลย เพราะว่ามันเข้าใจยาก มันฟังไม่
 เข้าใจ มันเลยไปคุยกันเสียเอง.

ดูความหมาย หรือ คำอธิบาย ของคำว่า ชีวิต ในลักษณะนี้. นี่มันไม่มีอะไร นอกจากความยุ่งยากลำบากของภาษา ที่มันลึกลงไป มัน มีความหมายลึกลงไป ๆ. นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่งแล้วว่า ภาษานี้มันไม่พอ ที่จะถ่ายทอดความรู้ หรือความรู้สึก ให้แก่กันได้ทันที. เช่นเมื่ออธิบายสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต ในลักษณะอย่างนี้ หลายคนฟังไม่รู้เรื่อง หลับไปแล้วก็มี คุณก็กระหนุงกระหนิงแข่งกับอาดมากก็มี นี่มันก็เป็นพยานเห็นชัดอยู่.

ภาษาธรรมชาติของคำว่า “ตัวเอง”.

เอ้า! ที่นี่ลองดูอีกเรื่องหนึ่ง คือคำว่า ตัวเอง. ตัวเอง นี่มันคืออะไร?

ตัวเอง นี่คือสิ่งที่มันรู้จักได้ยากที่สุด ทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้น? ก็เพราะว่าตัวเองมันต้องรู้จักตัวเอง แล้วตัวเองมันจะรู้จักตัวเองได้อย่างไร? ฉะนั้น ตัวเองจึงเป็นสิ่งที่รู้จักได้ยากที่สุด, มันเหมือนจะให้คนบ้า รู้จักตัวเองซึ่งกำลังบ้า; ฉะนั้นมันจึงรู้จักยากที่สุด.

รู้จักตัวเองนี่ รู้จักได้ยากที่สุดกว่าสิ่งใดๆ ตัว
เองที่คนโง่ๆ เขามักจะพูดว่า “กูรู้จักมันดี กูรู้จักตัวกูดี”
นี่รู้จักผิดๆ ทงนั้น เขารู้จักด้วยความโง่ เขาเข้าใจว่าอย่าง
ไร เขาก็ว่าเขารู้จักถูกต้องแล้ว ฉะนั้น คนโง่เหล่านี้ก็อวด
อยู่ว่า “เรารู้จักตัวเราดี”.

ที่จริงมันไม่เป็นเช่นนั้น การที่วางจัดตัวเองให้ถูก
ต้อง ให้มีประโยชน์นั้น มันทำไม่ได้, มันทำได้ยาก.
เราจึงได้เห็น คนจำนวนมากนั้นทำผิดๆ แล้วใครสอนก็ไม่
เชื่อ กลับตีอเสียอีก; เขาแนะนำในทางที่ถูกต้อง มันก็ไม่
เชื่อ มันก็ยังคงตอติงเอาเสียอีก. นี่เพราะว่าไม่รู้จักตัวเอง.

ที่ว่ารู้อยู่^๕ หรือจะอวดว่ารู้อยู่^๕ มันไม่ถูก
ทงนั้นแหละ. ถ้าว่ารู้จักตัวเองอย่างถูกต้องแล้ว จะทำ
อะไรๆ ถูกต้อง, แล้วเป็นไปราบรื่น, ไม่มีเด็กหัวตอ.
เด็กหัวตอก็คือเด็กที่ไม่รู้จักตัวเอง แล้วก็^๕ไม่เชื่อคนอื่นด้วย.

สรุปความว่า ตัวกู ตัวฉัน ตัวอะไร ที่รู้สึกนั้น
มันเป็นตัวที่ลวง ที่หลอกลวง, คือรูไม่จริง รู้สึกไม่จริง.
ถ้ายังมีความรู้สึก^๕ว่า ตัวตน ตัวกู ตัวผู้ ตัวเรา ตัวเขา อยู่

เมื่อไร ก็เรียกว่ายังง้อยู่เพียงนั้น เพราะมันไม่อาจจะมิตัว
ตนได้.

ตัวตนที่แท้จริงมีไม่ได้ นอกจากตัวตัวเดียว
เท่านั้น คือตัวธรรมะ ตัวสัจจะที่เป็นความจริงของธรรม-
ชาติ. นี้เรียกว่าตัวธรรมะ ตัวนี้จริง. ส่วน ตัวตน
ตัวกู ตัวฉัน ตัวเรา ตัวเขา ที่จิตมันรู้สึกคิดนึกได้ด้วย
อำนาจของอวิชชา นั้นไม่เป็นตัวจริง ไม่ใช่ตัวจริง มันเป็น
ตัวง้อ มันเป็นตัวมายา.

เมื่อมันเป็นตัวที่ไม่จริงแล้ว จะให้มันรู้จักตัวเอง
ได้อย่างไรกัน? มันเหลือวิสัย ที่จะให้ตัวที่ปรุงขึ้นมาจาก
อวิชชานี้ รู้จักตัวมันเอง. นี้มันเป็นไปไม่ได้.

นี้คำว่า "ตัวเอง" จึงเป็นคำประหลาด แทนที่
ทุกคนจะรู้จัก มันกลายเป็นไม่รู้จัก, มันไปรู้จักอันอื่น
เสียมากกว่า. ความคิดเกิดขึ้นอย่างนั้นแล้ว ก็เขียนเป็น
คำกลอนไว้ว่า :-

สิ่งรู้จัก   ยากที่สุด   กว่าสิ่งใด
ไม่มีสิ่ง   ไหนไหน   ได้ยากเท่า
                  สิ่งนั้นคือ   ตัวเอง   หรือ ตัวเรา
                  ที่คนเขลา   หลงว่ากู - รู้จักดี

ที่พระคือ เณรคือ และเด็กคือ
 ไม่มีหรือ มีสร้าง อย่างหมุน
 เพราะความรู้ เรื่อง ตัวกู มันไม่มี
 หรือมีอย่าง ไม่มี ที่ถูกตรง

อัน ตัวกู ของกู ที่รู้สึก
 เป็นตัวหลง เหลืออีก ให้คนหลง
 ส่วนตัวธรรม เป็นตัวจริง ที่ยังยง
 หมดความหลง รู้ตัวธรรม ถ้าเลิกตน.

ไม่มีตัวตนไหนที่จริงเท่า หรือว่าเลิกกว่าตัว
 ธรรม จะนั่น ตัวเองนี่ก็เป็นมายา เหลวคว้างไปหมด.

นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่แสดงว่า คำว่า “ตัวเอง”
 นี้ มันเข้าใจยาก. ถ้าเอาตัวเองที่เป็นความรู้สึก ตาม
 ความรู้สึกของกิเลส หรือวิชาแล้ว มันก็ยิ่งเหลวแหลก
 หมด; ควรจะหันไปหาตัวเอง หรือตัวจริง กันที่ตัว
 ธรรม.

ตัวเองนั่น คือตัวสิ่งที่มีมันเป็นตัวของมันเองได้;
 อย่างนี้ไม่มีอะไร นอกจากตัวธรรมที่แท้จริง ถึงขนาดที่

ต้องเป็นอสังขัตธรรม คือธรรมที่ไม่มีอะไรปรุงแต่งขึ้นมา, ได้แก่กฎของธรรมชาติ ที่เป็นสัจจะ ที่เป็นอสังขตะ เรียกว่าไม่หลอกลวงอะไร ไม่อาจจะผิดได้.

นี่คือตัวเอง หรือสิ่งที่มันเป็นตัวเองในตัวเอง, มันเป็นตัวของตัวเองได้โดยตัวเอง ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยอะไรมาสร้างมาทำ หรือมาช่วยให้รู้สึกคิดนึก.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า คำพูดนี้มันเล่นตลกกันถึงขนาดนี้.

ดูคำว่า “มองดินเห็นฟ้า มองฟ้าเห็นดิน”.

จะยกตัวอย่างต่อไปอีกสักเรื่องหนึ่ง ซึ่งมันจะยากขึ้นไปอีก คือคำพูดที่จะพูดว่า มองดินแล้วก็เห็นฟ้า พอมองฟ้าแล้วก็เห็นดิน.

มันบ้าก็มากน้อย เมื่อพูดออกไปอย่างนี้ ใครเข้าใจว่าอย่างไร? คงจะรู้สึกว่ามันเป็นคำพูดที่บ้าบอที่สุดแล้ว ถ้ามองดินก็เห็นฟ้า ถ้ามองฟ้าก็เห็นดิน มันเป็นไปได้อย่างไรกัน.

มองดินเห็นฟ้า นี่มัน คนมีปัญญา มองเห็น
 ของที่เป็นต้น เป็นก้อน เป็นของแข็งนี้ กลับเห็น
 เป็นของว่าง ว่างจาก อัดตา ว่างจาก อัดตเนีย ไม่มี
 อะไรที่เป็นตัวเป็นตน. มองโลกทั้งโลกนี้กลับเห็นว่าง ว่าง
 เหมือนกับฟ้า และมันยิ่งกว่าฟ้า; เพราะมีความว่างถึง
 ขนาดที่เรียกว่า สุญญตา อยู่ในดิน ในแผ่นดิน ในสิ่งที่
 เป็นธาตุดิน. มองไปยังธาตุดิน กลับเห็นว่าง; นี้ก็เรียก
 ว่า มองดินกลับเห็นฟ้า เห็นว่าง.

ที่นี้ มองฟ้ากลับเห็นว่าดิน นะว่างอย่างไร ? ก็คือ
 มองดูที่ความว่าง หรือฟ้าที่ว่างยิ่งขึ้นไปอีก กลับเห็นว่า
 ในความว่าง หรือในสุญญตา ในมหาสุญญตานั้น กลับมี
 สิ่งที่เข้มแข็ง แน่นหนา ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ก็คือ
 อมตะ หรือว่า นิพพาน ซึ่งเป็นของแข็งยิ่งกว่าสิ่งใด, หา
 พบได้ในความว่าง คือสุญญตา. นี่มองว่าง มองฟ้าแล้ว
 กลับปะดิน.

จึงพูดขึ้นมาว่า มองดินเห็นฟ้า พอมองฟ้าก็เห็น
 ดิน; แต่ดินในที่นี้ มันมีความหมายอย่างอื่น มันดินใน
 ภาษารธรรม คือแผ่นดินที่เหยียบได้ อาศัยได้ ไม่หลอกลวง.

แผ่นดินในโลกนี้ อย่างที่เรากำลังนั่งอยู่นี้ นั่งอยู่บนแผ่นดินชนิดนี้ มันหลอกหลวง มันไม่จริง. แผ่นดินที่อยู่ในสุญญตา จะเรียกว่า โลกอุดร หรือเรียกว่า นิพพาน, หรือสมมติเรียกกันว่าอมตมหานคร เมืองแห่งอมฤตอย่างนี้ก็มี นกกลับเป็นดินที่แท้จริง.

ที่นี้ คนเราเห็นอย่างไรหรือเปล่า? มองดินเห็นฟ้า มองฟ้าเห็นดิน หรือเปล่า? หรือว่าถ้า มองดินเห็นดิน เอ้า, ก็ทำไปสิ มันก็อยู่กะดิน; เหมือนกะใส่เดือน มันอยู่กะดิน มันเห็นดินเมื่อไร มันก็กินดิน ดูดิน กินเข้าไป ถ่ายออกมา ดูดินเข้าไป ถ่ายออกมา. นี่คนที่เห็นดินเป็นดิน สมาน้ำหน้ามัน, เห็นฟ้าเป็นฟ้า ก็สมาน้ำหน้ามัน ที่ไม่พบอะไรที่จะเป็นประโยชน์ได้.

นี่คำว่า ดิน กับคำว่า ฟ้า นั้นมันก็มีความหมายได้หลายชั้น เป็นภาษาที่ลึก อย่างที่เอามาเรียกอย่างนี้ก็มักคือว่า ฟ้า นี้ แทนที่จะเป็นฟ้าตามธรรมดา กลายเป็นสุญญตา คือความว่าง ดิน แทนที่จะเป็นโลกแผ่นดินตามธรรมดา กลับหมายถึงนิพพาน ซึ่งเป็นของแข็งยิ่งกว่าอะไร เพราะไม่มีเหตุปัจจัยอะไรปรุงแต่ง.

สิ่งทั้งหลายที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งนั้น มันแข็งไปไม่ได้; แม้ก้อนหินก้อนหนึ่ง มันเป็นสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันไหลอยู่เรื่อย มันแข็งไปไม่ได้ มันสู้สิ่งที่ไม่ใช่เหตุปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้.

นี่ เราจึงได้ความหมายของคำเหล่านี้ ผิดแปลกแตกต่างกันไป จนพูดได้อย่างที่ไม่มีใครเชื่อ, หรือลูกเด็ก ๆ มันจะโห่เอา ว่านี่บ้าแล้วโว้ย มองดินเห็นฟ้า มองฟ้าเห็นดิน อย่างนี้. พอลความรู้อันนี้เกิดขึ้น ก็เขียนเป็นกลอนไว้ว่า :-

เมื่อมองดิน เห็นฟ้า นิจาเอ๋ย

มองฟ้าเห็น ดินใหญ่ กระจาไรเลย

ฉันจะเอ๋ย ฟังดูหนา บ้าหรือดี?

คือมองโลก เห็นว่าง จากอึดตา

ว่างจาก อึดตเนีย อย่างเต็มที

มันว่างจริง ยิ่งกว่าฟ้า เพราะว่ามี

สิ่งหนึ่งที่ เรียก มหา - สุนฺญตา.

ครันมองดู โลกกว้าง อย่างแท้จริง
ก็เห็นสิ่ง ที่เรียก ว่า มหา -
อมฤต นคร ช้อนอยู่นา
นี้เรียกว่า มองฟ้า แล้วปะดิน.

คิดดูเถิด บ้าหรือดี มีให้ดู
ถ้าไม่เห็น อย่าเพ่ออยู่ มาตดิน
ถ้าจะมั่ว อยู่ที่เห็น ดินเป็นดิน
ก็ดูตกิน มันไป เป็นไส้เดือน.

กลอนนี้มันไม่สู้เรียบร้อย เพราะมันเป็นแต่เพียง
ร่าง ๆ มาเท่านั้นเอง. แต่ก็พอจะได้ใจความ ว่า มองดิน
เห็นฟ้า มองฟ้าเห็นดิน, หรือว่า มองดินกลับปะเอาฟ้า
มองฟ้ากลับปะเอาดิน, เป็นตัวอย่างของภาษา ที่ไม่ใช่ภาษา
ธรรมดา คือไม่ใช่ภาษาคน หรือภาษาโลก; แต่เป็น
ภาษาธรรม ซึ่งจะต้องสนใจกันไว้บ้าง มันจะช่วยได้มาก.

เมื่อก่อนนี้ เราไม่ได้มีการแบ่งแยกกันอย่างนี้.
อาตมาก็ได้สังเกตพบว่า ความยุ่งยาก ลำบาก เสียเวลา
มันอยู่ที่ตรงนี้; ฉะนั้น จึงได้พยายาม แยกภาษา ให้เป็น

๒ ภาษาเสีย เรียกว่า ภาษาคน กับ ภาษาธรรม พยายาม
 ชี้แจงมาหลายปีแล้ว เดียวนี้รู้สึกว่ามีผลอยู่ มีผลมาก
 ทำให้คนเข้าใจธรรมะได้ง่าย ได้เร็ว เพราะว่ามันเห็น
 ภาษาธรรม.

รู้จักภาษาคน - ภาษาธรรม

แล้วจะเข้าใจธรรมะได้ง่าย.

เรื่อง ภาษาคน - ภาษาธรรม นี้ แปลเป็นภาษา
 อังกฤษ ก็ปรากฏว่าพวกฝรั่งก็ชอบมาก ชอบหนังสือเรื่อง
 ภาษาคน - ภาษาธรรม นี่มาก เพราะช่วยให้เข้าใจคน เข้า
 ใจศาสนา เข้าใจพระเจ้า เข้าใจอะไรต่างๆ ได้ดี. จึงมา
 พุดให้ท่านทั้งหลายฟังว่า จงพยายามใช้ประโยชน์ของสิ่งๆ
 นี้ คือการ รู้จักธรรมชาติภาษาให้มันเป็นขั้นๆ ตามความ
 ยากง่าย ตามความตื้นลึกของมัน อย่าให้ภาษามันหลอก-
 ลวงเราได้อีก ถ้าทำได้อย่างนี้แล้ว ธรรมะก็จะเป็นของ
 ง่าย.

นี่ขอให้สังเกตดูกันให้ดีๆ เป็นพิเศษ และอาจจะ
 เป็นของใหม่ สำหรับท่านทั้งหลาย, หรืออย่างน้อยก็บางคน

มันยังเข้าใจไม่ได้ ว่าภาษานี้เป็นอุปสรรค ที่ทำให้เรา
เข้าใจธรรมะอันลึกซึ้งไม่ได้.

คำว่า “ว่าง” เข้าใจยากอย่างยิ่ง.

คำที่เข้าใจยากอย่างยิ่ง หรือว่าเป็นภาษาที่เล่น
ตลกอย่างยิ่ง ก็เช่นคำว่า *ความว่าง* เป็นต้น.

อาตมาพูดถึงเรื่อง *ความว่าง* แล้วก็ถูกตำ ถูกเขา
รุมกันตำ เกี่ยวกับเรื่องความว่าง นี้ มากมายทีเดียว. นึก
ดูก็น่าหัว น่าหัวก็น่าหัว น่าสงสารตัวเองก็น่าสงสาร;
เพราะไปใช้ความหมายอันอื่น ให้แก่คำคำใดคำหนึ่ง ที่เขารู้
กันอยู่ก่อนแล้ว ว่ามันมีความหมายอย่างไร.

ที่นี้ก็จะยากจะสรุปความยุ่งยากลำบาก เกี่ยวกับ
ความหมายชั้นลึกของคำว่า ว่าง ให้เห็นเป็นตัวอย่างอีก
สักข้อหนึ่ง คือจะพูดขึ้นมาว่า เมื่อจิตได้ลุถึง หรือได้
สัมผัสสิ่งที่เรียกว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่าง
แท้จริงถึงที่สุดแล้ว จิตนั้นก็จะมีซาบในความว่าง
อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนสว่างไสวที่สุด.

ลองฟังดูให้ดีอีกทีหนึ่งว่า ถ้าเมื่อใดจิตเข้าถึง พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริงถึงที่สุดแล้ว เมื่อนั้นจิตจะรู้จักหรือซึมซาบ ต่อสัจญญา หรือความว่างอย่างยิ่งถึงที่สุด

เลยกลายเป็นว่า พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้นเป็นความว่างไปเสีย, เป็นความว่างอยู่ในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์. ใครเห็นพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ถึงที่สุดจริงๆ กลายเป็นเห็นความว่าง.

ทีนี้คนที่เขาไม่เข้าใจ เขาก็ว่าบ้าที่สุดแล้ว, ทำให้พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่มีเหลืออยู่เลย และเขายังรักร้อย เขายังยึดถืออยู่; เพราะเขาสอนกันตามศาลาวัด ว่าพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นของจริง เป็นของแน่นอน เป็นของเกาะอาศัย เป็นที่พึ่งได้, แล้วเดี๋ยวนี้มาพูดว่า ว่าง ว่าง หรือเป็น สัจญญา ไป.

อธิบายว่า เมื่อจิตว่าง ไม่ได้ยึดถืออะไร เมื่อนั้นจะพบองค์จริง ของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็เห็นว่า แม้ในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ยังว่าง,

ว่างจากอุปาทาน, ว่างจากอุปาทานที่ว่า ตัวตน หรือ ของตน. ฉะนั้นจึงพูดขึ้นมาว่า เมื่อจิตลุดถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สูงสุดแล้ว จิตก็ซึมซาบสิ่งที่เรียกว่า สัจจัญญา.

ที่นี้ ในสัจจัญญา ชนิดนี้ มีกรุณาอย่างแท้จริงถึงที่สุด; แต่ว่าผู้ให้กรุณา หรือผู้รับกรุณานั้น มันไม่มี, ในจิตที่ว่าง ประกอบด้วยสัจจัญญา ในจิตนั้นแหละ กลับมีกรุณาถึงที่สุด. ความหมายมันก็ลึก มันเป็นกรุณาอีกชั้นหนึ่ง, เป็นกรุณาที่ไม่มีตัวไม่มีตน ทั้งฝ่ายโน้นและฝ่ายนี้.

กรุณากันอย่างมีตัวมีตน : คนนั้นกรุณาคนนี้, คนนี้รับกรุณาของคนนั้น, นั่นมัน เป็นกรุณาของความยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวเป็นตน เป็นเขาเป็นเรา เป็นผู้ให้ เป็นผู้ได้รับ; มันยังเป็นกรุณาที่ปลอม ๆ อะไรรออยู่. ที่ไปรักเขาสงสารเขาอะไร มันหวังจะได้อะไรบางอย่างอยู่ เพราะว่ามันมีตัวของมันอยู่, คือมีตัวของฝ่ายโน้นอยู่ จึงให้แล้วจะได้รับ แล้วก็จะได้ตอบแทน.

ฉะนั้น เมตตากรุณาที่มีรากฐานอยู่บนตัวตนนั้น ไม่จริง จังอะไรนัก สู้เมตตากรุณาที่ว่างจากตัวตน

ไม่ได้. พอว่างจากตัวตนเมื่อไร มันย่อมเป็นเมตตากรุณา
ที่แท้จริง โดยอัตโนมัติทันทีในตัวมันเอง โดยไม่ต้องเจตนา.

ฉะนั้นเราพูดได้ว่า พอปราศจากความยึดถือว่า
ตัวว่าตน เท่านั้นแหละ มันก็ไม่มีขีดชน ไม่มีขอบเขต ที่จะ
แบ่งแยกว่าใครเป็นใคร; คนนั้นเป็นคนนี้, คนนี้เป็น
คนนั้น มันเลิกหมด มันไม่มีขอบเขตที่จะแบ่งเป็นตน ๆ
เป็นตัว ๆ, มันก็เข้าถึงความเป็นอันเดียวกันหมด. นี่คือ
มหาเมตตากรุณา ที่ใหญ่หลวง ที่แท้จริงที่ไม่หลอกหลวง
ที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้.

ดังนั้นจึงถือว่า ในสัจธรรมนั้น มีกรุณาอัน
ใหญ่หลวงอันแท้จริง แต่ผู้ให้หรือผู้รับ กลับไม่มี ไม่มี
ผู้ให้กรุณา ไม่มีผู้รับกรุณา เพราะมันเป็นอันเดียวกันเสีย
เองหมด นี่บ้ำอกชั้นหนึ่งแล้วนะ.

ที่นี้บ้ำต่อไปอีก กรุณาที่เป็นตัวสัจธรรม หรือ
ในสัจธรรมที่มีกรุณานั้นแหละ คือ เป็น อุเบกขา อย่าง
ยิ่ง. กรุณาที่อยู่ในสัจธรรมนั้น เป็นอุเบกขาอย่างยิ่ง ไม่
อาจจะมีความรู้สึกกว่าชั่ว ว่าดี ว่าได้ ว่าเสีย ว่านั่น ว่านี่;

มันจึงเป็นอุเบกขาอย่างยิ่ง อยู่ในตัวความกรุณาที่มาจาก
สัญญาตา.

ถ้าเห็นมหากุณาอันใหญ่ยิ่ง ในมหาอุเบกขา,
เห็นมหาอุเบกขาอย่างยิ่ง ในความว่างนี้, นั่นแหละ คือ
ได้เห็นพุทธมณฑล หรือพุทธเกษตร เป็นประเทศ เป็น
บ้านเมือง ของพระพุทธเจ้า; ก็บ้านที่หนึ่งแล้ว. มีบ้าน
มีเมือง มีเกษตร มีมณฑล เป็นพุทธมณฑลของพระพุทธ-
เจ้า; แล้วก็อยู่ในความว่างอย่างยิ่ง ถึงขนาดเป็นมหา
อุเบกขา เรื่องบ้าหรือเรื่องดี?

เมื่อเห็นว่า มหาอุเบกขาเป็นพุทธมณฑลอย่าง
ยิ่ง อย่างนี้ ก็พยายามประพฤติกหรือกระทำ ให้เกิดความ
วิมุตติหลุดพ้นโดยประการทั้งปวง. อุเบกขาถึงที่สุดแล้ว
ก็ยอมเป็นวิมุตติหลุดพ้นอยู่โดยอัตโนมัติ ไม่ต้องทำ
อะไรอีก.

ที่ปัญญาของมนุษย์เรา ถ้าเป็น ปัญญาจริงแล้ว
จะไม่มีตัวตน เมื่อไม่มีตัวตน มันก็กลายเป็นมหากุณา
อย่างที่ว่ามีมาแล้ว.

เดี๋ยวปัญหาของคน มันมีแต่ปัญหาที่จะแสวงหาประโยชน์ตน ถึงแม้พวกที่พูดว่า จะแสวงหาพระนิพพานก็เถอะ ; ดูให้ดีเถอะ ยังมีตัวตน ยังเห็นแก่ตน ยังไม่รู้จักรพระนิพพาน ยังง้ออยู่ด้วยอวิชา มันก็แสวงหานิพพานได้. ปัญญาอย่างนั้นมันยังมีตน, แล้วมันก็ไม่เป็นมหากุณาที่แท้จริงได้.

ฉะนั้นเราถือเป็นหลักว่า ถ้ามันเป็น ปัญญาที่แท้จริงแล้ว มัน จะเต็มเปี่ยมอยู่ด้วยความหมายแห่งกรุณาที่มาจากสัจจญาณ, แล้วกรุณานี้มันเป็นอุเบกขาอย่างยิ่ง, แล้วอุเบกขาชนิดนี้ ย่อมเป็นวิมุตติ คือความหลุดพ้น อยู่ในตัวมันเองโดยอัตโนมัติ.

คงจะฟังไม่ถูก หลายคนหลับไปแล้ว อาตมาก็นั่งพูดบ้าง ๑ บอ ๑ อยู่คนเดียว.

แต่ขอยืนยันว่า เรื่องนี้มันถูกต้องที่สุด ; เท่าที่คิดไปคิดมา ทบทวนไปทบทวนมาอยู่เป็นปี ๆ มันก็มองเห็นอย่างนี้. เมื่อไม่มองเห็นเป็นอย่างอื่นได้ก็พอใจ แล้วก็เขียนไว้เป็นคำกลอน ซึ่งดูจะบ๊อบที่สุด คือเขียนว่า:—

จิตลถึง พุทธ-ธรรม-สงฆ์ อย่างแรงกล้า
 นั้นซึมซาบ สุกญญา สว่างไสว
 ในสุกญญา มีกรุณา เต็มสุดใจ
 แต่ผู้ให้ และผู้รับ กลับไม่มี.

กรุณา ที่เป็นตัว สุกญญา
 คือมหา อุเบกขา วิสุทธิศรี
 ใครเห็นชัด เหลือจะจัด ว่าชั่วหรือดี
 เขาเห็นพุทธ— มณฑลที่ ในกายตน.

ดังนั้นจัด ให้มหา อุเบกขา
 นำวิญญาณ์ สิวุมุตติ วิสุทธิผล
 ดวงประทีป แห่งบุญญา ถ้าเต็มพล
 ย่อมเต็มล้น ด้วยมหา กรุณา. (บ้าง)

เขียนคำว่า “บ้าง” ไว้ต่อท้ายตอนจบของคำกลอน นึกดูแล้ว
 นำหัว ที่ตัวเองก็อครู้สึกว่ามันบ้างไม่ได้; แต่แล้วมันมองเห็นอย่างนี้,
 มันมองเห็นความจริงอย่างนี้ แล้วมันสึกสับกันอยู่อย่างนี้.

ที่เอามาเล่าให้ฟังนี้ ก็ไม่ได้พยายาม ที่จะทำให้ท่าน
 ึ่งทั้งหลายเข้าใจ เพราะมันรู้สึกว่าจะ คงเข้าใจไม่ได้ในครั้งแรก;

แต่เอามาพูดให้ฟังนี่ ก็เพื่อจะให้ทราบไว้ว่า ภาษามัน
ทำพิช มันเป็นอย่างนี้เอง มันมีอยู่เป็นชั้น ๆ ชั้น ๆ ที่ชั้น
ลึกเข้าใจไม่ได้ เราก็พูดกันไม่รู้เรื่อง. เมื่อเอาตมาพูดภาษา
อย่างนี้ ทุกคนก็ว่าบ้าแล้ว ก็เป็นอันว่า ต้องรอไว้ก่อน, ต้อง
รอไว้ก่อน, จนกว่าจะรู้ภาษา ที่ตรงกัน เท่ากัน ทัดเทียมกัน.

เอาละ, เป็นอันว่าสรุปความได้เสียทีว่า ความยาก
ลำบากในการศึกษาธรรมะนั้น มันอยู่ที่ ภาษาเป็น
อุปสรรค ว่าภาษาไม่พอ ที่จะใช้บรรยายอะไรลงไปชัด ๆ
เร็ว ๆ ได้. ภาษามันยังไม่พอ เพราะคนยังไม่ได้คิดคำ
ขึ้นใช้เรียกสิ่งนั้น ๆ; ที่มันลึกเหลือประมาณ เราก็เอา
ภาษาธรรมดาไปใช้กะมัน ก็เลยฟังกันไม่ถูกในทันที ต้อง
มาทำความเข้าใจกันใหม่เป็นชั้น ๆ ไป.

ที่เห็นได้ง่าย ๆ เช่นเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสว่า
อนัตตานิ คนทั้งหลายโดยมากก็สั่นหัว อนัตตาอะไร ฉันท
ก็มีอยู่นี้ ฉันทคิดได้ ฉันทพูดได้ ฉันทกินได้ ฉันทนอนได้นี้
เดี๋ยวนี้ก็ยังมียังมีอย่างนี้ ที่เขาไม่ยอมเชื่อว่า คนนี้มันเป็น
อนัตตา อย่างนี้เป็นต้น.

แต่มันเป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนเพียงคนเดียว มันก็คงจะพูดกันได้เข้าใจในโอกาสหนึ่ง แล้วเดี๋ยวนี้ก็เข้าใจกันมากแล้ว ว่า อนัตตานั้นเป็นอย่างไร ทั้งที่มันเป็นกลุ่มสังขาร ที่มันคิดได้ นึกได้ พูดได้ ทำได้ แสวงหาได้ กินได้ อยู่ได้ เลยเคล็ดเปิดเบี่ยงไปถึงว่า จะตายแล้วไปเกิดอีกก็ต้องหยุดไว้ทีก่อน.

.....

เรื่องทควรทำความเข้าใจ คือ เรื่องสุญญตา.

ที่ข้อที่จะพูดกันในวันนี้ ตั้งใจไว้โดยตรง ก็คือว่าเรื่อง สุญญตา - เรื่องไม่มีตัวตน นั้น, มันว่างจากตัวตน มันก็ไม่มีตัวตน. เรื่องไม่มีตัวตนของตน มันก็คือเรื่องสุญญตา หรือความว่าง. เรื่องความว่าง มันก็คือความไม่มีตัวตน หรือของตน.

มันเป็นความว่างคำใหม่สำหรับคนโง่; แต่เป็นคำเก่าแก่ที่สุด เข้าใจกันได้ง่ายที่สุด สำหรับบุคคลในระดับพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ติกดาบรรพมาที่เดียว ไม่ใช่

คำใหม่; แต่มันเป็นคำใหม่เยี่ยมที่สุด สำหรับพวกเราที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง. ฉะนั้นขอให้ทราบถึงข้อเท็จจริงอันนี้.

ถ้าพูดถึง ความว่าง หรือ สุญญตา ในพุทธศาสนาแล้ว มันก็ไม่ได้หมายความว่าคนธรรมดาเขารู้กัน, คือคนธรรมดาเขาถือว่า ถ้าว่างแล้วมันก็ไม่มีอะไร. แต่ในภาษาธรรมนี้ ว่าง ทั่ว ๆ ที่มันมีอะไรอยู่เต็มไปหมด เพียงแต่มันว่างจากความหมายแห่งตัวตน และของตน. นี้คำว่า ว่าง กับ ความไม่ใช่ตน นั้น ก็เป็นสิ่งเดียวกัน. ทั้งว่าง ทั้งไม่ใช่ตน ก็มีอยู่ในทุกสิ่ง ที่เราเห็น ๆ กัน อยู่ในโลกนี้สัมผัสได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เต็มไปหมด, เหลียวไปทางไหนมันก็เห็นเต็มไปหมด; แต่แล้วกลับเป็นของว่าง ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของตน.

ที่นี้เรื่องมันก็มีต่อไปว่า ผู้ใดเห็นความว่าง หรือเห็นความไม่มีตน นี้จะเป็นคนที่หมดปัญหา, เป็นมนุษย์ที่ไปได้ถึงปลายทาง มีจิตใจสูงสุด ไปได้ถึงปลายทาง. เห็นความว่าง เห็นความไม่มีตัวตน ก็หมดปัญหา ก็ไม่มีความทุกข์ ที่จะเรียกโดยสมมติก็ว่าได้เข้านิพพานไปแล้ว เข้าไปอยู่ในเมืองนิพพานแล้ว. ถ้าพูดอย่างไม่สมมติ

พูดอย่างตามเป็นจริง ก็คือว่า ดับความโง่ว่าตัวตนนั้นเสีย เพราะเข้าใจถึงความว่าง.

ที่นี้ปัญหาที่มีต่อไปว่า ทำอย่างไรจึงจะหายโง่? ทำอย่างไรจึงจะเห็นความว่าง? แล้วทำอย่างไรจึงจะฆ่าตัวตนเสียให้หมด? แล้วก็เกิดมีความว่างที่แท้จริง เป็นตัวแห่งความว่างอยู่แทน ได้นามชื่อสมมติใหม่ว่า อมตะ. *อมตะ* แปลว่า *ไม่ตาย*, *อมตภาพ* แปลว่า *ความไม่ตาย*, สมมติเป็นบ้านเป็นเมือง เรียกว่า อมตมหานคร นครแห่งความไม่ตาย.

อมตมหานคร, *อมตมหานคร* นี้ เป็นคำพูดที่ *ไพเราะมาก*; ถ้าเทศน์อย่างแต่ก่อน ถือโปลาบทศน์แล้ว จะได้ยินคำเหล่านี้มากที่สุด. อาตมาก็เคยเทศน์มาแล้ว ด้วยโปลาบท เดียวก็พบคำว่า อมตมหานคร อมตมหานคร โลกอุดร อย่างนี้เป็นต้น. เขาให้ความหมายใหม่ กลายเป็นโลกที่แท้จริง โลกที่ไม่แตกดับ โลกที่เป็นนิรันดร; ถ้าจัดเป็นภาวะก็เป็นสภาพนิรันดร เป็นอสังขตะ เป็นอมตะ เป็นนิรันดร นครแห่งความไม่ตาย.

ทีนี้^๕จะพูดอย่างสมมติ สำหรับคนที่รู้แต่ภาษาโลกๆ แต่เข้าใจได้ ว่าทำอย่างไรจึงจะเข้าไปสู่สภาพนิคั้น^๕นั้น เข้าไปสู่เมือง นครนั้นจะได้ไม่ตาย? ก็เลยสมมติต่อไปอีกว่า มันมียานานหนึ่ง กินเข้าไปแล้วก็ไม่ตาย.

นี่หลายคนก็หุ่^๕ บางทีก็หายง่วงนอน พุ่^๕วันก่อน ค้างไว้ไม่ทันจะจบดี มีคนมาถามเรื่อย ถามเรื่อย ว่าอะไร เป็นอะไร? จะให้จัดให้ที^๕ เมื่อตะกั้นก็ได้ยินคนหนึ่งเขาเอา เรื่องนี้มากล่าวอีก. แล้วอาตมาก็บอกมาตงแต่หัวค้ำว่า จะพูดถึงเรื่องยานานนี้กันอีกที ให้มันละเอียดลออพอที่จะเข้าใจได้, ไม่ทิ้งไว้ห้วน ๆ สั้น ๆ เหมือนที่พูดไว้วันก่อน.

เอาละ, ทีนี้เราก้^๕จะพูดถึง เรื่องยานานนี้ กัน ให้มันสั้นสุดเสียที จะได้ไม่ต้องเข้าช้^๕รบกวนถามกันอยู่ อย่างไม่สั้นสุด.

.....

พระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์รักษาโรควิหชา.

เมื่อจะพูดกันถึงเรื่องนี้ให้สมบูรณ์ ก็จะต้องพระ บาลีในเดรคาถา มาประโยคหนึ่ง คือประโยคที่ว่า มหา

การุณิก สตุธา สพุทโลกตักิจุณโก. คือพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ เป็นนิกเขปบทหัวข้อข้างต้น เมื่อเริ่มนำเทศน์ ว่า มหาการุณิก สตุธา สพุทโลกตักิจุณโก เป็นคำของพระเถระองค์หนึ่ง กล่าวยืดยาวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า แล้วประโยคนั้นมีความว่า พระศาสดาของข้าพเจ้า ประกอบไปด้วยกรุณาอันใหญ่หลวง, พระองค์ทรงเป็นแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญโรคของสัตว์โลกทั้งปวง. หมายความว่า พระเถระองค์นั้นมองเห็น ยืนยันว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นนายแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญโรคของสัตว์โลกทั้งปวง.

เมื่อถามขึ้นว่า สัตว์โรคทั้งปวงเป็นโลกอะไร? คนทั่วไป หรือลูกเด็ก ๆ ก็บอกว่าเป็นโรคหลายอย่าง เหมือนที่กำลังไปรักษากันอยู่อย่างวุ่นวาย ที่โรงพยาบาลนั้น โรงพยาบาลนี้ ทั่วไปทั้งโลก. แต่โรคอย่างนั้นอย่างนี้ที่พูดนั้นมันไม่ใช่โรคอย่างเดียวกันกับที่พระเถระองค์นั้นท่านหมายถึง.

พระเถระองค์นั้นท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นนายแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญโรค ของสัตว์โลกทั้งปวง นั้นหมายถึงโรคอีกอย่างหนึ่ง คือ โรคโง่ โรคอวิชชา โรคที่ทำให้

เกิดความรู้สึกยึดถือเป็นตัวตน เป็นของตน, และอุปาทาน^๕มันนั้นก็กดเอาๆ กดเอาดวงวิญญาณ ให้คนนั้น เป็นทุกข์ทรมานเหลือที่จะกล่าวได้.

เป็นทุกข์ทรมานเหลือที่จะกล่าวได้ หมายความว่า แม้จะสวย จะรวย จะอยู่กันอย่างพวกเทวดา ก็ยังเป็นโรค^๕ น้อย คือเป็นโรคทางวิญญาณ อุปาทาน^๕ว่า ตั๋ว^๕ว่า ของกู มันกดเอาๆ กดเอา กดในดวงวิญญาณ ที่เดียว. ^๕คือ โรคที่พระเถระ^๕หมายถึง ที่ว่าพระพุทธเจ้าท่านเป็นนาย แพทย์ผู้เยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง^๕ หมายถึงโรค^๕ อย่างนี้, แล้วก็ เป็นแก่คนทุกคนด้วย ยิ่งกว่าโรคอะไร เสียอีก. โรคมะเร็งก็^๕ไม่เป็นแก่ทุกคน, วัณโรคก็^๕ไม่เป็นแก่ทุกคน, โรคอะไรก็^๕ไม่เป็นแก่ทุกคน; แต่โรค^๕นี้กลับ เป็นแก่ทุกคน จึงว่าโรคแห่งสัตว์โลกทั้งปวง คือ เป็นโรค ตั๋ว^๕-ของกู.

พอเป็นโรค ตั๋ว^๕-ของกู มันก็กดเอาๆ, มันเจ็บปวด, แล้วบางที่มันลึกซึ้ง^๕ จนไม่แสดงความเจ็บปวด คนก็ยังไม่รู้จัก; ก็แปลว่า ร้องไห้อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ไม่รู้ว่ามัน^๕เป็นอะไร^๕. อย่างนี้เรียกว่า โรคทางวิญญาณ.

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าถ้าเป็นนายแพทย์ ก็เป็นนายแพทย์รักษาโรคนี้อย่างตรง. ถ้าจะมาเป็นประโยชน์แก่โรคทางกาย ทางอะไร บ้าง ก็เป็นโดยอ้อม, แล้วไม่ใช่ความมุ่งหมาย. เมื่อไม่ใช่ความมุ่งหมายก็ไม่พูด จะพูดถึงเรื่องที่เป็นความมุ่งหมายโดยตรง คือมีโรคทางวิญญาณ.

พระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่เป็นนายแพทย์ต้นตำหรับ หรือเจ้าตำรับ ที่จะรักษาโรคนี้อันได้ ภายหลังแต่ที่พระองค์ได้ทรงรักษา ให้แก่พระองค์เองหายมาแล้วอย่างสิ้นเชิง ในวันที่ตรัสรู้^๕ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือวันอย่างวันนี้ ที่เรียกกันว่า วันวิสาขบูชา^๖ พระองค์ได้ทรงรักษาโรคนี้อันของพระองค์หายเด็ดขาด; แล้วก็ได้เผยแผ่ ประกาศวิธีการรักษาโรคนี้อันแก่สัตว์ทั่วไป.

เดี๋ยวนี้เราก็มารวมกัน เพื่อประโยชน์แก่การแสดงความเคารพ แสดงความรู้อธิษฐานของคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เรื่องการหายจากโรคทางวิญญาณ แล้วก็มาสอนเรา.

คำหับยารักษาโรคทางวิญญาน.

ทีนี้เราก็อเอาเรื่องโรคทางวิญญานนี้ มาพูดกันใหม่ อีกที ว่าจะรักษากันอย่างไร? ด้วยยาอะไร? อาตมาก็รวบรวมเอาข้อความเหล่านั้น มาแสดงให้เห็นว่า รักษาด้วยยาอะไร. ดังนั้นจึงมาพูดกัน ถึงเรื่อง ยานันประเสริฐ ที่สุดสำหรับมนุษย์ ที่จะรักษาโรค ตัวกู-ของกู ให้หายไปเป็นไอสถอนันประเสริฐ.

และเมื่อรวบรวมเอามาจากเรื่องต่างๆ ที่พระองค์ได้ตรัสไว้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็พอจะเอามาทำได้เป็นรูปโครงของยานานัน ว่ากรรมวโรสถอนันประเสริฐ กินแล้วไม่ตายนี้ ประกอบขึ้นด้วยเครื่องยา คือ :-

๑. เปลือกไม่รู้ไม้^๕ ๑ ส่วน หรือหนัก ๑ ชั่งก็ได้ แล้วก็,

๒. แก่นข้างหัวมัน ข้างหัวมัน แก่นนี้ก็หนัก ๑ ชั่ง เหมือนกัน แล้วก็,

๓. รากอย่างนั้นเอง อย่างนั้นเอง มันไม่เป็นอย่างอื่นได้ มันอย่างนั้นเอง หนัก ๑ ชั่ง แล้วก็,

๔. ใบไม่มีตัวกู - ไม่มีของกู ไม่มีตัวกู - ไม่มี
ของกู หน้า ๑ ชั่งด้วยเหมือนกัน แล้วก็,

๕. ดอก, ดอกไม่มีอะไรที่น่าเอา น่าเป็น ก็
เรียกว่า ดอกไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น
นี้หน้า ๑ ชั่งด้วยเหมือนกัน แล้วก็,

๖. ลูก, ลูกตายเสียก่อนตาย ตายเสียก่อนตาย
นี้หน้า ๑ ชั่ง ๖ อย่างมันก็ ๖ ชั่ง.

นี่อันสุดท้ายนี้ต้องการมาก คือต้องเอามาก ต้อง
การมาก เรียกว่า :-

๗. เมล็ดดัดบับไม่มีเหลือ, ดับไม่มีเหลือ นี้เอาเท่า
ยาทั้งหลายมันก็ได้ ๖ ชั่ง

เอามารวมกัน เลยเป็น ๑๒ ชั่ง เป็นเครื่องยา
หน้า ๑๒ ชั่ง เลขนี้ศักดิ์สิทธิ์นะ ๑๒ นี้ แต่ก็ไม่บอกหรอก.

แล้วก็เอามาระคนกันเข้า ก็เสกด้วยพระคาถาว่า
สพฺเพ ธมฺมา นานํ อภินิเวสยา ๑๐๘ คาบ.

คำว่า *คาบ* นี้ บางคนไม่รู้ เด็กๆไม่รู้ พระณรร
สมัยใหม่ก็อาจจะไม่รู้ ว่า *คาบ* นี้ หมายความว่าอะไร?

๑๐๘ คาบน่าจะหมายความว่า ๑๐๘ อึดใจ. อึดใจเต็มกลั้น นะ เขาเรียกว่าคาบ ก็ว่าไปเต็มกลั้น เต็มอึดใจ ที่หนึ่งก็เรียกว่าคาบหนึ่ง, ก็เสกยานี้ด้วยคาถาว่า สหุเพ ธมฺมา นาถิ อภินิเวสาย นี้ ๑๘๐ คาบ ถึงจะขลัง จะศักดิ์สิทธิ์ คือให้มันหนัก ให้มันชิน ให้มันมีน้ำหนัก มีความหมาย.

แล้วก็เอาใส่หม้อ แล้วก็ใส่น้ำให้ท่วมเครื่องยา ต้มเคี้ยว อย่างภาษาชาวบ้านเรียกว่า สามเอาหนึ่ง ใส่น้ำไปเท่าไร เคี้ยวให้มันเหลือเพียง ๑ ใน ๓ เขาเรียกว่า ต้มสามเอาหนึ่ง.

กินวันละ ๓ ครั้ง พอ ครั้งหนึ่ง ๑ ชั่วโมง ก็พอ เพราะว่ายามันมีฤทธิ์แรงมาก อย่ากินเข้าไปเป็นแก้วๆ เดี่ยวจะบ้าเลย กินทีละจิบนิดๆ หน่อยๆ วันละ ๓ ครั้ง ๑ ชั่วโมง.

ถ้ากินวันหนึ่งไม่หาย ก็กิน ๒ วันก็หาย หรือว่าวันหนึ่งไม่หาย สัปดาห์หนึ่งก็หาย. ถ้าสัปดาห์หนึ่งไม่หาย ก็กินต่อไปให้ครบปี. ถ้ากินปีหนึ่งแล้วไม่หาย อย่ากินเลยมันบ้าแล้วคนนั้น นะ; ยานี้มันก็ช่วยไม่ได้, คือคนที่พระพุทธรเจ้าก็ช่วยไม่ได้. เขาจัดไว้จำพวกหนึ่ง พระพุทธรเจ้าก็โปรดไม่ได้ มันกินยานี้ตั้งปีแล้วยังไม่หาย ก็เลิก

กัน; มันเป็นคนบ้า ที่ไม่อาจจะรักษาหายได้จริงๆ หรือ
จะต้องรอกันเป็นกบปี่เป็นกัลป์.

เครื่องยาเหล่านี้ ๗ อย่าง ถ้าใครยังไม่อยู่เหนือ
บุญ เหนือกุศล แล้วหาไม่พบ, หาเองก็ไม่พบ, จะไป
หาซื้อที่ร้านขายยาร้านไหนก็ไม่พบ. แต่ถ้าคนนั้นมันอยู่
เหนือบุญแล้ว มันอยู่ข้าง ๆ ตัวเต็มไปหมด เคลื่อนไปหมด
เลย ไม่ต้องซื้อที่ร้านก็ได้ กวาดๆเอามา.

คำว่า เหนือบุญ นี้ บางคนยังไม่ทราบว่ามันหมายถึง
อะไร? เป็นลูกหลานของตายายเมืองไชยา นี้ ถ้าไม่รู้จัก
คำว่า เหนือบุญ มันก็โง่เหลือประมาณ เพราะเรามีบท
กล่อมลูก เรื่องมะพร้าวนาฬิกา :-

มะพร้าวนาฬิกา ต้นเดี่ยวโนเน กลางทะเลขี้ผึ้ง
ฝนตกไม่ต้องห้ำร้องไม่ถึง กลางทะเลขี้ผึ้ง ถึงได้แต่ผู้พันบุญ

พันบาทแล้วมาถึงบุญ แล้วพันบุญอีกทีหนึ่ง
มันจึงจะถึงนิพพาน นั้น. ฉะนั้นต้องอยู่เหนือบุญ
หมายความว่า เห็นบุญนี้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นอนัตตา, เปลี่ยนแปลงหลอกลวง ไหลไปเป็นสังขาร

ทั้งหลาย; เช่นเดียวกับบาปเหมือนกัน ผิดกันแต่ว่า
บุญมันสวยงาม สนุกสนาน เอรีดอ้อย ผิดจากบาปตรง
นี้เท่านั้นแหละ.

บุญ - บาปก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ พอยึดถือ
แล้วเกิด ตัวกู เกิด ของกู มันก็กัดเอา. ระวังให้ดี ถ้าไปยึด
ถือเข้าแล้ว มันก็กัดเอาเหมือนกัน กุมีบุญ บุญของกู ยึดมัน
ถือมัน แล้วมันจะกัดเอา แล้วมัน จะกัดดวงวิญญาณ ด้วย
ไม่ใช่ว่ากัดที่เนื้อที่หนัง.

ฉะนั้น ต้องมีจิตใจรู้ว่าบุญเป็นอะไร, ต้องอยู่
เหนือบุญ ตามความหมายในบทกล่อมลูก เรื่องมะพร้าว
นาฬิกา แล้วเอาก้านนั้นมาใช้. จึงพูดว่า เครื่องยา
๗ อย่างนี้ คนธรรมดาหาไม่พบ ต้องเป็นคนที่มีจิตใจอยู่
เหนือบุญ ไม่บ้าบุญ ไม่อะไรทำนองนั้น มันก็จะหาพบ
เครื่องยา ๗ อย่างนี้.

ก็เอามาประกอบเป็นยาตามสัดส่วน ต้มกิน แล้ว
ก็ไม่ตาย ไม่ตาย เพราะมันฆ่า ตัวกู ตายหมด ไม่มี ตัวกู
แล้วอะไรจะตาย คิดดูสิ ตัวตนมันถูกทำลายหมด แล้วอะไร
จะตายอีกล่ะ ตัวกูมันถูกฆ่าไปหมด ไม่มีอะไรจะตายได้.

การตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ของพระพุทธรูปนั้น ก็คือ การฆ่าเสียซึ่งตัวตน นั้นเอง. ในวันตรัสรู้ พระองค์ก็ได้ทำลายตัวตนหมดสิ้น ด้วยการทำลายอวิชชา โดยนัยของปฏิจจสมุปบาทเป็นลำดับๆ มา, ก็เรียกว่าฆ่าตัวตนเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรตาย ก็มีแต่สภาพที่ไม่รู้จักตาย เป็นนิรันดร เป็นนิพพาน เป็นอมตะ เป็นอสังขตะ แล้วแต่จะเรียก; ยิ่งเรียกยิ่งยุ่ง เพราะการเรียกนี้ต้องอาศัยบัญญัติ หรือสมมติทั้งนั้น. เราก็นำเอาคำพูดในภาษาธรรม ที่เรียกว่าความไม่ตาย ไม่มีตัวตนที่จะตาย เป็นความไม่ตาย กินยานี้แล้วก็ถึงความไม่ตาย.

๔ ความหมายของเครื่องยา.

ที่นี้ก็พูดกันใหม่ให้ละเอียดลงไป ว่ามันเป็นอะไร ?

เครื่องยาอย่างที่ ๑ เรียกว่า เปลือกไม่รู้ไม่ชี้ เครื่องยานี้เอาที่เป็นส่วนเปลือก. ไม่รู้ไม่ชี้ นี้ มีความหมายลึกซึ้งมาก. บุญหรือบาป กูก็ไม่รู้ไม่ชี้ มันไม่มีอะไรที่กูจะต้องรู้ต้องชี้, ก็หมายความว่า ไม่ยินดีและไม่ยินร้าย. ไม่ยินดีและไม่ยินร้าย ไม่หวังอะไรที่จะไปรู้ไปชี้ ไปอยาก ไป

ทะเยอทะยานอะไร, ไม่อยากได้อะไร, ไม่หวังอะไร.
 นั่นแหละมันจึงจะเกิดอาการที่เรียกว่า 'ไม่รู้ไม่ชี้', 'ไม่รู้ไม่ชี้'
 สิ้นหัวหมดแหละ นั่นคือยาตัวหนึ่ง ที่เรียกว่า 'ไม่รู้ไม่ชี้'
 เอาเปลือกของต้นนั้นมา.

อย่างที่ ๒ เรียกว่า แก่นข้างห้วมัน, ข้างห้วมัน
 ข้างห้วมัน. ข้างห้วมัน นี้ มันมี ๒ ชนิด ต้องเลือกเอา
 ชนิดที่ต้องการ คือที่ถูก ที่จะเป็นยาได้. อีกชนิดหนึ่ง
 ใช้ไม่ได้ มันเป็นยาพิษ, อีกชนิดหนึ่งใช้ได้. ต้องเลือก
 เอาชนิดที่ใช้ได้ เอาแก่นข้างห้วมัน เอาชนิดขาวนะ อย่า
 เอาชนิดแดงมา ของที่มีอยู่ทั้ง ๒ อย่างเป็นขาว เป็นแดง
 นี้ ต้องเลือกให้ถูกนะ ไม่อย่างนั้นจะเกิดเรื่อง.

คำพูดว่า ข้างห้วมัน นั้นนะ มันมีอยู่ ๒ ชนิด.
 ชนิดหนึ่งมัน ขาว ก็คือว่ามัน มีแสงสว่าง มัน มีวิชา.
 มันตวาดออกมาว่า ข้างห้วมันนี้ มันตวาดออกมาด้วยวิชา
 คือความรู้. อันนี้ใช้ได้ มัน มีประโยชน์ คือมันรู้ดีว่า
 อันนี้ มีความหมายอะไร; อย่าไปยุ่ง อย่าไปสนใจ อย่า
 ไปอะไรกับมัน ข้างห้วมัน.

แต่อีกชนิดหนึ่งนั้น มัน ช่างหิวมัน ออกมาด้วยความโง่ ด้วยอวิชา เหมือนที่คนโดยมาก จะรวมท่านทั้งหลายด้วยก็ได้ ที่มักจะช่างหิวมัน คือไปช่างหิวมัน เอากับสิ่งที่ไม่ควรจะช่างหิวมัน. อย่างนี้ผิด อย่างเป็นสีแดงนี้ ใช้ไม่ได้; เพราะมันมาจากอวิชา หรือมันจะเป็นสีดำเสียก็ได้.

ต้องเอาอย่างสีขาว มาจากอวิชา มาจากความรู้อยู่ว่า ที่ถูกต้อง. คือว่า อะไรที่มันเกิดขึ้นเป็นธรรมดา หยุมหยิมไปหมดในโลกนี้ คนสลัดออกไปไม่ได้ เข้าไปเกี่ยวข้องเข้าไปปอลัยอวรณ์ เรื่องนั้นนิด เรื่องนี้หน่อยก็เอามาทำให้มันเป็นเรื่องใหญ่ แล้วก็เกิดความทุกข์ แต่ถ้ามีความรู้มีวิชาแล้ว ก็สลัดบ่ดออกไปได้ ว่า ช่างหิวมัน.

มันเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ตัวกู เกี่ยวกับ ของกู หยุมหยิมไปหมด; วันหนึ่ง ๆ มันเกิดขึ้นมากเหมือนกัน. แต่ถ้าไม่ไปรับเอาแล้วก็ไม่เป็นไร; แต่ถ้าไปรับเอามาแล้ว เป็นเกิดเรื่อง. ฉะนั้น ขยันช่างหิวมัน, ช่างหิวมัน อย่างนี้ให้มากอีกสักหน่อย; ในวันหนึ่ง ๆ นี้เป็นช่างหิวมันที่ควรบ่ดออกไป เป็น ช่างหิวมัน.

แต่ที่นี้ที่ตรงกันข้าม มันมีบางเรื่อง ที่ช่างห้วงมัน
ไม่ได้ ทรอก ต้องสนใจ ต้องทำให้ดีเป็นพิเศษ ; เรื่อง
ศีล สมาธิ ปัญญา เรื่องความถูกต้อง สัมมาทิฐิ อะไรนี้
อย่าช่างห้วงมันเป็นอันขาด แม้แต่สักนิดหนึ่งก็ให้ระวังให้ดี
เอามาทำให้ดี.

นี่จึงเรียกว่า ตันช่างห้วงมันมีอยู่ ๒ ชนิด เลือก
เอาชนิดที่เป็นคุณ ชนิดที่ควรช่างห้วงมันนั้นแหละ.

อันนี้เขียนไว้เป็น ๒ อย่างแล้ว ที่ว่า ช่างห้วงมัน
จงพูดว่า ช่างห้วงมันหรือให้ถือเป็น คาถาว่า ช่างห้วงมัน นะ
มีข้อความว่า :-

จงยื่นกราน สลัดท้าว ช่างห้วงมัน
ถ้าเรื่อนั้นนั้น เป็นเหตุ แห่งทุกข์หนา
อย่าสำออย ตะบอยจัด ไว้อัตรา
ตัวกุกกล้า ขันเรอยไป อัดใจตาย.

เรื่อนั้นนิด เรื่อนั้นน้อย ลอยมาเอง
ไปบวกเบ่ง ให้เห็นว่า จะฉิบหาย
เรื่อเล็กน้อย ตะบอยเห็น เป็นมากมาย
แต่ละราย รับเขวียงขว้าง ช่างห้วงมัน.

เมื่อตัวกู ลู่หลุบ ลงเท่าไร
 จะเย็นเยือก ลงไป ได้เท่านั้น
 รอดตัวได้ เพราะรู้ใช้ ข้างหัวมัน
 จงหากัน หัดใช้ ไว้ทุกคน.

นี่ข้างหัวมันที่ต้องใช้ต้องมี ควรใช้ควรมี ใช้ใน
 กรณีอย่างนี้ อย่าไปเอามาทำให้มันเป็นเรื่องขึ้นมาได้.

ที่นี้อีกอันหนึ่ง ที่ว่าอย่าข้างหัวมัน นี่ ข้างหัวมัน
 ไม่ได้ มัน จะเกิดเรื่องเสียหาย เขียนไว้เป็นคำกลอน
 ว่า:-

อย่าบั่นบัว มัวแต่ว่า ข้างหัวมัน
 ถ้าเรองนั้น เกี่ยวกับเพื่อน มนุษย์หนา
 ต้องเอื้อเฟื้อ ปฏิบัติ เต็มอัตรา
 โดยถือว่า เป็นเพื่อนเกิด- แก่ เจ็บ ตาย.

การช่วยเพื่อน เหมือนช่วย ตัวเราเอง
 เมื่อจิตเพ่ง เล็งช่วย หวยสหาย
 ย่อมลดความ เห็นแก่ตัว ลงมากมาย
 ทุกๆคราว อย่าเขวียงขวาง ข้างหัวมัน.

เห็นแก่ตัว เขาบาง ลงเท่าไร
 ยิ่งเข้าใกล้ พระนิพพาน เห็นปานนั้น
 รอดตัวได้ เพราะไม่มัว ช่างหวัมมัน
 จงพากัน ใคร่ครวญ ถ้วนทุกคน.

ควรจะจับให้ได้ว่า ช่างหวัมมันชนิดหนึ่ง ไปช่าง
 หวัมมันเข้าแล้วก็ใกล้นิพพาน ช่างหวัมมันอีกชนิดหนึ่ง
 ไปช่างหวัมมันเข้าจะยิ่งไกลนิพพาน.

ฉะนั้น ในสิ่งที่ควรจะปฏิบัติ ควรจะสนใจ นับตั้ง
 ต้นแต่ว่า เพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กัน
 น้อย่าช่างหวัมมันเป็นอันขาด. แต่ถ้าเรื่องจริง เป็นเรื่อง
 เหี่ยวของกิเลส ตัณหา อุปาทาน แล้ว รีบช่างหวัมมัน,
 ช่างหวัมมัน, ช่างหวัมมัน, ให้มันสูญหายไปให้หมดสิ้น.

นี้เรียกว่า ช่างหวัมมัน มีอยู่ ๒ ชนิด ชนิดขาว กับ
 ชนิดแดง หรือดำนั้น ให้เอามาแต่ชนิดขาว แก่นช่างหวั-
 มมันชนิดขาว ๑ ชั่ง.

ที่น้อย่างที่ ๓ รากอย่างนั้นเอง. อย่างนั้นเองนี้
 เรียกโดยพระบาลีว่า ตถตา ตถาตา แล้วแต่จะเรียก. ตถาตา

- เป็นอย่างนั้น ความเป็นอย่างนั้น ความไม่เป็นอย่างอื่น
จากนั้น ก็อกฏแห่งอิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท.

มันเป็นอย่างนั้นเอง มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มันก็เป็นอย่างนั้นเอง หรือ
ว่า อวิชชาให้เกิดสังขาร - สังขารให้เกิดวิญญาณ - วิญญาณ
ให้เกิดนามรูป - นามรูปให้เกิดอายตนะ - อายตนะให้เกิด-
ผัสสะ - ผัสสะให้เกิดเวทนา - เวทนาให้เกิดตัณหา - ตัณหา
ให้เกิดอุปาทาน - อุปาทานให้เกิดภพ - ภพให้เกิดชาติ-ชาติ
ให้เกิดทุกข์. มันเป็นอย่างนั้นเอง มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้
อย่างนี้เรียกว่า ตถตา. ตถตา เป็นอย่างนั้นเอง, ตถตา
- เป็นอย่างนั้นเอง; เป็นความรู้ที่ลึกซึ้ง เป็นญาณที่สั่นสะ-
สั่น. มองเห็นตถตาว่าเป็นอย่างนั้นเอง แล้วก็
ไม่โง่ ไปยินดี ที่มันหลอกให้ยินดี, ไม่โง่ไปยินร้าย ที่มัน
จะหลอกให้ยินร้าย, คงเป็นปรกติอยู่ได้ด้วยอำนาจของ
ตถตา. ตถตานี้ เอรากของมันมา ๑ ชั่ง.

ที่นี้ สิ่งที่ ๔ คือ ใบบ่ไม่มีตัว - ของกู. ไม่มี
อะไรที่ควรจะไปโง่หลงยึดถือว่าเป็น ตัวกู หรือเป็น
ของกู; แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าจิต ที่มันรู้สึก รู้นึก รู้สึก รู้

อะไรได้; แม้แต่สัมผัสนิพพานได้ จิตนั้นก็มีไซ้ ตั๊กกู
มีไซ้ ของกู. อาศัยพระบาลีที่ว่า *เนตฺ มม — นันฺมิไซ้*
ของเรา, เนโส ทมฺสมิ — นันฺมิไซ้เป็นเรา. ในบทสวด
หลาย ๆ แห่ง โดยเฉพาะก่อนตตลักขณสูตร นั้นมีไซ้เรา
นันมิไซ้ตัวตนของเรา นันมิไซ้เป็นเรา. นี้เราเรียกว่า
ตันไม่มี ตั๊กกู - ของกู เอาแต่ไปมา มีสติปัญญาสัมปชัญญะ
ควบคุมความรู้สึกไว้ได้ ไม่ให้เปลืองเกิดอุปาทานว่า ตั๊กกู -
ของกู ในสิ่งใด. นี้ ไปไม่มี ตั๊กกู - ของกู นี้ ก็เอามา ๑ ชั่ง.

ที่^๕ สิ่งที่ ๕ ดอกไม้น่าเอาไม่น่าเป็น. เพราะ
ว่าไม่มีอะไร ที่ไปยึดถือเข้าแล้วจะไม่มีโทษ. พระ-
พุทธเจ้าได้ตรัสว่า *สิ่งใดที่เข้าไปยึดถือเอาแล้ว จักไม่มีโทษ*
นันไม่มี. นี้เรียกว่า ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น เพราะไปเอา
เข้าแล้วมันมีแต่โทษทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่ไปเอาเข้าแล้วจะไม่มี
มีโทษ. นี้เอาดอกของมันมา แล้วก็หนัก ๑ ชั่ง.

สิ่งที่ ๖ ลุก ตายก่อนตาย; อย่าให้ทันร่างกาย^๕
ตายเลย แต่ให้ ตั๊กกู มันตายเสียก่อนให้หมดสิ้น. ตั๊กกู
ตั๊กกู ตัวตน นี้ ให้มันตายเสียให้หมดสิ้น โดยที่ร่างกาย^๕
ยังไม่ทันตาย ก็มีจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ผ่องใส หลุดพ้น
ก็ไม่มีความทุกข์เลย.

ตายก่อนตายมิใช่กลายเป็นผี แต่ไปเป็นสิ่งที่ไม่
สูญหาย, คือไม่เปลี่ยนแปลง เป็นนิพพาน. ตายก่อนตายนี้
ไม่ได้ตายไปเป็นผี อย่างเหมือนกับเข้าโลง; ตัวกูตายไป
ก็เหลือแต่สัญญาตา เหลือแต่ความว่าง แล้วก็ เป็นนิพพาน.
ต้นไม้ต้นนี้ต้องเอาลูกของมันมา แล้วก็หนัก ๑ ชั่ง.

นี้ ๖ อย่างนี้ อย่างละชั่ง ๆ รวมเป็น ๖ อย่าง ๖ ชั่ง.

ที่นี้สิ่งสุดท้าย เรียกว่า เม็ดดับไม่เหลือ. ที่เอา
เท้ายาทงหลาย หรือ ๖ ชั่งนั้นนะ มีความรู้ไม่หมายมันอะไร
จิตมันก็น้อมไปเพื่อดับไม่เหลือ.

อย่าง พระบาลีที่มีว่า เมื่อมองเห็นโลกทั้งปวง โดย
ความเป็นอนัตตาแล้ว จิตจะน้อมไป เพื่อความเลื่อมใสใน
อายตนะ คือพระนิพพาน. ในที่นี้เรียก พระนิพพาน ว่า
อายตนะ คือสิ่งที่จิตสัมผัสได้. เมื่อเห็นไม่มีตัวตน ไม่มี
ของตน ในสิ่งทั้งปวงแล้ว จิตมันก็ไม่รู้จะไปทางไหน มัน
ก็น้อมไปเพื่อนิพพาน.

นิพพาน ในที่นี้แปลว่า ดับไม่เหลือ, ดับไม่มี
เชื้อเหลือ, ดับแห่งความร้อนไม่มีเชื้อเหลือ. ร้อนนี้เป็น

ร้อนกิเลสก็มี ก็ดับร้อนกิเลส^๕นั้นไม่มีเชื้อเหลือ. ร้อน^๖นี้
เป็นความทุกข์^๗ก็มี ก็ดับความร้อน^๘ที่เป็นทุกข์^๙นั้นไม่มีเชื้อ
เหลือ, ก็คือไม่มีกิเลสเหลือ. ความมันก็อย่างเดียวกัน
ดับร้อน^{๑๐}ไม่ให้มีเหลือ ก็ต้องดับ ตัวกู - ของกู เสียก่อน
ตาย.

เรื่องความดับไม่เหลือ^{๑๑}นี้ ได้อธิบายแล้ว ได้พิมพ์
แจกแล้วมาก ได้ยินว่าเอาไปแปลเป็นภาษาต่างประเทศไม่
น้อยกว่า ๔-๕ ภาษา แม้แต่ภาษามลายูในอินโดนีเซีย
ก็ยัง^{๑๒}มีเรื่องดับไม่เหลือ เล่มเล็ก ๆ ของเรา. เรื่องดับไม่
เหลือ^{๑๓}นี้มีประโยชน์^{๑๔}ที่สุด เพราะมันเป็นไวพจน์ คือคำแทน
ชื่อ^{๑๕}ของพระนิพพาน นั่นเอง.

เดี๋ยวนี้^{๑๖}กว่า เมล็ดดับไม่เหลือ^{๑๗}นี้ เอาเท่ายาทั้ง
หลาย คือ ๖ ชั่ง. รวมกันแล้วเป็น ๑๒ ชั่ง แล้วก็ทำ
ตามวิธี^{๑๘}ที่ได้กล่าวมาแล้ว^{๑๙}นี้.

ที่ว่า เสกด้วย สพุเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสยา
นี้ก็ควร^{๒๐}จะเข้าใจ. เหมือนที่เคยอธิบายมาแล้วหลายครั้ง
หลายหน ว่าพระพุทธรูป^{๒๑}ก็ได้ตรัส^{๒๒}ไว้เอง ว่าการศึกษาทั้ง-

หมด การปฏิบัติทั้งหมด สรุปรวมอยู่ในประโยคสั้น ๆ ว่า
 สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา - ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อัน
 ใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวตน ว่าของตน ; เป็นที่
 สรุปรวมปริยัติทั้งพระไตรปิฎก ว่าพระไตรปิฎกนี้ สรุปล
 ความแล้ว ก็สอนเรื่องไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น. นี้
 เรียกว่าพระปริยัติทั้งหมด มีหัวใจว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควร
 ยึดมั่นถือมั่น.

ที่นี้การ ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา, ปฏิบัติอะไรก็
 แล้วแต่จะเรียกเถอะ มันก็ สรุปรวมลงไปที่ว่า ปฏิบัติเพื่อ
 ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด.

ที่นี้ ถ้าปฏิบัติได้ผล ปฏิบัติสำเร็จแล้ว ผลมันก็
 เกิดขึ้นมา เป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ก็เลยเรียกว่า
 วิมุตติ คือ หลุดพ้น.

นี่ว่าพระศาสนา พระพุทธวงจนะ หรือพรหมจรรย์
 หรือผลทั้งหมดแห่งพรหมจรรย์ มัน ก็สรุปรวมลงได้ใน
 คำสั้น ๆ ว่า สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา จึงมีเหตุผล
 อย่างยิ่ง มีความสมควร เหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะเอามาเป็น
 คาถาเสกยา. เหมือนที่เขามีการเสกกันทั่วไป เขาเสก

กันว่าอะไร ด้วยความมุ่งหมายอย่างไร ก็ไม่ทราบ ตามใจ
เขา; แต่เรา^๕แสก^๕เพื่อ^๕ให้^๕มัน^๕หมด^๕ความ^๕ยึด^๕มั่น^๕ถือ^๕มั่น^๕,
แล้ว^๕ก็^๕เอา^๕ยอด^๕หรือ^๕หัวใจ^๕ของ^๕พระ^๕พุทธ^๕ทว^๕จ^๕นะ^๕ของ^๕การ^๕
ปฏิบัติ^๕พร^๕หม^๕จ^๕ร^๕ร^๕ย^๕ท^๕ง^๕หม^๕ด^๕ท^๕ง^๕สน^๕มา^๕เป็น^๕คา^๕ถา^๕เส^๕ก^๕ยา^๕.

คำว่า ๑๐๘ คาบ นี้ เพราะเลข^๕ชน^๕มัน^๕ศ^๕ก^๕ด^๕ส^๕ท^๕ธ^๕คง^๕
หมาย^๕ถึง^๕กับ^๕ว่า^๕มัน^๕ไม่^๕มา^๕ก^๕เ^๕ิน^๕ไป^๕และ^๕มัน^๕ไม่^๕น^๕้อย^๕เ^๕ิน^๕ไป^๕.
ถ้า^๕มัน^๕น^๕้อย^๕เ^๕ิน^๕ไป^๕มัน^๕ก็^๕ไม่^๕ท^๕น^๕จะ^๕มี^๕ผล^๕มัน^๕มา^๕ก^๕เ^๕ิน^๕ไป^๕มัน^๕
ก็^๕เพ^๕ื่อ^๕มัน^๕ก็^๕เพ^๕ื่อ^๕เจ^๕้อ^๕จ^๕ำ^๕นวน^๕๑๐๘^๕นี้^๕มัน^๕ก็^๕ศ^๕ก^๕ด^๕ส^๕ท^๕ธ^๕ด^๕.
คน^๕ที่^๕เขา^๕เช^๕อ^๕ถ^๕ือ^๕ทำ^๕น^๕อง^๕นี้^๕เขา^๕ว่า^๕คุณ^๕ของ^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕พระ^๕
ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕พระ^๕สง^๕ฆ์^๕เอา^๕มา^๕ร^๕วม^๕ๆ^๕ก^๕ัน^๕แล้ว^๕ได้^๕๑๐๘^๕อย่าง^๕นี้^๕ก^๕มี^๕;
แต่^๕ที่^๕จ^๕ริง^๕ไป^๕ย^๕ิม^๕ของ^๕พ^๕ว^๕ก^๕ศ^๕า^๕สน^๕า^๕อ^๕ื่น^๕ศ^๕า^๕สน^๕า^๕พ^๕รา^๕ห^๕ม^๕ณ^๕มา^๕.

เด^๕ย^๕ว^๕น^๕เร^๕า^๕จะ^๕ไม่^๕ถ^๕ือ^๕ว่า^๕น^๕ั้น^๕-^๕นี้^๕เขา^๕-^๕เร^๕า^๕อะ^๕ไร^๕;
ถ^๕ือ^๕เอา^๕แต่^๕เพ^๕ียง^๕ว่า^๕การ^๕ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕พ^๕ระ^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕ป^๕ฏิ^๕บัติ^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕นี้^๕
ให้^๕มัน^๕มี^๕ระ^๕ยะ^๕ย^๕าว^๕น^๕าน^๕พ^๕อ^๕เ^๕ห^๕มา^๕ะ^๕พ^๕อ^๕สม^๕. ระ^๕ยะ^๕มัน^๕สั้น^๕
มัน^๕น^๕้อย^๕เ^๕ิน^๕ไป^๕จะ^๕ไป^๕เร^๕ง^๕ร^๕ัด^๕อ^๕ย^๕่าง^๕ไร^๕มัน^๕ก็^๕ไม่^๕ได้^๕, หรือ^๕ว่า^๕ถ้า^๕
ย^๕าว^๕เ^๕ิน^๕ไป^๕มัน^๕ก็^๕เส^๕ีย^๕เว^๕ล^๕า^๕เป^๕ล^๕่า^๕ๆ^๕มัน^๕ทำ^๕ให้^๕เน^๕็น^๕ช^๕้ำ^๕อ^๕ึด^๕อา^๕ด^๕
ไม่^๕จ^๕ริง^๕ไม่^๕จ^๕ัง^๕. ถ้า^๕เป็น^๕ระ^๕ยะ^๕ที่^๕พ^๕อ^๕ดี^๕มัน^๕ก็^๕มี^๕เห^๕ตุ^๕ผล^๕ที่^๕จะ^๕สำ^๕ร^๕เว^๕จ^๕
ท^๕ัน^๕เว^๕ล^๕า^๕ที่^๕มัน^๕จะ^๕ไม่^๕ต^๕าย^๕เส^๕ีย^๕ก^๕่อน^๕.

ที่ว่า ตัมสามเอาหนึ่ง นี้ มันมีความเข้มข้นพอ, คือต้องทำให้มันเข้มข้น อย่าให้มันจางๆใสๆ. การปฏิบัติ นี้ต้องเข้มข้น ต้องสุดความสามารถที่จะปฏิบัติได้.

สามเอาหนึ่ง สามแล้วรวมกันเหลือหนึ่ง หรือรวมกันเป็นหนึ่ง นี้ เป็นคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์; เช่นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๓ อย่าง. แต่เนื้อแท้เป็นอย่างเดียวกัน รวมเข้าแล้วเป็นสิ่งเดียว มันเข้มข้นก็มากน้อย ลองคิดดู. ของสิ่งเดียวใช้ประโยชน์ได้ทั้ง ๓ อย่าง; ฉะนั้น ของ ๓ อย่างนั้น เอมารวมกันเป็นของสิ่งเดียว ก็เรียกว่า ตัมสามเอาหนึ่ง คือไปยืมคำพูดเรื่องโลกๆนั้นมาใช้ แต่เรามีความหมายในภาษาธรรม.

กินวันละ ๓ ครั้ง นี้ มันมีความหมายว่า ให้มันติดต่อกัน ไม่เปิดโอกาสให้โรคมันลุกลาม หรือมีโอกาสดังตัวได้.

กินของเข้มข้นไม่ต้องกินมาก เช่น พรหมจรรย์ นี้ มีความเข้มข้น มันมีอานุภาพมาก จับหัวใจให้ได้ แล้วก็กินเหมือนกะฉิบกินสักชนิดหนึ่ง มันก็ยังพอ, ยังเพียงพอ

พอ; แล้วก็ให้ใช้ความพยายามไปตามลำดับ เพราะว่า
เรามันมีอะไรที่ต่างกัน.

คนแต่ละคน ๆ ๗ มีอะไรที่ต่างกัน ที่ท่านเรียกว่า
มีอินทรีย์ที่ต่างกัน เพราะฉะนั้นแม้จะปฏิบัติธรรมะข้อ-
เดียวกัน มันก็ไม่บรรลุผลรวมพร้อมกันได้ เพราะว่า
บางคนมีอินทรีย์หย่อน บางคนมีอินทรีย์แก่กล้า; แม้แต่
การปฏิบัติสติปัฏฐาน ก็ยังมีว่า ๗ ปีก็มี ๗ เดือนก็มี ๗ วัน
ก็มี กระทั่งวันเดียวก็มี กระทั่งชั่วเข้าชั่วเย็นก็มี. นิตา
กันตามอินทรีย์ ตามอุปนิสัย คือการสะสมคุณธรรมที่เป็น
ความดี.

ฉะนั้นอย่าหวังว่าจะเอาวันนั้นเอาพรุ่งนี้ สำหรับ
บางคนนั้นหวังไม่ได้; ขอให้อดกลั้นอดทน กินยาน
เรื่อย ๆ ไป ๑ วัน ๗ วัน ๑ เดือน ๑ ปี. กินมันไปตาม
ที่มันจะให้ผลได้เมื่อไร มันมีระยะที่จะต้องให้ผลได้ ๗ ปีก็
ยังมี ที่จะบรรลุผลอะไรได้สักอย่างหนึ่ง; แต่ถ้าคน
มีอุปนิสัยมาก ก็ปฏิบัติเข้าชั่วเย็น เย็นชั่วเข้าอะไรนี้.

ในที่สุตก็จะมีมาถึงข้อที่ว่า อย่าทอดตัวเอง ว่าเป็น
คนที่จะไม่หายจากโรค. เรานี้มีโรคได้เกิดมาเป็น

มนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา อย่างหมดกำลังใจ, อย่าง
 ึ่งตัวเอง, อย่างมอบตัวเองให้แก่ความโง่, จงยึดมั่นสติ
 ัญญาไว้เสมอไป.

สำหรับคำที่ว่า เครื่องยาทั้งหมดนี้ ถ้ายังไม่พันบุญ
 ไม่อยู่เหนือบุญ หากไม่พบเนื้ออธิบายมาแล้ว.

เป็นอันว่า ได้บอก ตำรายาประเสริฐสุดของ
 พระพุทธเจ้า แก่ท่านทั้งหลาย โดยชัดเจนเพียงพอแล้ว
 สิ้นเวลาร่วม ๒ ชั่วโมง; ก็เป็นอันว่า อาตมาได้พยายาม
 เต็มความสามารถแล้ว จะได้หรือไม่ได้ ก็ฝากไว้เป็นหน้าที่
 ของท่านทั้งหลายบ้าง. ขอให้ชวนชวายเป็นหน้าที่ของ
 ตน ให้สุดความสามารถด้วยกันจงทุก ๆ คน.

นี่คือธรรมเทศนาโดยหัวข้อว่า *มหาการุณิกโก สตถา*
สพฺพโลกตักกิจฺจุนิกโก - พระศาสดาของข้าพเจ้านั้น เป็นผู้
 ประกอบไปด้วยมหากรุณา เป็นนายแพทย์ผู้เยื่อวยารักษาของ
 สัตว์โลกทั้งปวง. ทุกอย่างมันมีเหตุผล มีหลักฐาน มันมี
 อะไร ๆ ประกอบกันอยู่อย่างชัดเจน; ฉะนั้น เราพยายาม
 เป็นคนไข้ ที่อาจจะรักษาตนเองให้หายได้จากโรคนี้ ใน
 เวลาอันควร.

วันวิสาขบูชาเวียนมาเป็นครั้ง ๆ ปีละครั้ง ก็มาทดสอบดูว่า เดือนโรคมันเบาบางลงอย่างไรบ้าง? เป็นโอกาสที่เราจะทบทวน ไคร่ครวญ จะเป็นการกระทำที่ดีที่สุด ในการที่จะมาทบทวน ไคร่ครวญ เรื่องของความดับไม่เหลือ ทบทวน การดับ ตัณหา - ของกู ว่าเราได้กระทำไป มันมีความก้าวหน้าอย่างไร? มันหยุดอยู่ หรือมันถอยหลัง?

หยุดอยู่ หรือ ถอยหลัง นี้ มันควรจะต้องว่า ใช้ไม่ได้, ใช้ไม่ได้ โดยเท่า ๆ กันแหละ มัน ต้องก้าวหน้า คือมองเห็นชัดอยู่ว่า ความรู้สึกประเภท ตัณหา - ของกู นั้น ได้เบาบางลงไป, บังคับความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ให้มันเกิดขึ้นมาได้ บังคับได้จริงจังยิ่งขึ้นทุกที.

ข้อนี้ย่อมนุชดเกล้าสนดาน คือ ทำลายอนุสัยให้มัน ร้อยหรือไป รากานุสัย ก็ร้อยหรือไป ปฏิฆานุสัย - พวกความโกรธ ความประทุษร้าย ก็ร้อยหรือไป, อวิชานุสัย - พวกความโง่ โมหะ ก็ร้อยหรือไป, กระทั่ง มานานุสัย - มานะสำคัญว่า ตัณหา - ของกู นี้ก็ร้อยหรือไป; เรียก

เต็มทีก็เรียกว่า อหังกา มมังการ มานานุสัย นี้ได้ร่อย-
หรือไป.

มองเห็นอยู่ชัดเจนว่า ได้ร่อยหรือไป คือเรามี
ความโลภ หรือความกำหนัด น้อยลง, หรือว่ายากที่จะ
มีความโลภ หรือความกำหนัด. เรามีความโกรธ ความ
ประทุษร้าย ความจองเวร พยาบาท หงุดหงิด น้อยลงๆ,
หรือว่ายากที่จะเกิดได้ แล้วเราก็นึกที่จะเปลอ คือ
อวิชชานุสัย นั้นมัน น้อยลง ก็ยากที่จะเปลอ. แต่จะรู้
ทันทั่วทั้งที่ ทันเวลา รูด รูด ที่จะป้องกันการเกิดแห่งกิเลส,
หรือป้องกันการที่จะเกิดแห่งสายของปฏิจจสมุปบาท ฝ่าย
ที่ให้เกิดทุกข์.

ที่สำคัญที่สุด ที่เป็นที่มุ่งหมายของยานานนี้ ก็
คือ มานะ, มีมานะว่า ตัวกู ของกู นี้ น้อยลง; ไม่
เปรียบเทียบว่า ดีกว่า เลวกว่า หรือเสมอกัน: อย่ายกหู
ชูหาง เข้าไปเปรียบเทียบกับคนนั้นคนนี้ ว่าดีกว่าเรา
เสมอกันกับเรา หรือเลกว่าเรา เหมือนที่เคยๆ มาแต่ก่อน
ซึ่งเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน, แม้ในหมู่อุบาสกอุบาสิกา
ภิกษุสามเณร มันก็ยังมีสิ่งนี้ เป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน.

เมื่อมองเห็นว่ามันทุเลาเบาบางอยู่ ก็ควรจะมียุติ-
 ปราโมทย์ในทางธรรม. ยุตติปราโมทย์อันประกอบไปด้วย
 ธรรมนี้ จะช่วยได้มาก, จิตใจแจ่มใสเพราะปราโมทย์นั้น ;
 แล้วก็เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ด้วยยถา-
 ภูตสัมมปปัญญาได้โดยง่าย ; แล้วต่อจากนั้น มันก็จะ
 เป็นไปในตัวมันเอง ที่จะเกิดนิพพิทา วิราคะ วิมุตติ อะไร
 ไปตามเรื่องของธรรมชาติ.

เป็นอันว่า ปีหนึ่งก็มาชำระสะสาง เรื่องสิ่งที่
 สำคัญที่สุดอันนี้กันเสียทีหนึ่ง เพราะว่าการตรัสรู้อนุตตร-
 สัมมาสัมโพธิญาณนั้น คือการฆ่า ตัวยุ- ของกู ให้สิ้นสุด
 ลงไป ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำมาแล้ว ในวันตรัสรู้
 นั้น. ครั้นเมื่อวันนั้นมาถึงเข้าอีกเช่นวันนี้ เราก็พูดกัน
 ถึงเรื่องนี้ คิดกันถึงเรื่องนี้ ปรึกษากันถึงเรื่องนี้ ;
 เพื่อจะให้มีการประพฤติปฏิบัติ กระทำ เกี่ยวกับเรื่องนี้ให้
 ก้าวหน้า.

เพราะฉะนั้นจึงหวัง ท่านทั้งหลายคงจะสนใจเป็น
 เป็นพิเศษ ว่ามันเป็นเรื่องที่ยิ่งกว่าเรื่องเป็นเรื่องตายตาม
 ธรรมดา. เรื่องเป็นเรื่องตายที่จะนำเอาไปใส่โลง ไปเผา

ไปฝั่ง นั้น เป็นเรื่องเล็ก เป็นเรื่องขบง; แต่เรื่องเป็น
เรื่องตายทางจิตทางวิญญาณ นี้ สำคัญว่า. อย่าให้ชีวิต
นี้มันอยู่ด้วยความทนทาน เหมือนอาการที่เป็นบ้า
ของธรรมชาติ; แต่ให้มันเป็นไปในลักษณะที่เป็นความ
สงบ สงบว่างบของธรรมชาติอีกเหมือนกัน.

อาตมาจะขอพูดตรง ๆ ว่า มีบางคนสนใจเรื่องนี้
น้อยไป แม้ม่าในสถานที่นี้ อย่างในวันนี้ ก็ยังสนใจเรื่องนี้
น้อยเกินไป บางคนก็ไปนอนเสีย, บางคนก็รีบกลับไปเสีย
โดยไม่สนใจที่จะฟัง จะศึกษาเรื่องนี้ และด้วยความอด
กลั่นอดทน เป็นชาคริยานุโยค เป็นเนสัชชิกิรุดงค์ เป็น
อะไรก็ตาม ซึ่งมันจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้เกิดการ
ก้าวหน้า ในทางแห่งพระพุทธศาสนา เหมือนอย่างที่ได้
พูดแล้วพูดเล่า พูดแล้วพูดอีกว่า เพื่อความเจริญก้าวหน้า
ในทางแห่งพระพุทธศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดาอัน
เป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย. ฉะนั้นจึงหวังว่า ท่านจะเข้าใจ
ข้อนี้ดียิ่งขึ้น แล้วก็ทำให้เกิดความก้าวหน้า ในทางแห่ง
พระศาสนาได้จริง.

บัดนี้ก็เป็นเวลาอันสมควรแล้ว คือ ๕.๐๐ นาฬิกา
ของวันใหม่แล้ว เป็นธรรมเนียมที่สมควรแก่เวลา อาตมา
ขอยุติธรรมเทศนา.

เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

อบรมข้าราชการผู้นำ ส่วนอำเภอ

จ.ว. สุราษฎร์ธานี

ณ สถานหินโค้ง สวนโมกข์

อาทิตย์ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๑

ความมั่นคงภายใน.

ท่านทั้งหลาย ผู้นำที่ทำงานเกี่ยวกับความมั่นคงภายใน
ของประเทศ,

อาตมามีความยินดี ที่ได้มีโอกาสพบกันที่นี้ในวันนี้,
และอาตมาได้รับคำขอร้อง ให้ช่วยกล่าวอะไร ที่เป็นประโยชน์
แก่เรื่องนี้ ก็ด้วยความยินดีอีกเหมือนกัน เพราะเห็นว่าเป็น
หน้าที่ ที่เราต้องทำกันอยู่ทุกคน ; แม้ ภิกษุในพระพุทธ-
ศาสนา ก็มีหน้าที่ที่จะต้องรักษาความสงบในภายใน, และ
ความหมายของคำว่า “ภายใน” ก็จะยิ่งไปกว่าความหมายตาม
ธรรมดา.

ความมั่นคงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ท่านก็ต้องศึกษาเอาเองว่า มีเหตุปัจจัยอะไรบ้าง นับตั้งแต่ความมั่นคงทางการทหาร ทางการปกครอง ทางการเศรษฐกิจ ทางการพัฒนา ทางการศึกษาอบรม อะไรก็ตาม. แต่อาตมาเห็นว่า ความรู้เรื่องความมั่นคงเหล่านี้ ท่านทั้งหลายทราบกันอยู่แล้ว, และมีการอบรมกันอยู่อย่างเต็มที่แล้ว. อาตมาไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ ขึ้นเอามาพูด มันก็จะยิ่งไปกว่าที่เขาเรียกว่า “เอามะพร้าวห้าวมาขายสวน”.

ความมั่นคงภายในจิตใจเป็นรากฐาน ของความมั่นคง.

อาตมาจะพูดในเรื่องที่ตัวเองถนัด หรือเคยรู้สึกก็คือเรื่อง ความมั่นคงในภายใน ที่เป็นพื้นฐานของความมั่นคงทั้งหมด ก็คือความมั่นคงในภายในแห่งจิตใจของมนุษย์. ถ้าเรียกให้ตรงลงไปก็คือ ความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ ถ้าเรามีความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ มันก็เป็นอันว่า จะมีความมั่นคงทุกอย่างได้.

เที่ยวความล้มเหลวทุกอย่าง ก็เกิดมาจากการที่
ขาดความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ ; เป็นกันแต่เพียงคน
สักว่าเกิดมาก็เป็นคน ไม่มีคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์
ก็เรียกว่าขาดความมั่นคง แห่งความเป็นมนุษย์ เรื่องมัน
ก็รวนเร.

ความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ จะเป็นราก
ฐานของความมั่นคงทุกอย่าง คือว่ามันอยู่ต่ำสุด. เหมือน
อย่างเตี้ยวัน อาตมาอยากจะขบอกล่า เรื่องการนั่งกันอย่างนี้
เพื่อให้เกิดความรู้สึกกันขึ้นมาได้เอง ว่านั่งบนเก้าอี้ ที่นั่ง
กันอยู่นั้น มันยังมีความมั่นคงน้อยกว่านั่งบนก้อนหิน. นั่ง
บนก้อนหินยังมีความมั่นคงมากกว่านั่งบนเก้าอี้. แล้วถ้า
นั่งกลางทราย ยังมีความมั่นคงมากกว่านั่งบนก้อนหินเสียอีก ;
ไม่เชื่อก็ลองดู ; ถึงไม่ต้องลองก็รู้สึกได้ว่า ถ้าเรานั่งลงบน
ทรายนี้ ยังมีความมั่นคงมากกว่านั่งบนก้อนหิน จึงถือว่า
แผ่นดินเป็นรากฐานแห่งความมั่นคง.

แล้วก็เฉียดตรงกันกับเรื่องราวที่เรายึดถืออยู่เป็น
อุดมคติ ว่าพระพุทธเจ้าประสูติกลางพื้นดิน, พระพุทธเจ้า
นั้นตรัสรู้ก็กลางพื้นดิน. ไปศึกษาพุทธประวัติดู ท่านนั่ง

ตรัสรู้กลางคืน โคนต้นไม้ ริมคลังแห่งหนึ่ง, และเมื่อถึง
 คราวปรินิพพานท่านก็ปรินิพพานกลางคืน, กิจกรรมโดย
 ทั่วไปที่สั่งสอนภิกษุ ก็กระทำกันกลางคืน, กฎของท่านก็
 พ้นคืน ไม่เชื่อไปดุกก็ได้.

นี่เรียกว่า มีชีวิตกลางคืน กลางพื้นคืน มันจะ
 มั่นคงสักเท่าไร ? จะเรียกว่าเป็นการบังเอิญเป็น ก็ตามใจ
 ก็ได้เหมือนกัน ; แต่ผลที่ปรากฏอยู่ว่า ถ้าพูดอย่างธรรมคา
 สามัญ ท่านเกิดกลางคืน ตายกลางคืน ตรัสรู้กลางคืน
 อะไร ๆ ก็ล้วนแต่กลางคืน เพราะว่า *แผ่นดินเป็นพื้นฐาน
 อันมั่นคง.*

หรือมองกันให้ลึกกว่านั้น ก็ว่ามันเป็นไปตามธรรม
 ชาติ; เมื่อใกล้ขีดธรรมชาติเท่าไร มันก็ยิ่งมีความมั่นคง
 เท่านั้น.

พระพุทธเจ้าประสูติใต้ต้นไม้, ตรัสรู้ก็ได้ต้นไม้,
 นิพพานก็ได้ต้นไม้, โดยทั่วไปก็อยู่กันใต้ต้นไม้, สอนกันได้
 ต้นไม้. ต้นไม้เป็นของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า; แล้ว
 มนุษย์ก็ช่วยกันทำลายต้นไม้เสียหมด ก็คือทำลายของโปรด
 ปรานของพระพุทธเจ้า มันเดินกันคนละทางอย่างนี้.

คนส่วนมากชอบไปอยู่บนวิมาน ทำบุญแล้วจะได้วิมาน จะได้ออยู่บนวิมาน. แต่ว่าพระพุทธเจ้านั้นประสูติกลางดิน ตรัสรู้กลางดิน นิพพานกลางดิน อยู่แต่กลางดิน; มันเดินสวนทางกันเสียหมดอย่างนี้ คล้าย ๆ กับว่า มันทำผิดหลักของธรรมชาติ; ดังนั้นจึงไม่ได้รับผลอย่างเดียวกัน. คนที่เดินตามกฎของธรรมชาติ กับสวนทางกับธรรมชาติมันจะเหมือนกันไม่ได้. ผลที่เกิดขึ้นมันก็ต้องผิดกันอย่างตรงกันข้าม.

ธรรมให้ความมั่นคงที่สุดแก่ความเป็นมนุษย์.

ที่อาตมาอยากจะพูดถึง ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” ในภาษาไทย หรือเรียกว่า *ธรรม* ในภาษาบาลี, เรียกว่า ธรรมเฉยๆ ในภาษาไทย ก็ขอให้เข้าใจว่า เป็นคำเดียวกับคำว่า *ธรรม* ในภาษาบาลี สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำความมั่นคงที่สุด แก่ความเป็นมนุษย์ในชั้นพื้นฐาน.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม แล้วก็มีหลักของพระธรรมในการสร้างความรอกัน ความหลุดพ้น; เราก็มี

ธรรมนี้แหละเป็นเครื่องทำความมั่นคง แก่ความเป็นมนุษย์ของเรา.

โดยตัวหนังสือ เรียกว่า โดยพยัญชนะ คำว่า “ธรรม” นั้นมันมีรากศัพท์มาจากคำว่า *ธ* คือ *ทรง* หรือ *ดำรง* หรือ *มั่นคง* มัน *ทรงตัวมันเองอยู่ได้* จึงได้เรียกว่าธรรม. ฉะนั้นเรามีธรรมเป็นเครื่องยึดถือ มันก็สามารถที่จะทรงหรือดำรงตัวอยู่ได้ ตามความหมายของคำว่าธรรม. นี่เราจึงควรจะทราบความหมายของคำว่าธรรม จนเอามาใช้เป็นประโยชน์ได้, คำว่า “ธรรม” โดยรายละเอียด ขอได้โปรดช่วยจำไว้ด้วย มันจะเป็นประโยชน์อย่างมากในอนาคต.

คำว่า *ธรรม* ในภาษาไทย หรือ *ธมฺม* ในภาษาบาลีนั้น ในความหมายที่ ๑ หมายถึง รูปธรรม นามธรรมทั้งหมด ไม่ยกเว้นอะไร, หรือสิ่งที่ไม่ใช่รูปธรรมนามธรรม แต่ก็ก็เป็นธรรมชาติด้วย ก็รวมอยู่ในคำว่าธรรม นี้ความหมายที่ ๑. หมายถึง ธรรมชาติทุกสิ่ง.

ธรรมในความหมายที่ ๒ หมายถึงกฎ, ทัฎกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ ก็มัน เป็นสัจจะอย่างหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นตัวกฎ ควบคุมธรรมชาตินั้น ๆ อยู่ เรา

ก็ต้องรู้สัจจะเหล่านั้น หรือ กฎของธรรมชาติ เหล่านั้น ;
 เราจึงใช้ธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งทางวัตถุ ทางโลก
 และทางธรรม เพราะรู้เรื่องกฎของธรรมชาติ เขาจึงเอา
 ธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ แม้เรื่องโลกๆ ก็ได้.

ธรรมในความหมายที่ ๓. หมายถึง หน้าที่
 ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของ
 ธรรมชาติ. นี่คือน้ำที่อันสำคัญตามกฎของธรรมชาติ ;
 แม้ที่สุดแต่สิ่งที่เรียกว่า การรักษาความสงบภายใน นั้นมันก็เป็น
 ธรรมในความหมายที่ ๓ นี้, คือเป็นการทำหน้าที่ให้
 ถูกตรงตามกฎของธรรมชาติ เพื่ออยู่กันอย่างสงบ. ถ้าไม่มีการ
 ทำหน้าที่มันก็ไม่มีความสงบ.

คำว่า “หน้าที่ๆ” นี้เป็นคำสำคัญ เป็นความหมาย
 ของคำว่าธรรม ; จะเป็นสัตว์เทวเจจัน หรือจะเป็นมนุษย์
 ก็ต้องทำหน้าที่ ; แม้แต่ต้นไม้ มันมีชีวิตอย่างต้นไม้ มัน
 ก็ต้องทำหน้าที่ ไม่อย่างนั้นมันไม่รอดอยู่ได้ แล้วมันไม่เป็น
 ไปตามที่ต้องการ มันก็ต้องทำให้เป็นไปตามที่ควรจะต้องการ.
 ฉะนั้น ธรรมในความหมายนี้ มีความสำคัญที่สุดเกี่ยวข้องกับ
 มนุษย์อยู่อย่างจำเป็น คือ มนุษย์ต้องทำหน้าที่.

ที่^๕ ธรรมในความหมายที่ ๔ คือผลที่จะได้รับจากการทำหน้าที่ จะเป็นวัตถุ เงินทอง ข้าวของ ความสุข มรรค ผล นิพพาน อะไรก็ตาม เรียกว่าผลที่เกิดมาจากการทำหน้าที่ นี้ก็เรียกว่า ธรรม.

เราต้องอาศัยหลักแห่ง ธรรม ๔ ความหมายนี้ เป็นเครื่องประกอบกัน ในการทำหน้าที่ ที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์ : จะต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ, รู้เรื่องกฎของธรรมชาติ, รู้หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, รู้ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ, แล้วประพฤติ กระทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์เหล่านี้; เราก็จะได้รับผลตามที่เราปรารถนา. อย่างว่าแต่จะรักษาความสงบภายในเลย ให้รักษาความสงบทั้งโลก ทั้งจักรวาล ทั้งสากล จักรวาลก็ทำได้ ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติ ใน ๔ ประการนี้.

บทนิยามของ “ธรรม”.

ที่^๕ เมื่อเอาทั้ง ๔ ประการนี้ มาสรุปเข้าด้วยกัน เป็นความหมายสั้น ๆ ของคำว่า “ธรรม” มันก็ได้ความหมายใหม่ขึ้นมาว่า ธรรมคือการประพฤติกระทำที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา.

เมื่อถามว่า *ธรรมคืออะไร?* บทนิยามที่ถูกตั้งที่สุด ก็คือตอบว่า ธรรมคือการประพฤติกระทำที่ถูกต้องแก่ มนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

มนุษย์มีวิวัฒนาการตั้งแต่แรกคลอดออกมา : เป็นเด็กเป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ เป็นคนแก่ มันก็มีวิวัฒนาการ ; ก็ต้องมีการประพฤติกระทำที่ถูกต้องทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ. ในทางร่างกายก็ดี ในทางจิตใจก็ดี ส่วนตัวเองก็ดี ส่วนสังคมก็ดี มันต้องให้ถูกต้องทั้งนั้น จึงจะเรียกว่ามีธรรม. แม้ที่สุดแต่จะกินข้าว อาบน้ำ ถ่ายยุงจาระ บั๊สสวาระ ถ้าทำได้ดี ถูกต้อง งดงามแล้ว ก็เรียกว่า ประพฤติธรรมทั้งนั้น. นี้ขอให้ยอมรับลงไปถึงขนาดนี้ แม้เรื่องถ่ายยุงจาระ บั๊สสวาระ ถ้าทำถูกต้องงดงาม ตาม กฎเกณฑ์ ของความจริง ของธรรมชาติแล้ว ก็เรียกว่า ธรรมเหมือนกัน, ประพฤติธรรมด้วยเหมือนกัน, แล้วมันก็ สูงขึ้นไปจนถึงมีชีวิตอยู่รอด กระทั่ง บรรลุ มรรค ผล นิพพาน.

เดี๋ยวนี้ เราจะอยู่กันในโลกนี้อย่างโลก ๆ มันก็มีรูป เรื่องไปตามแบบของโลก ๆ. เราทำผิดทำถูกอะไร มันก็อยู่ที่

ธรรม, เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของธรรม. ทำไปผิดกฎเกณฑ์ของธรรม ก็มีผลอย่างหนึ่ง, ทำไปถูกต้องมันก็มีผลอย่างหนึ่ง. หมายความว่ามนุษย์ในส่วนรวม.

เราอย่าไปแยกเป็นมนุษย์ชาติหนึ่งชาติหนึ่ง ต้องนึกถึงมนุษย์ส่วนรวมก่อน เพราะมันเป็นทั้งหมดของโลกนี้. ถ้ามนุษย์ส่วนรวมมีธรรม ปัญหาไม่เกิดอย่างที่กำลังเกิดอยู่เดี๋ยวนี้ ซึ่งต้องเป็นต้องตายกันมาก ๆ นี้ เพราะการทำผิดต่อกฎของธรรม โดยมนุษย์ที่อยู่กันในโลก.

ถ้ามนุษย์ทั้งโลก รู้จักความจริงข้อนี้ มีสัมมาทิฐิ — มีความเห็นถูกต้อง ทำความเข้าใจกันได้ มนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่เต็มตามความหมายของคำว่ามนุษย์ คือมีจิตใจสูงพอที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร, แล้วมนุษย์ก็จะไม่กระทำแก่กันและกันอย่างที่กระทำกันอยู่ในบัดนี้ ซึ่งต้องพูดว่า เป็นวิกฤตการณ์อันถาวรทั่วโลก. ทั่วทั้งโลกมีวิกฤตการณ์ คือภาวะที่ไม่พึงปรารถนา อยู่ทั่วไปในโลกนี้ เพราะมนุษย์ในโลกมันทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของพระธรรม หรือจะเรียกว่า พระเจ้าก็ได้.

พระธรรม จะเรียกว่า พระเจ้าก็ได้.

พระเจ้า นั่นคือ สิ่ง สิ่งหนึ่ง จะเป็นอะไรก็ตามใจ
 แต่ว่าเป็นสิ่ง สิ่งหนึ่ง ซึ่ง สร้างสิ่งทั้งปวง ควบคุมสิ่ง
 ทั้งปวง ทำลายล้างสิ่งทั้งปวง เป็นยุคๆเป็นสมัยไป สิ่ง
 ที่เรียกว่าพระธรรม ก็คืออย่างนั้น. พระธรรมในความ
 หมายถึง ๒ คือกฎของธรรมชาติ ก็สร้างสิ่งทั้งปวง ควบคุม
 สิ่งทั้งปวง ทำลายล้างสิ่งทั้งปวง; สร้างสิ่งทั้งปวง
 วนเวียนกันอยู่อย่างนี้. นี้ กฎของธรรมชาติ นั่นแหละ คือ
 พระเจ้า ในหมู่คนที่ไม่มีพระเจ้าอย่างเป็นทางการ ; อย่าง
 พุทธบริษัทนี้ ก็มีพระเจ้าคือมีกฎของพระธรรมเป็นพระเจ้า.

เดี๋ยวนี้ไม่มีใครถือพระเจ้า, ไม่ถือทั้งพระธรรม ไม่
 ถือทั้งพระเจ้า, ถือประโยชน์เป็นใหญ่ มันก็ผิดกฎของ
 ธรรมชาติ ตามที่มีอยู่ว่า ความสงบนั้นต้องเป็นอย่างไร.
 ความสงบนั้นต้องเป็น ไปโดยกระทำให้ถูกต้องตามกฎ-
 เกณฑ์ของธรรมชาติ ในส่วนที่จะสร้างความสงบ; ฉะนั้น
 เราจึงต้องศึกษาเรื่องนี้กันให้มาก.

เดี๋ยวนี้ คนในโลกไปศึกษาแต่เรื่องวัตถุ เรื่องปาก เรื่องท้อง เรื่องประโยชน์ที่เป็นวัตถุ; ไม่สนใจในเรื่องจิต เรื่องวิญญาณ หรือเรื่องพระธรรม. นั่นก็เป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัวจนมีดหน้า ไม่ต้องมองเห็นแก่ผู้อื่น. มันผิดหลักของพระศาสนาทุก ๆ ศาสนาในโลก.

ทุกศาสนาสอนให้เห็นแก่เพื่อนมนุษย์.

ศาสนาที่เป็น ศาสนาโดยแท้จริง แล้ว สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว, ให้เห็นแก่ผู้อื่น ให้มองผู้อื่น, มีหลักเหมือนกันหมด ในข้อที่ว่าทุกคน ทุกชีวิต เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ศาสนาพุทธก็สอนอย่างนี้, ศาสนาคริสต์ก็สอนอย่างนี้, ศาสนาอิสลามก็สอนในรูปนี้; ไม่ใช่สอนให้เห็นแก่ตัวคนเป็นคน ๆ คือตัวตน; แต่สอนให้เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ จนถึงกับมีบทบังคับไม่ให้ทำไม่ได้ ก็มีในบางบทของคัมภีร์อิสลาม. นี้ก็แปลว่าศาสนาต้องการให้ยอมรับข้อที่ชีวิตทุกชีวิต สัตว์เดรัจฉานก็ได้มนุษย์ก็ได้ เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

เราจะเห็นได้ทันทีว่า ถ้ามนุษย์ทุกคนในโลกถือศาสนาเท่านั้น บัญหาก็ไม่เกิด ที่จะต้องมาฆ่าฟันกัน ไม่มีที่สิ้นสุด และไม่มีหวังจะสิ้นสุด จนมีบัญญัติไปหมดแล้วก็ไม่ค่อยได้รับผลเป็นความสงบเลย.

ความสงบสุขจักมีได้เมื่อมนุษย์มีธรรม.

อาตมาคิดและเชื่อว่า เมื่อธรรมะหรือศาสนากลับมาสู่มนุษย์อีกเท่านั้นแหละ มันจึงจะมีความสงบสุขหรือสันติภาพได้. เคียงนั้นก็จะต้องต่อสู้กันไปตามแกน ๆ อย่างเสียไม่ได้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้; จะไม่มีสันติสุขหรือสันติภาพจนกว่าพระธรรมหรือพระศาสนาจะกลับมา.

นี่เพื่อจะให้มองเห็นอย่างกว้าง ๆ ทั่วไปทั้งสากลจักรวาลกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า ความปรกติสุขคือ สันติภาพนั้น จะมีต่อเมื่อมีพระธรรม, เพื่อให้ได้หลักขึ้นมาสักอย่างหนึ่งว่า สันติสุขหรือสันติภาพนั้น ต้องมีพระธรรมเป็นรากฐาน เป็นพื้นฐาน. แม้แต่จะเป็นมนุษย์สักคนหนึ่งเท่านั้น มันก็ต้องมีธรรมะหรือพระธรรมเป็นรากฐาน เป็น

พื้นฐาน. ถ้าจะมีความเป็นมนุษย์กันทั้งโลกทั้งจักรวาล ก็ยังต้องการธรรมะอันมหาศาลอันใหญ่หลวงนั้นเป็นพื้นฐาน.

เมื่ออยู่นอกวิสัยที่เราจะทำได้ เราก็ทำเท่าที่อยู่ในวิสัยที่เราจะทำได้; เช่น เราเป็นคนไทย ก็ทำกันสำหรับประเทศไทยหรือว่าส่วนไหนของประเทศไทย ก็ทำกันในส่วนนั้นของประเทศไทย. ต่างคนต่างรับภาระ จนกระทั่งว่า แม้ใน คนคนหนึ่งก็ทำตามหน้าที่ของตน เฉพาะคน ๆ ให้มีความถูกต้องในความเป็นมนุษย์ แล้วก็มีความมั่นคงสำหรับจะทำอะไรให้ถูกต้องต่อไปเป็นส่วนรวม.

ขอให้อธิบายว่า โลกนี้ประกอบขึ้นด้วยคนแต่ละคน; เมื่อแต่ละคนมันถูกต้อง ทั้งโลกมันก็ถูกต้อง. เคียงวันเราจะให้มีใครทำอะไรตามชอบใจ, ประชาธิปไตยที่เพื่อกันอย่างนี้ มันก็ลำบาก อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่. ประเทศแม่แบบประชาธิปไตยมันก็หาความสงบสุขไม่ได้. ไปดูเดอะ คูตาม คำราเรียน ว่าประเทศไหนเป็นแม่แบบประชาธิปไตย หรือว่ามันเป็นลูกแบบประชาธิปไตย; เอ้า, ประเทศไหนมันสงบสุขอยู่ได้ด้วยประชาธิปไตยเพื่อ. ประชาธิปไตยที่เพื่อนั้น ไม่มีธรรมะ, มันไม่ประกอบไปด้วยธรรม.

ที่จริงคำว่า *ประชาธิปไตย* มีความหมายเป็นธรรม
อยู่ในตัว; แต่ถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรมมันก็ผิด. นี่ที่ว่า
 เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เสมอหน้า
 กันหมดนี่คือหัวใจของประชาธิปไตย. ทำไมไม่ถือหลัก
 อย่างนี้? ทำไมจึงมีเรามีเขา? ทำไมจึงมีเจ้าหน้าที่ชู้ตริค?
 ทำไมจึงมีเจ้าหน้าที่หยาบกาย อ้าว ล้อ กับประหารราษฎร?
 ช่วยเขียนคำร้องสักบทหนึ่งก็ได้ ต้องเอา ๕ บาท ๑๐ บาท;
 อย่างนั้นมันไม่มีความเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบที่ว่า สัตว์
 ๕ ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้วยกันทั้งหมด
 ๕ ทั้งสิ้น.

ฉะนั้น ถ้าเราไม่เข้าถึงหัวใจของธรรมะ อัน
 อตมาเห็นว่า ไม่มีรากฐานอันมั่นคง แห่งความเป็นมนุษย์
 ของแต่ละคน, ก็มันเป็นมนุษย์ที่อ่อนแอ, เป็นมนุษย์ที่
 โคลงเคลง ไร้สาระสายไปตามอำนาจบีบคั้นของกิเลส. เมื่อมี
 กิเลสเป็นพื้นฐาน เป็นรากฐาน มันก็ไม่มี ความมั่นคงใน
 ความเป็นมนุษย์. ต่อเมื่อ มีธรรมะเป็นรากฐาน เป็น
 ๕ พื้นฐาน มันก็ จะมีความมั่นคงในความเป็นมนุษย์, แล้ว
 เราจะเป็นมนุษย์กันจริงๆ. ธรรมะเข้าไปอยู่: ธรรมะ

เป็นของหนักแน่นยิ่งกว่าก้อนหินที่เรา นั่งทับอยู่เดี๋ยวนี เข้าไป
 อยู่ในคน ทำให้คนเป็นคนหนักแน่นตามหลักของธรรมะ
 มีธรรมะ. คนชนิดนี้เท่านั้นที่จะถือหลักว่า ทุกคนเป็น
 เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ; ยินดีที่จะ
 ช่วยเหลือกัน, ช่วยเหลือผู้อื่นจนลืมช่วยเหลือตัวเอง.
 ฉะนั้นปัญหาฉันก็ไม่มี : ปัญหาระหว่างข้าราชการกับประ-
 ชาชนก็ไม่มี, ปัญหาระหว่างประชาชนต่อประชาชนก็ไม่มี,
 ปัญหาในประเทศก็ไม่มี, ปัญหาระหว่างประเทศก็ไม่มี,
 ถ้าว่าคนมีธรรมะ เป็นโลกของมนุษย์ที่ประกอบไปด้วย
 ธรรม.

ฉะนั้นขอให้สนใจที่จะใช้สิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ
 นี้แหละ เป็นเครื่องแก้ปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง,
 สร้างความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง และสมบูรณ์
 ก่อน แล้วปัญหาก็คงหมดสิ้น.

อาตมาไม่ได้ตั้งใจจะกระทบกระเทือน กระแนะ-
 กระแนะ หรือว่าจะคำทออะไร; เพียงแต่พูดไปตรง ๆ ว่า
 เราต้องมีธรรมะสร้างความเป็นมนุษย์, ให้มีความเป็นมนุษย์
 ที่ถูกต้อง แล้วปัญหาก็คงหมดไป.

ทำให้มนุษย์รู้ว่า ทุกชีวิตเป็นเพื่อน เกิดแก่ เจ็บ ตาย แล้วจะมีความมั่นคงภายใน.

อาตมาจึงอยากจะกล่าวเลยไปเสียว่า ท่านทั้งหลาย
ที่มีหน้าที่ทำความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติที่เป็นภายในนี้
จงช่วยกันอบรมสั่งสอนเพื่อนมนุษย์ของเราทุกคน; อย่า
เรียกเขาว่าราษฎรเลย เรียกเขาว่า เพื่อนมนุษย์ เพื่อนเกิด
แก่ เจ็บ ตายด้วยกันดีกว่า; ให้เขามีความมั่นคงในภายใน
โดยถือหลักที่ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน.
ฉะนั้น เราจึงต้องรักกัน, เราเบียดเบียนกันไม่ได้, เราฆ่าพัน
กันไม่ได้, เราจะสงวนชีวิตของผู้อื่น เท่ากับที่สงวนชีวิต
ของเรา; แล้วเมื่อเรารักกันแล้ว เราก็พูดกันรู้เรื่อง เรา
จึงเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมได้.

เมื่อคนส่วนใหญ่เขาไม่ต้องการจะเป็นคอมมิวนิสต์
คนส่วนน้อยที่อยากเป็นคอมมิวนิสต์มันก็อดออกมาได้ เพราะว่า
มันเป็นส่วนน้อย เห็นแก่คนส่วนใหญ่ มันก็เลยไม่ต้อง
เป็นคอมมิวนิสต์ อย่างนี้เป็นต้น.

นี่รากฐานของการที่ว่า มีชีวิตอยู่อย่างเป็นเพื่อน
เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นี่แหละจะเป็น
เครื่องช่วยสร้างความมั่นคงภายใน สำหรับมนุษย์; แล้ว
ก็เลยไปกระทั่งถึงสำหรับสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานได้รับความ
เมตตาปราณี มันก็มีความมั่นคง มีมากกว่าเตี้ยวัน^๕.

เตี้ยวัน^๕มีคน อะไรก็แล้วแต่จะเรียกนะ มันเอา
ระเบิดไประเบิดปลาบ้าง ไฟฟ้าช็อตปลาบ้าง ตายไปทั้งยาวๆ.
มันมันไม่ได้เห็นความที่สัตว์เดรัจฉานเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ
ตาย ของเรา; ผลก็เกิดขึ้น ก็คือไม่มีเพื่อนสัตว์เดรัจฉาน.

ต้นไม้มันก็มีชีวิต ใครไม่รู้ว่าต้นไม้มีชีวิต ก็ไป
ศึกษาเสียใหม่เถอะ โดยวิทยาศาสตร์หรืออะไรก็ตาม. เตี้ยวัน^๕
วิทยาศาสตร์ก้าวหน้า จนถึงกับมีพวกวัดความรู้สักด้วยกระแส
ไฟฟ้า รู้ว่าต้นไม้^๕มีความรู้สึกกตัญญูด้วย; ไม่ใช่แต่มีชีวิต
เฉยๆ ต้นไม้^๕นี้มีความรัก มีความกลัว มีความเศร้า มีความ
ทุกข์ อะไรเหมือนกันกับสัตว์. แต่ว่ามันเป็นระดับต่ำและ
น้อย ต้องวัดด้วยเครื่องวัด; เขาพิสูจน์กันจนเป็นที่ยอมรับ
กันแล้ว เป็นวิทยาศาสตร์แขนงนี้ ว่าต้นไม้^๕ก็มีความรู้สึก
ไม่ใช่มีแต่เพียงชีวิตเฉยๆ.

เราก็ไม่สงสารต้นไม้ ช่วยกันทำลาย จนต้นไม้
จะหมดไปจากแผ่นดิน ; นี่มันไม่มีหลักธรรมะในข้อที่ว่า
เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ออย่าว่าแต่จะ
เห็นแก่พระพุทธเจ้า ว่าพระพุทธเจ้าท่านโปรดต้นไม้ เพราะ
ว่าประสูติใต้ต้นไม้, ตรัสรู้ใต้ต้นไม้, นิพพานใต้ต้นไม้, มัน
ก็ไม่เห็น นี่เป็นสัตว์ออกตัญญู **ต้นไม้มันมีอยู่ในโลกสำหรับ
มนุษย์จะมีชีวิตรอดอยู่.** ถ้าเอาต้นไม้ออกไปได้ในนาที่นี้
นาที่ถัดมามนุษย์ทุกคนในโลกก็ต้องตายหมดสิ้น เพราะ
ไม่มีเครื่องปรับปรุงอากาศ ไม่มีความชื้นที่ถูกต้อง แล้วก็
ไม่มีอะไรที่จะเป็นอยู่กันได้. นี่ขอให้ขอบคุณว่า **ต้นไม้ ใน
โลกนี้ มันก็มีความจำเป็นแก่การที่มนุษย์ จะมีอยู่ในโลก**
เราก็ทำลายมันเสีย นี่เป็นสัตว์ออกตัญญู.

อาตมาเชื่อว่า ท่านทั้งหลายนี่ก็คงจะเคยอ่านหนังสือ
นิทานสุภาพิต สมัยเด็กๆโน้น. เรื่องเนื้อสมันตัวหนึ่ง มัน
วิ่งหนีนายพราน เข้าไปซ่อนตัวอยู่ในพุ่มไม้ ใบคอกพุ่มหนึ่ง ;
นายพรานไม่เห็นเขาก็เลยผ่านไป. เจ้าสัตว์สมันตัวนั้นมันเห็น
ว่าปลอดภัยแล้ว มันก็กินใบไม้พุ่มนั้นจนหมด ; นายพราน

กลับมาก็เห็นเนื้อสมันตัวนี้ แล้วก็ยิงตาย สมันน้ำหน้าสัตว์
ออกทัศนุญไม่เห็นคุณของต้นไม้.

นี่มนุษย์กำลังเป็นสัตว์ออกทัศนุญถึงขนาดนี้; มัน
กำลังทำลายต้นไม้ในโลกนี้ ซึ่งเป็นเครื่องพะยุงชีวิตของ
มนุษย์ทุกคนให้อยู่ได้. นี่เราทำอะไรผิดมากไปในเรื่องที่เกี่ยวข้อง
กับต้นไม้ เราจึงได้รับความยุ่งยากลำบากทั่วกันไปทั่วโลก

คนโบราณเขาสอนให้เคารพนับถือ กระทบเป็นเทพ-
เจ้า เป็นอะไร เป็นรุกขเทวดา เป็นอะไรก็ตาม *เพื่ออย่าให้*
ชะล่าใจไปทำอันตรายกับต้นไม้เข้า; แล้วมองเห็นความ
จำเป็นที่จะต้องอยู่กันอย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย; แล้วมันก็จะ
เกิดความมั่นคงภายใน, ภายในอะไร ภายในใจ ลึกเข้าไป
อีกจากในใจ เป็นอะไร ภายในดวงวิญญาณ ซึ่งมันอยู่ในใจ,
ขอให้ความมั่นคงถึงขนาดที่เป็นดวงวิญญาณ แล้วเราก็จะมี
ความมั่นคงสำหรับความเป็นมนุษย์.

นี่คือ ธรรมะ ที่จะสร้างความมั่นคงภายในสุด;
แล้วมันก็จะควบคุมความมั่นคงภายนอก. มนุษย์ทุกคนก็จะ
หลุดจากันรู้เรื่อง, แล้วก็ไม่ต้องไปเสียเวลาทำสิ่งที่ไม่ต้องทำ.

เพื่อนมนุษย์ไม่มีความมั่นคงเพราะบุชชอบายมุข.

เดี๋ยวนี้เพื่อนมนุษย์ของเรา โดยเฉพาะเพื่อนมนุษย์
 ทั่วๆไปที่เราชอบเรียกเข่าว่าราษฎรนั้นแหละ ยังไม่มีความ
 มั่นคงภายใน, ไม่มีความมั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์ ใน
 ความเป็นมนุษย์ของเขา. ประชาชนของเรายังขาด
 ความมั่นคงในดวงจิตดวงวิญญาณ ของเขาเองอย่างนี้;
 เราต้องช่วยกันสั่งสอน อบรมเขา ให้มีความมั่นคง.

ที่เห็นอยู่ง่าย ๆ ประชาชนเพื่อนของเรา ไม่มี
 ความมั่นคง ในส่วนความถูกต้อง ก็คือเขาบุชชอบายมุข.
 ประชาชนของเรายังไม่มีความมั่นคงแห่งจิตใจ พลัดตกไป
 สู่อำนาจของพญามาร. เขาไป**บุชชอบายมุข** คือ**ดื่มน้ำเมา**
เที่ยวกลางคืน **ดูการเล่น** **เล่นการพนัน** **คบคนชั่วเป็น**
มิตร **เที่ยวคร้านทำงาน**; ๖ ประการนี้ พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสไว้ว่า เป็น**อบายมุข** คือเป็น ปากทางแห่ง**อบาย**.

คำว่า**อบาย**แปลว่า **ความเสื่อม** **ความทรุด**; มัน
 เป็นปากทางแห่ง**ความเสื่อม** **ความทรุด** แล้วมันจะมีความ
 มั่นคงได้อย่างไร? มันก็มีแต่**เสื่อม ๆ ทรุด ๆ ทรุด ๆ**, มันก็

ไม่มีความมั่นคง. ๖ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็น
 อบายมุข เป็นปากทางแห่งความเสื่อมทรุด; เพื่อน
 ราษฎรของเราก็ยังบูชาอบายมุข.

ดื่มน้ำเมา คือของเมาทุกอย่าง ไม่ใช่เฉพาะเหล้า,
 มันต้องทุกอย่าง กระทั่งบุหรี่ยี่สิบก็ต้องถือว่าเป็นของเมา.
 เขาบูชาของเมา พอได้กินของเมาเข้าแล้วก็ครีมีใจ, มีความ
 สุขตามแบบของมิจฉาทิฏฐิ, มันก็เลยมีความเสื่อมทรุด.

เที่ยวกลางคืน คือ บังคับตัวเองไว้ไม่ได้ใน
 ความรู้สึก, เพื่อความเพลิดเพลินมันก็เที่ยวกลางคืน. อย่าง
 ที่ตลาดมีเพลง^๕ไปกันจนบ้านเจี๊ยะ; กุญแจอยู่บ้าน, กุญแจ
 ฝ้าบ้าน. พอบอกว่ามาฟังเทศน์ที่วัด ไม่มีใครอยู่บ้าน,
 เขาต้องอยู่บ้าน. เขามาฟังเทศน์ที่วัดไม่ได้ แต่ถ้าไปฟัง
 เพลง ไปที่ตลาดแล้ว กุญแจอยู่บ้าน แล้วก็ไม่มีคนอยู่บ้าน.
 เที่ยวกลางคืนของเขามีอิทธิพลมากถึงอย่างนี้; ฉะนั้นเขาก็
 ไม่มีความมั่นคง ในทางเศรษฐกิจก็ดี ทางจิตใจก็ดี ทาง
 อะไรก็ดี; แม้แต่สุขภาพอนามัยก็ไม่มีความมั่นคง จนกว่า
 เขาจะหยุดเที่ยวทรมานภายในเวลาค่ำคืนอย่างนี้เสีย.

การเล่นเกม ซึ่งทำจิตใจให้ตกต่ำ เป็นทาสของ
 กิเลส; คุณหนึ่ง คุณละคร คุณอะไรต่าง ๆ ซึ่งสมัยนี้เป็นเรื่องทำ
 จิตใจให้ตกต่ำทั้งนั้นเพราะเป็นการกระทำเพื่อการค้า, เพื่อ
 จะล้างเงินในกระเป๋าของคนยากจนเอามาเป็นความร่ำรวยของ
 เขา, ผู้ที่ทำหนังทำละคร ทำอะไรก็ตาม. นี่เราดูการเล่น
 มั้ก็เสียความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ ในทางจิตใจ
 ในทางสุขภาพอนามัย. ที่เสียมากที่สุดก็คือ เสียสัมมาทิฐิ,
 สูญเสียความรู้ ความเข้าใจอันถูกต้อง, สูญเสียศรัทธาใน
 พระศาสนา, ไม่มีความมั่นคงเลย.

ที่นี้ก็เล่นการพนัน นี่มันเกือบจะไม่ต้องอธิบาย
 เพราะมีการพนันใหญ่ ตั้งแต่ลอตเตอรี่อะไรลงมาเรื่อย ๆ
 จนถึงการพนันเล็ก ๆ น้อย ๆ ตู๋มาตุ๋มอะไรที่ตำรวจกำลังจะ
 ห้ามนี้ มันล้วนแต่ทำจิต ทำวิญญาณ ให้สูญเสียความ
 มั่นคง มีแต่เอนเอียงโง่งงน กลอนแคลนไปตามอำนาจ
 ของกิเลส คนของเราไม่มีความมั่นคงทางจิตใจ เพราะเล่น
 การพนัน.

คบคนชั่วเป็นมิตร นี่ก็คือสุขหัวกันอยู่แต่ในพวก
 ที่ไม่มีความมั่นคงทางจิตใจก็ได้มีจำนวนมากขึ้น อันธพาล

เพิ่มจำนวนมากขึ้น. นำหัวที่ว่าอันธพาลเพิ่มจำนวน
 มากขึ้น ทั้งที่ว่าบ้านเมืองของเราพัฒนามากขึ้น. บ้านเมือง
 หรือว่า โลกทั้งโลกนี้พัฒนามากขึ้น : ถนนหนทาง ไฟฟ้า
 ประปา อะไรต่างๆ ก็พัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนน
 ที่เป็นการพัฒนาที่สำคัญ แล้วมันก็น่าประหลาดที่ว่า
 ยิ่งพัฒนายิ่งมีอันธพาลมากขึ้น. อันธพาลที่เคยมีอยู่นั้นเพียง
 มากขึ้นเมื่อบ้านเมืองมีการพัฒนา. อันธพาลที่ทำร้ายผู้อื่นก็
 ยังมีมากขึ้น, อันธพาลที่เป็นอันตรายทำร้ายผู้อื่นก็มีมากขึ้น,
 อันธพาลที่ทำร้ายตัวเองก็มากขึ้น คือคนเป็นโรคประสาท
 และโรคจิตมากขึ้น. ต้องเป็นคนโง่ เป็นคนอันธพาลในส่วน
 ตัวเท่านั้นแหละจึงจะเป็นโรคประสาท หรือโรคจิตมากขึ้น.

นี่ก็เรียกว่า อันธพาลมากขึ้น, อันธพาลส่วนตัว.
 มันน่าเศร้าที่ว่า ยังมีความเจริญ ทำไมมันยังมีอันธพาล
 มากขึ้น ? เพราะว่ามันขาดความมั่นคงของพระธรรม
 ที่จะทำให้เขาคำรงอยู่ในภาวะที่ถูกต้องของพระธรรม คือ
 ความมั่นคง.

ที่ข้อสุดท้ายข้อที่ ๖ ว่า เกียรติร้ายทำการงาน.
 ทุกคน เกียรติร้ายทำการงานเป็นนิสัย. อาตมาพูดตรงๆ

อย่างนี้ ว่า “ทุกคนเกียจคร้านทำกรงานเป็นนิสัย”. อย่างคนที่ได้รับเงินเดือนนี้ ถ้าไม่เอาเงินเดือนมาให้ก็ไม่ทำงาน คอก นี่มันเกียจคร้านทำกรงาน อยู่โดยนิสัย; แล้วทั้งที่ ได้รับเงินเดือน มันก็ยังทำงานคดโกงเวลา ทั้งที่ได้รับเงินเดือน; เพราะมันช้เกียจทำงาน, มันมีความช้เกียจทำงานเป็นพื้นฐาน. ถึงแม้ว่าทัว ๆ ไปมัน ต้องทำงาน เพราะมันไม่มี อะไรจะกิน; ความหิวบังคับให้ทำงาน; ไม่ใช่ว่ามีนิสัยอันบริสุทธิ์ที่จะทำงาน.

นี่คนไม่มีธรรมะ มัน ไม่มีธรรมะในความหมายที่ ๓ ว่า หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่มนุษย์จะต้องทำนั้น มันไม่มี. คนเหล่านั้นไม่อยากทำงาน แต่ไม่มีอะไรจะกิน ก็จำต้องฝืนใจไปทำงาน โดยเนื้อแท้ไม่ใช่ชยันทำงาน. นี่เรื่องคนทัวไปที่ไม่มีเงินเดือน; คนที่มีเงินเดือนก็ทำงานเท่าที่จำเป็น, อยากจะหลบเลี่ยงเวลาของงานอยู่เสมอ เพราะ วาชเกียจทำงาน.

การทำหน้าที่ต้องเห็นแก่ความถูกต้อง.

ที่นี้มาพูดถึง ธรรมะในความหมายที่ ๓ ว่า หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นี่คือธรรมะ.

ถ้าใครทำหน้าที่นี้ โดยสำนึกในหน้าที่อันนี้ ก็เรียกว่าประพฤดิ
 ธรรมะ; ไม่ใช่ทำเพื่อเอาเงินเดือน, ไม่ใช่ทำเพื่อสักว่า
 เห็นแก่ชีวิตจะรอด, แต่ว่าเห็นแก่ความถูกต้อง.

คนสมัยนี้ เมื่อพูดถึงความถูกต้อง เขาหัวเราะ
 เขาฮาบ้าง. อาตมาก็ถูกฮาบ้าง ถูกเขาหัวเราะ ว่าทำอะไร
 เห็นแก่ธรรมะ, ทำอะไรเห็นแก่ความถูกต้อง เขาว่าพัน
 สมัยแล้ว ก็ตามใจชิว. ตามหลักเกณฑ์อันแท้จริงของ
 พระศาสนา เราต้องทำอะไรนี้ ทำเพื่อความถูกต้อง,
 ไม่ใช่ทำเพื่อปากเพื่อท้อง; หรือทำอะไรทำนองนั้น เพื่อ
 ความถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของเรา เราจึงต้องทำหน้าที่
 ของมนุษย์.

อย่างพระพุทธเจ้าก็ดี พระอรหันต์ก็ดี ทำงานมาก
 ไม่ได้ทำงานเพื่อเอาค่าจ้าง, หรือไม่ได้ทำงานเพราะว่าไม่มี
 อะไรจะฉนั้น; แต่ว่าทำเพราะเป็นหน้าที่ของมนุษย์, เป็น
 มนุษย์ชั้นไหน ต้องทำหน้าที่ของมนุษย์ในชั้นนั้น :
 เป็นมนุษย์ในชั้นพระพุทธเจ้า ก็ต้องทำงานในหน้าที่ของ
 มนุษย์ชั้นพระพุทธเจ้า, และมนุษย์ทุก ๆ ชั้นก็ต้องทำงานให้
 ถูกต้องตามชั้นของตน; แล้วก็ได้ชื่อว่า ประพฤดิธรรม,

แล้วก็พอใจในการกระทำของตน ชอบใจตัวเอง เคารพตัวเอง นับถือตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้. เวลานั้นเป็นเวลาที่มีความสุขที่สุด คือเวลาที่ยกมือไหว้ตัวเองได้ ว่าได้ทำสิ่งที่ควรทำสำเร็จแล้ว. เราไม่ได้ทำเพื่อเงินเดือน, เราไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ให้ใครรักใครชอบ หรือว่าจะอะไรเป็นการแลกเปลี่ยน, แต่ว่าทำในฐานะที่เป็นการประพฤติธรรม.

ขอได้โปรดจดจำประโยคสั้น ๆ ไว้นักประโยคหนึ่งว่า การงานคือการประพฤติธรรม. ขอให้ทำงานในฐานะเป็นการประพฤติธรรม; ไม่ใช่ทำงานเอาเงินเดือน หรืออะไร. ขอให้ทำการงานในฐานะที่การงานนั้นเป็นการประพฤติธรรม ในความหมายของคำว่าธรรมคำที่ ๓ ว่าหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำ; เราทำแล้วเราก็ได้ประพฤติธรรม ได้มีความเป็นมนุษย์ เราก็ยกมือไหว้ตัวเองได้.

ฉะนั้น ความสุขอันแท้จริงอยู่ที่ยกมือไหว้ตัวเองได้; ไม่ใช่ว่าได้เงินมามาก ๆ แล้วไปสนุกสนานสำราญสำราญ เอรีตอร้อยทางเนื้อหนัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วก็เรียกกันว่า ความสุข. นั่นมันเป็นความสุขที่ ก สะกต เป็น

ความสุขของคนโง่ เพราะว่าเป็นความสุข ก สะกต; แปลว่า
เผาให้สุก จีให้สุก บิงให้สุก หัวใจร้อนเหมือนกับไฟเผา
ด้วยอำนาจของกามารมณ์. แต่ถ้าเรารู้สึกเป็นสุข เพราะได้
ทำหน้าที่ที่เป็นธรรม ยินดีในตัวเอง ให้อภัยตัวเองได้ นีมัน
เป็นสุขแท้จริง ข สะกต, เป็นสุขอย่างพระนิพพาน มัน
เย็นแสนที่จะเย็น มันคนละอย่าง อย่างนี้.

โลกจะมั่นคง เพราะบุคคลประพฤติธรรม.

ถ้าจะมีความมั่นคงในจิตใจแล้ว ต้องถือความสุข
อย่างนี้; อย่าไปถือความสุขจากกิเลสเลย มันจะรวนเร
ระส่ำระสาย วุ่นวายไปหมด หากความมั่นคงแห่งดวงวิญญาณ
ไม่ได้. แต่ถ้าเราจะเอาความสุขที่แท้จริง เกิดมาจากการ
ประพฤติธรรมเป็นหลัก แล้วก็มีความมั่นคงแห่งดวงจิตดวง
วิญญาณ, รักษาความเป็นมนุษย์เอาไว้ได้ทุกอย่างทุกประการ
เรียกว่ามีความมั่นคงพื้นฐานอย่างแท้จริง เมื่อทั้ง กายและ
จิตมีความมั่นคงแล้ว ทุกอย่างที่เราจะทำก็จะมี ความ
มั่นคง : บ้านเมืองก็จะมี ความมั่นคง, ประเทศชาติก็จะมี
ความมั่นคง, โลกทั้งโลกก็จะมี ความมั่นคง, เพราะบุคคล
ประพฤติธรรม.

เราช่วยกันสร้างความมั่นคง ในทุกวิถีทาง ;
โดยเฉพาะ ในทางเศรษฐกิจ เราก็บอกเพื่อนประชาชนของ
เราว่า เลิกอบายมุขเสียเถิด : *ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน
ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำ
การงาน* นั้น เลิกเสียเถิด ; แล้วเราจะมีสถานะอันมั่นคง
หาความสุขจากการได้ทำความดี ประพฤติธรรม นี้ก็พอใจแล้ว
ไม่ต้องไปดูหนัง ดูละครที่ไหน แล้วเรารู้จักความมั่นคงใน
ทางเศรษฐกิจให้ยิ่งขึ้นไป ก็คือว่า เราอย่าบูชาส่วนเกิน.

ไม่บูชาส่วนเกินแล้วจะมีความมั่นคงพอดี.

เดี๋ยวนี้ เศรษฐกิจล้มละลาย ก็เพราะว่าคน
ทั้งหลายบูชาส่วนเกิน ; อะไรเกินก็ไปคิดดูเอง : กินเกิน
นุ่งห่มเกิน เป็นอยู่เกิน ; แม้แต่รักษาเยียวยาโรคภัยไข้เจ็บ
ก็เรื่องของการเกิน. เมื่อมีการเกินอย่างนี้ มันก็มีความ
ผิดพลาดที่ในภายใน ก็คือกิเลสเกิด ; กิเลสเกิดเพราะเรา
ไปเอาส่วนเกิน. ถ้าเราไม่เอาส่วนเกิน เรามีความถูกต้อง
แล้วเศรษฐกิจก็จะดี.

เดี๋ยวนี้^๕ก็ตกใจคิดว่า เหล้ามันเป็นเรื่องเกินไหม ? ถ้าเกินก็หยุดเสีย. บุหรี่มันเกินไหม ? ถ้าเกินก็หยุดเสีย. เพียงแต่หยุดเหล้ากับบุหรี่ เท่านั้นแหละ ข้าราชการชั้นผู้น้อยก็จะเริ่มมีเงินเดือนพอใช้ขึ้นมา.

ที่ว่าเงินเดือนไม่พอใช้นั้น หยุดส่วนเกินสองอย่าง^๕เท่านั้น, หยุดอย่างอื่นได้ด้วยก็ดี. หยุดอย่างแรกก็คือ หยุดกินเหล้าเสีย, หยุดอย่าง^๕ที่ ๒ ก็คือ หยุดสูบบุหรี่เสีย, เศรษฐกิจในครอบครัวก็จะเริ่มกระเตื้องขึ้น ก็พอใช้ขึ้นมา. เดี่ยวนี้ยังกินเหล้าให้มาก, ยังสูบบุหรี่ให้แปลก, แล้วยังกินอาหารที่พิเศษเอร็ดอร่อย นอกเวลา จะนอนอยู่แล้วก็ยังต้องกิน, นี่มันเกินอย่าง^๕นี้.

เครื่องแต่งตัวก็เหมือนกัน ไม่จำเป็นจะต้องให้มันแพง ให้มันมาก ให้มันเปลืองนั้นก็ไม่มีที่สิ้นสุด.

เครื่องใช้ไม่สอยในบ้านในเรือนที่ไม่ต้องมีก็มี, ตู้เย็นไม่ต้องมี ก็จะมี, ทีวีไม่ต้องมี ก็จะมี, มีบ้านราคาหมื่นบาทไม่พอ จะไปกู้ ไปหา ไปยืมธนาคารมา; มีบ้านราคาแสน, มีบ้านราคาแสนแล้วก็ไม่พอ; มันจะมีบ้านราคาหลายแสน

ราคาล้าน. เคี้ยวนี้บางคนมีบ้านราคาตั้งหลายล้านมันบ้า หรือไม่บ้า; ลองคิดดูว่ามันเกินหรือไม่เกิน. รถยนต์ คันเดียวไม่พอ ต้องเพิ่มเป็นสองคัน สามคัน; บางคน คุยว่า เขามี ๒๕ คันครบครันนั่น นี่มันบ้าหรือไม่บ้า ลอง กิจดู.

เราระวังเรื่อง การกิน อย่าให้มีเกินเวลา หรือ เกินลักษณะหรือเกินอะไร อย่าไปกินมัน; ถือคือลูปอสต หลังจากเที่ยงแล้วก็ไม่ต้องกิน อย่างนี้ก็ยิ่งดี. ส่วนที่มันเกิน แบบเหล้าบหรี่นี้มันก็เห็นว่า เหลือที่จะกินแล้ว ก็ไม่ต้อง เอา; แล้วของที่ทำให้กินเกินนั้นแหละ ระวัง. ของแต่งรส ของปรุงรส ชูรส น้ำจิ้มถ้วยเล็กๆ บนโต๊ะอาหารที่มาก่อน นั้นแหละ ระวัง; น้ำมันเป็นเสียร้าย ที่ทำให้มันกินเกิน ทำให้กินจนตะกละ. ถ้าไม่มีน้ำจิ้มจะไม่กินมากอย่างนั้น, กินอ้อมแล้ว ถ้ามีน้ำจิ้มดีๆ มันยังกินได้อีกหลายคำ. ฉะนั้น ระวังน้ำจิ้มถ้วยเล็กๆ ที่มันจะนำไปสู่ส่วนเกิน. เคี้ยวนี้เราไม่ กลัวเรายังให้เขาหามาให้มาก ๆ แปลก ๆ ออกไปอีก มันก็มีการ กินที่เกิน.

อย่าให้มีเกิน ในเรื่องกิน, อย่าให้มีเกินในเรื่อง
เครื่องนุ่งห่ม, อย่าให้มีเกินในเรื่องบ้านเรือนที่อยู่อาศัย,
เครื่องใช้ไม้สอย เศรษฐกิจ มันก็จะมั่นคง.

เรามัวแต่ใส่เสื้อสวายเป็นผีเสื้ออยู่อย่างนี้ เราสู้
คอมมิวนิสต์ที่ใส่เสื้อสีเทาหนาๆ อย่างเดียวไม่ได้แน่. อาตมา
รู้สึกอยู่เสมอที่เขาเอาหนังมาฉายให้ดู ในเมืองจีนเขาใส่กัน
แต่เสื้อสีเทาหนาๆ; เรามัวแต่ใส่เสื้อที่พิมพ์ดอกพิมพ์ดวง
เหมือนกับผีเสื้อที่มันบินไปบินมานี้ มันสู้กันไม่ได้แน่, มัน
ไม่มีความมั่นคงในชั้นรากฐาน อย่างนี้เสียแล้ว.

ฉะนั้นเราอย่ากินให้มันเกิน ใช้คำว่ากิน คำเดียว
พอในการบริโภคอย่าให้มันเกิน ช่วยบอกเพื่อนมนุษย์กันว่า
อย่ากินดีอยู่ดีเลย มันจะบ้า; กินแต่พอดี อยู่แต่พอดี,
กินแต่พอดี อยู่แต่พอดี นี้มีความมั่นคง กินแต่พอดี อยู่
แต่พอดี นั้นมันคนละอย่างนะ; ที่ว่ากินดีอยู่ดีซึ่งไม่มีขอบ
เขตนั้นมันบ้านะ, แล้วมันทำลายความมั่นคงนะ. ถ้าไป
ภาวนาแต่เรื่องกินดีอยู่ดีแล้วไม่มีความมั่นคงแน่ มันกินด้วย
ความตะกละ.

นี่คือการทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดาของ
ศาสนาทุกศาสนา แล้วเราก็ไม่มีความเคียดแค้น. เพื่อน
มนุษย์ทั้งหลายก็ไม่มีความเคียดแค้น เราอยู่อย่างเพื่อนเกิด
แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

เมื่อเราไม่กินกิน ใช้กิน เที่ยวกิน เราก็มี
สุขภาพอนามัยดีขึ้น. ^{๕๗}นี่ไปเที่ยวเตร่หาความสำราญทาง
เนื้อหนัง ^{๕๘}ตั้งแต่กลางวันจนกลางคืน จนตีกจกตื่นไม่ได้
กลับบ้าน ก็ไม่มีสุขภาพอนามัย, ไม่มีเวลาที่จะอบรมลูกหลาน
ด้วยตนเอง. ลูกหลานเป็นสิงทะโหม่นไปหมดแล้วก็ไม่รู้ตัว;
เพราะพ่อแม่มันออกไปเที่ยวหาส่วนเกิน, ^{๕๙}ถ้าคืนตีกจกตื่นไม่ได้
อยู่กับลูกกับหลานเสียเลย.

ลองอย่าหวังเรื่องส่วนเกินนี้ พักยากก็ไม่ต้องไป
หัวหินก็ไม่ต้องไป, ตรงไหนก็ไม่ต้องไป, วันอาทิตย์วันเสาร์
ก็ไม่ต้องไปไหน มันก็อยู่กับลูกกับหลาน; ลูกหลานก็จะ
เป็นมนุษย์ที่ดี ที่ถูกต้อง. ^{๖๐}เดี๋ยวนี้ฝากลูกหลานให้อยู่กับ
คนใช้ช่วยสั่งสอน มันเป็นเรื่องผิดไปหมดแล้ว, ไม่มีความ
มันคงอะไรในครอบครัว.

นี้อาตมาจึงขอร้องสั้น ๆ ว่า ขอให้ท่านทั้งหลาย
นึกถึงความมั่นคงในภายในจิต ในภายในดวงวิญญาณ
เป็นชั้นรากฐานของความมั่นคงทั้งหลาย โดยอาศัยหลัก
พระศาสนา เป็นกฎเกณฑ์คือธรรมะครบถ้วนทั้ง ๔ ความ
หมาย สรุปเป็นความหมายเดียวว่า ธรรมนั้นคือการ
ประพฤติกระทำที่ถูกต้องแก่มนุษย์ ทุกชั้น ทุกตอน.
แห่งวิวัฒนาการของเขา. แล้วก็ไม่มีส่วนขาด ไม่มีส่วน
เกิน มีแต่ส่วนพอดี. เขาผลิตประโยชน์ไต่มากร ไม่ใช่เป็น
ส่วนเกิน, แล้วก็มีเหลือมากสำหรับไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์
ด้วยกัน, ก็เป็นอันว่าไม่มีใครที่จะมีความทุกข์อยู่ในโลกนี้.

นี่ก็คือ ความมั่นคงของมนุษย์, เป็นความมั่นคง
ทุกระดับ : ทางร่างกายก็มั่นคง, ทางวัตถุร่างกายนี้ก็มั่นคง;
ทางจิต ระบบจิต ระบบประสาท นี้ก็มั่นคง, และทาง
วิญญาณ คือทางสติปัญญา ความคิดความเห็นก็มั่นคงก็เป็น
ความมั่นคงที่สมบูรณ์ทุก ๆ ชั้นตอน. เราก็ เป็นมนุษย์
ที่มีจิตใจสูง ก็อยู่เหนือปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทำความยุ่งยาก
ให้แก่มนุษย์นั่นเอง เป็นมนุษย์กันให้ถูกต้อง อย่างเดียว
เท่านั้น ปัญหาที่จะหมดไป, ก็มีความมั่นคงแก่ความเป็น

มนุษย์นั้น อย่างน่าพอใจ อย่างน่าชื่นอกชื่นใจว่า ไม่เสียที่
ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

อาตมามีข้อที่จะพูดเรื่องความมั่นคงในภายใน แล้ว
ก็มากไปถึงในจิตใจ มากไปถึงความมั่นคงแห่งความเป็น
มนุษย์อย่างนี้. ขอให้ท่านทั้งหลายได้นำไปพิจารณา
ใช้ให้เป็นประโยชน์ตามสมควร.

ในที่สุดนี้ อาตมาขออวยพรแก่ท่านทั้งหลายทุกคน.
ที่ได้เสียสละพยายามอย่างยิ่ง เพื่อจะทำหน้าที่ของตน ให้ดี
ที่สุด สมตามที่เพื่อนมนุษย์เราหวังกัน. ขอให้ประสบความสำเร็จอันนั้น
และมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานนั้น ๆ, และ
มีความสุขอยู่ทุกทีพาราตริกาลเทอญ.

อาหารหล่อเลี้ยงใจ*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **ปัญหาแห่งมนุษยภาพ** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **ความมีอาหารใจหล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ.**

ท่านที่ยังไม่เคยฟัง เพิ่งมาฟังเป็นครั้งแรก อาจจะสงสัย หรืองง ๆ อยู่ ว่าเรื่องอะไร? ขอบอกกล่าวให้ทราบว่าการบรรยายชุดมาฆบูชา ตลอดทั้งภาคนี้จะบรรยายเรื่อง **ปัญหาแห่งความเป็นมนุษย์ส่วนที่เกี่ยวกับปัจเจก.**

---

* อยู่ในชุด ปัญหาแห่งมนุษยภาพ ครั้งที่ ๘ เรื่อง ความมีอาหารใจหล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ บรรยายวันเสาร์ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ ภาคมาฆบูชา ที่ลานหินโค้ง สวนโมกขฯ.

๕ บัจฉยของมนุษย์มีสองฝ่าย.

มนุษย์แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน หรือว่ามนุษย์ประกอบด้วยส่วน ๒ ส่วน, คือ ส่วนร่างกาย และ ส่วนจิต ส่วนร่างกาย ก็ต้องการบัจฉย ไปตามเรื่องของร่างกาย; ส่วนจิต ก็ต้องการบัจฉยไปตามเรื่องของจิต. ถ้าไม่ได้บัจฉยอย่างถูกต้อง ครบถ้วนทั้ง ๒ เรื่อง ความเป็นมนุษย์ก็ไม่สมบูรณ์; จะมีสมรรถภาพน้อย, หรือว่าจะไม่มีเลย, หรือจะประกอบอยู่ด้วยความยากลำบากต่าง ๆ นานา จึงต้องจัดให้ได้รับบัจฉย เครื่องบำรุงครบถ้วนถูกต้อง ทั้ง ๒ ฝ่าย.

สำหรับฝ่ายร่างกาย นั้น. ต้องการบัจฉย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยใช้สอย และ เครื่องบำบัดโรค เป็น ๔ อย่าง; นี้ไม่ได้พูด เพราะเป็นเรื่องทางร่างกาย. แต่จะพูดเรื่องทางฝ่ายจิต ซึ่งไม่ได้ต้องการอาหารชนิดนั้น; มันเป็นฝ่ายจิต มันต้องการอาหารตามแบบของจิต, ต้องการบัจฉยอย่างอื่น, เราจึงบรรยายกัน เฉพาะบัจฉยทางฝ่ายจิต.

[บททวนเรื่องที่พูดแล้ว.]

ที่^{๕๗}ที่บรรยายต่อกัน เมื่อทางฝ่ายร่างกายมี ๔ บัจจัย; ฝ่ายจิตก็จะเรียกว่า บัจจัยที่ ๕ บัจจัยที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๘ ต่อไป. ถ้าฟังแล้วมันยังก็เปลี่ยนเสียใหม่ก็ได้; เป็น บัจจัยทางฝ่ายจิตอย่างที ๑ ที ๒ ที ๓ ต่อไปอีกก็ได้, หรือจะเรียกเอามารวมกันให้หมดว่า บรรดาบัจจัยฝ่ายจิตทั้งหลาย ก็เรียกว่าบัจจัยที่ ๕ ไปทั้งหมดก็ได้; แต่ก็จะต้องพูดว่า บัจจัยที่ ๕ อย่างที ๑ บัจจัยที่ ๕ อย่างที ๒ บัจจัยที่ ๕ อย่างที ๓ ถ้าจะพูดกันอย่างนี้แล้ว ในวันนี้เป็นบัจจัยที่ ๕ อย่างที ๘ เราได้บรรยายมา ๘ ครั้งแล้วทั้งครั้งนี้, ล้วนแต่เป็น บัจจัยฝ่ายจิตใจ.

บัจจัยแก่จิตใจ อย่างบัจจัยที่ ๕ อย่างที ๑ นั้น ก็คือ **สิ่งประเล้าประโลมใจที่ประกอบไปด้วยธรรมะ.**

บัจจัยที่ ๕ อย่างที ๒ คือ**ความแน่ใจ ในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง.**

บัจจัยที่ ๕ อย่างที ๓ ก็คือ**ความรู้สึกลมแห่งมิตรภาพ ที่แวดล้อมอยู่.**

บัจจย ๕ อย่างที่ ๔ คือความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง
โดยไตรทวาร.

บัจจยที่ ๕ อย่างที่ ๕ คือความรู้ที่เพียงพอเท่าที่
ควรจะรู้.

บัจจยที่ ๕ อย่างที่ ๖ นั้นคือความมีผู้นำในทาง
วิญญาณ.

บัจจยที่ ๕ อย่างที่ ๗ นั้นก็คือความมีสุขภาพ
อนามัยทางจิตอย่างเพียงพอ.

ส่วนบัจจยที่ ๕ อย่างที่ ๘ ในวันนี้ ก็คือ ความมี
อาหารใจ หล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ.

ฝ่ายจิตต้องการอาหารหล่อเลี้ยงอย่างนี้ ในวันนี้เรา
ก็มาถึงปัญหาที่ ๘ สำหรับหล่อเลี้ยงจิต มีหัวข้อว่า ความ
มีอาหารใจ หล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ.

อาหารใจหมายถึงบัจจยฝ่ายจิต.

สำหรับอาหารใจในที่นี้ ระบุไปยังสิ่งที่เราเรียกกันว่า
บุญ; เพราะฉะนั้นถ้าจะพูดอีกอย่างหนึ่ง ก็จะเป็นพูดว่า ความ
มีบุญหล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ, แล้วก็พูดต่อไปอีกจนกว่า
จะหมดภาคนี้ ด้วยเรื่องบัจจยทางฝ่ายจิต เรื่องทั้งหมดคน
จึงได้ชื่อว่า ปัญหาแห่งมนุษยภาพ ที่เกี่ยวกับบัจจย.

มนุษย์เรามีปัญหาหลายอย่าง แล้วปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย แล้วมันก็มีอยู่อย่างนี้ คือ ทางฝ่ายร่างกาย ถือกันว่ามีอยู่ ๔ อย่าง. ทางฝ่ายจิตนั้นไม่ได้พูดกันไว้อย่างแน่นอน อาตมาก็เลือกเอามาพูด ตามที่เห็นว่าควรเอามาพูด สักเท่าไร, หรืออย่างไร. ในวันนี้ก็จะพูดถึง ปัจจัยที่ ๘ ซึ่งเป็นปัจจัยสำหรับบำรุงในฝ่ายจิตใจ.

ฝ่ายจิตใจต้องการอาหาร อาหารประเภทจิตใจ, ฝ่ายร่างกายก็ต้องการอาหารฝ่ายร่างกาย ประเภทร่างกาย. เมื่อได้ถูกต้องทั้ง ๒ ฝ่าย จึงจะมีความเป็นมนุษย์ที่หมดปัญหา; ตลอดที่ยังไม่ได้ครบถ้วน ก็เรียกว่ายังเป็นปัญหา คือความเป็นมนุษย์นั้นไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นที่น่าพอใจเลย.

ทบทวนที่แล้วมานิดหน่อยก็ว่า ส่วนร่างกายนั้นแตกต่างจากส่วนจิตใจ ส่วนร่างกาย มันเป็นโครงสร้างภายนอก เป็นที่ค้ำที่อาศัยแห่งจิตใจ คุณครองให้เรื่องฝ่ายจิต ได้เป็นไปโดยสะดวก หรือปลอดภัย นี่ส่วนโครงสร้างภายนอกเป็นอย่างนี้ ตลอดถึงเป็นส่วนที่จะเคลื่อนไหวในทางฝ่ายร่างกาย.

ฝ่ายจิต-คตินกรรวมวิญญาณ-สติปัญญาด้วย

ที่นี้ ส่วนจิต หรือทางค่านฝ่ายจิต นั้น จะต้องแยกออกเป็น ๒ อย่าง : ก็ฝ่ายจิต และฝ่ายวิญญาณ ฝ่ายจิต คือ เรื่องคิดนึก, สมรรถภาพแห่งการคิดการนึก เป็นเรื่องของจิต, ส่วน วิญญาณนั้น เป็นเรื่องความรู้ และสติปัญญา.

ฝ่ายจิต เล็งถึงส่วนที่มันจะเป็นตัวคิดนึก ยืนโรงอยู่ สำหรับคิดนึก; ส่วน สติปัญญา นั้น เป็นอีกส่วนหนึ่ง แม้จะอาศัยจิตอยู่ เราก็ไม่ได้เรียกว่าเป็นจิต เรียกกันไปทีก่อนว่า เป็นเรื่องทางวิญญาณ. เรื่องทางวิญญาณจึงเป็นสมบัติสูงสุดของมนุษย์เรา รับหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของชีวิต.

เรื่องจิต กับเรื่อง วิญญาณ นี้ เามาเรียกรวมกันเสียว่า เรื่องฝ่ายใจ; เราเลยได้เรื่อง ๒ เรื่อง คือเรื่องฝ่ายกาย และเรื่องฝ่ายใจ. เรียกเป็นบาลี หน่อยก็เรียกว่า *เรื่องรูปเรื่องนาม* กายกับใจ, หรือ *รูปกับนาม* นี้ *ต้องไปด้วยกัน*. พอแยกออกจากกัน ก็เป็นอันว่าล้มเหลวหมด

ไม่อาจจะตั้งอยู่ได้, ไม่อาจจะเป็นไปได้, ไม่อาจจะทำ
หน้าที่ใด ๆ ได้.

กาย - ใจ โดยธรรมชาติแยกกันไม่ได้,

ฉะนั้น ขอให้มองเห็นตามที่เป็นจริง ในความรู้สึก
ของคนแต่ละคน ๆ : กายกับใจต้องอาศัยกัน จนไม่อาจจะ
แยกเป็น ๒ สิ่ง. ที่มันจะต้องรวมเป็นสิ่งเดียวกัน แม้ *โดย-*
นิตินัย คือทางคำพูด; เราอาจจะแยกพูด เป็น ๒ สิ่ง คือ
กาย สิ่งหนึ่ง, กับใจ สิ่งหนึ่ง. แต่ *โดยพฤตินัย* ตาม
ธรรมชาติที่แท้จริงนั้น มัน *ไม่อาจจะแยกกัน*ได้. พอแยก
ออกจากกัน มันก็หมดความหมายทั้ง ๒ อย่าง คือไม่มี
สมรรถภาพใด ๆ เลย จึงควรเรียกรวมกันว่า กายใจ หรือ
รูปนาม เป็นของสิ่งเดียว; มีชื่อเรียกอย่างนั้น หรือว่ามัน
ต้องแฝกกันอยู่เสมอไป.

คำอธิบายแต่โบราณ เขาก็อธิบายไว้โดยอุปมา;
แม้คนในปัจจุบันนี้ ก็ *ควรจะได้อินได้ฟัง* อุปมานั้นว่า : คน
คนหนึ่งเป็นง่อยเดินไม่ได้ แต่มีสติปัญญาดี มันสมองดี
นั่งอยู่ริมทาง. ^๕ คนอีกคนหนึ่งตาบอด; แต่ร่างกาย

ใหญ่โตแข็งแรงตาบอดเดินชมชานมาตามทางเพราะตาบอด. ไปสะกดเอาคนง่อยตาดี ก็เลยโต้ถามกันว่าอะไรเป็นอะไร, อะไรเป็นอย่างไร. ในที่สุดก็เข้าใจซึ่งกันและกันว่าเรา ๒ คนนี้ต้องรวมกัน.

ชายคนตาบอด รูปร่างแข็งแรงใหญ่โต ก็ยอมให้ชายร่างแคะแต่ตาดีนั้นขึ้นชื่ออยู่บนบ่า รวมเป็นคนเดียวกัน แล้วก็ไปด้วยกัน ; มันก็เลยไปได้, ไปไหนไปได้ ; เพราะมันรวมกัน คนง่อยตาดีขึ้นชื่อว่าคนตาบอดที่แข็งแรง ก็เลยไปได้, ทำอะไรก็ได้, หาอาหารกินก็ได้ ได้เต็มที่.

อุปมานี้ใช้กับร่างกายและใจ. ใจเหมือนกับคนง่อยตาดี, ร่างกายเหมือนกับคนแข็งแรงแต่ตาบอด อาศัยกันแล้วก็ไปด้วยกัน ; ทำหน้าที่กันคนละอย่าง แล้วก็รวมกันเป็นของคนเดียวกัน. นี่เป็นเรื่องของคำว่า กายกับใจ เราต้องรู้จักมันในลักษณะอย่างนี้ แล้วก็พยายามทำให้สำเร็จประโยชน์.

กายกับจิตต้องการอาหารต่างกัน.

เมื่อรู้เรื่องกายและเรื่องใจ พอสมควรแล้ว ก็จะมาดูส่วนที่เรียกว่าอาหาร : อาหารกายเป็นอย่างไร ? อาหารใจเป็นอย่างไร ?

กายเป็นวัตถุ กินอาหารอย่างวัตถุ และต้องการ
บริหารร่างกายในฐานะที่เป็นวัตถุ ส่วนจิตนั้นเป็นนาม
ธรรม ต้องการอาหารอย่างนามธรรม, ต้องการบริหาร
ตามแบบของนามธรรม, ต้องการกายที่ดีเป็นเครื่องรอง
รับ.

ที่นี้ เรื่อง วิญญาณ ก็คือสติปัญญา ก็ต้องการ
อาหาร คือความเจือจิด ในทางวิญญาณ ซึ่งเขาเรียก
ในเรื่องทางฝ่ายจิตนี้ว่า *spiritual experience* คือความเจือจิด
ในทางฝ่ายวิญญาณ ที่หาได้ทุกวัน ๆ, ได้ผ่านสิ่งใดไป ก็มี
ความรู้ความเจือจิดในสิ่งนั้น. ต้องการสิ่งนี้และมากเข้า ๆ
เพื่อเป็นอาหารของวิญญาณ.

สรุปความว่า กายก็กินข้าวปลาอาหาร เป็น
อาหาร, จิตก็ต้องการการบริหารจิต ที่ถูกต้อง เป็น
อาหาร, วิญญาณก็ต้องการความเจือจิด ในเรื่องเกี่ยว
กับวิญญาณ ในชีวิตประจำวัน เป็นอาหาร. มันได้
อาหารกันอยู่อย่างถูกต้องทั้ง ๓ ฝ่ายอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า
เพียงพอเกี่ยวกับอาหาร.

เราอยากจะทำให้ความเป็นมนุษย์หมดปัญหา จึงต้องรู้จักจัดปัจจัยให้แก่มัน. แต่เราจะมุ่งเรื่องฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณเป็นส่วนสำคัญ; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ละเอียดประณีต แล้วมีความหมายลึกซึ้ง.

เหมือนอย่างว่า คนตาดีเป็นง่อย ซื่ออยู่บนหลังคนตาบอดแข็งแรง; คนตาดีมันคอยสั่งให้คนตาบอดกระทำทุกอย่าง. ถ้าคนตาดีทำอะไรผิดพลาด มันก็พลาดไปหมด, คนตาบอดก็พลอยรับความผิดพลาดนั้นไปด้วย. นี่ถ้าจิตมันทำผิดไปแล้ว ร่างกายก็พลอยได้รับความเสียหายด้วย. ฉะนั้นเราจะต้องให้ความถูกต้องแก่ฝ่ายจิตใจ หรือฝ่ายวิญญาณนั้น เป็นส่วนสำคัญ.

คนไม่สนใจเรื่องจิต - วิญญาณ หลงแต่กาย.

เดี๋ยวนี้คนในโลกเขาไม่เห็นว่าเป็นเรื่องฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณนั้นเป็นเรื่องสำคัญ; ไปสนใจกันแต่เรื่องทางกาย เป็นสุขสนุกสนานกันแต่เรื่องทางกาย; ฝ่ายจิตมันจึงทรมาน. ฉะนั้น ในโลกจึงเต็มไปด้วยปัญญาของคนจิตทรมาน.

คนจิตทรามนี้ไม่ใช่มนุษย์ ไม่อยากเรียกว่ามนุษย์เลยไม่มีโอกาสพูดว่ามนุษย์จิตทราม. ถ้าเป็นมนุษย์จริง จิตมันทรามไม่ได้ จิตมันสูงเสียดร้อย. ที่นั่นมันไม่เป็นมนุษย์ มันเป็นคน ก็มีโอกาที่จะเป็นคนมีจิตทราม คือถูกหลอกหลอนอยู่ด้วยอารมณ์ของกิเลส, กำลังมีอยู่อย่างหนาแน่นทั่วไปในบัดนี้; แม้แต่เพียงป้ายโฆษณาตามข้างถนน เพื่อสิ่งเหล่านี้ ก็พอที่จะทำให้เด็ก ๆ ของเรา มีจิตทรามหมดไปทั้งบ้านทั้งเมือง.

ลูกเด็ก ๆ ของเรามีจิตทราม ไปทั้งบ้านทั้งเมือง เพราะป้ายโฆษณาแบบนี้; ไม่ต้องไปดู ไปฟัง ไปเล่น ถึงโรงที่แสดงตลก เพียงแต่เห็นป้ายโฆษณาข้างถนนก็จิตทรามพอแล้ว; จนทุกคนนี้ สนใจแต่เรื่องเนื้อหนัง. จะพูดทาง *ภาษาศาสตร์* เขาเรียกว่า *เรื่องเนื้อหนัง*, พูดตรงกว่านั้น ก็เรียกว่า *เรื่องกามารมณ์*, พูดตรงกว่านั้นอีกก็เรียกว่า *เรื่องทางเพศ*. เรื่องทางเพศนี้เป็นเรื่องฝ่ายเนื้อหนัง เป็นเรื่องฝ่ายร่างกายมันขึ้นอยู่กับร่างกาย.

อยากจะแยกกันให้เป็นที่เข้าใจสักหน่อยว่า ถ้าเรื่องของ *ความรักโดยบริสุทธิ์* เป็นเรื่องจิตใจ; ถ้าเป็น

เรื่องของกามารมณ์ นั้นมันเป็นเรื่องราวร่างกาย. ถ้าเป็นเรื่องของการรักบริสุทธิ์ อาจจะรวมเป็นอันเดียวกันโดยจิตใจ; ร่างกายไม่ต้องแตะต้องกันเลยก็ได้ ถ้ามันเป็นเรื่องของการรักอันบริสุทธิ์. แต่ถ้าเป็นเรื่องของกามารมณ์แล้ว มันเป็นเรื่องของร่างกาย ต้องมีการแตะต้องทางร่างกาย อย่างเป็นบำเป็นหล้ง.

ต้องควบคุมฝ่ายกายให้อยู่ในอำนาจฝ่ายจิต.

ฉะนั้นเราควรจักแยก เรื่องจิตกับเรื่องกาย ออกจากกันให้ได้ว่าเรื่องเนื้อหนังนั้น มันเป็นขาศึกของธรรมชาติของฝ่ายความถูกต้อง เรียกว่าเป็นพญามาร; แต่ถ้าเป็นเรื่องความรักบริสุทธิ์ ไม่เกี่ยวกับเรื่องเนื้อหนังทางร่างกาย นั้นมันไม่ใช่กิเลส; มันไม่ใช่พญามาร;

ขอให้รู้จักส่วนกาย—จิตอย่างถูกต้อง และควบคุมมันให้ได้; เราจะให้อาหารในส่วนจิต ส่วนวิญญาณ ให้เพียงพอ ให้ถูกต้อง ให้เป็นจิตที่สามารถควบคุมร่างกายได้. อย่าให้ร่างกาย หรือเรื่องราวทางฝ่ายกายนั้น ชันมาเป็นใหญ่ ช่มชี่เรื่องราวจิตทางวิญญาณ.

นี้กายก็ต้องการอาหารอย่างกาย. ใจก็ต้องการอาหารอย่างใจ, เราก็ต้องหาเลี้ยงคนทั้ง ๒ คน : คนตาบอดแข็งแรงนั้น ก็ต้องกินอาหาร, คนง่อยตาดีที่ซื่ออยู่บนหลังก็ต้องกินอาหาร. ก็แต่ว่ามันเป็นคน มันกินอาหารอย่างเดียวกัน; เกียวนี้ กายกับใจไม่ได้กินอาหารอย่างเดียวกัน ก็ต้องแยกกันให้อาหารอย่างถูกต้อง.

อาหารของใจคือบุญ.

เมื่อร่างกาย กินอาหาร คือปัจจัย ๔; จิตใจ จะต้องการอาหารอะไร? อาตมาพูดรวมๆ เอาเสียเลยในวันนี้ หนึ่งว่า อาหารของใจนั้น เราเรียกว่า บุญ. บุญที่แท้จริง เป็นอาหารของจิตใจ ทำให้จิตใจสบาย สงบเย็น เจริญ-งอกงาม ซึ่งก็จะได้ว่ากันต่อไปโดยละเอียด.

แต่รู้ไว้เสียก่อนว่า คำว่า บุญ เป็นที่แท้จริงก็มี, ที่ไม่จริง คือปลอมก็มี. ถ้าเอาบุญปลอมมาให้จิตกินเข้าไป จิตใจจะต้องเป็นโรคอย่างใดอย่างหนึ่งแหละ เหมือนที่เราเข้าใจผิด ไปหลงไหลเอาเรื่องกามารมณ์มาเป็นอาหารแก่จิตใจ.

คำว่า ใจ นี้ รวมทั้งเรื่อง จิตล้วนๆ และเรื่อง สติปัญญาของจิตที่เรียกว่าวิญญาณนั้นด้วย เรียกว่า ใจ.

คำว่า บุญ นี้ เป็นอาหารหล่อเลี้ยงได้อย่างกว้างขวาง หล่อเลี้ยงร่างกายก็ได้; ถ้ามีบุญร่างกายก็สบายดี, หล่อเลี้ยงจิตก็ได้. ถ้ามีบุญจิตก็ปรกติดี หล่อเลี้ยงวิญญาณก็ได้ ถ้าบุญมันมี สติปัญญามันก็เจริญกว้างขวาง และรุ่งเรือง. นี้บุญมันคืออย่างนี้ ถ้าบุญแท้จริง ก็เป็นอาหารหล่อเลี้ยงร่างกายก็ได้ เลี้ยงจิตก็ได้ เลี้ยงวิญญาณก็ได้. แต่เอาตมาแยกเอามาในวันนี้ ในฐานะเป็นอาหารของใจ.

รู้จักลักษณะของบุญให้ถูกต้อง.

คำว่า บุญ ได้ยินกันทั่วไป บางคนก็ชอบเอามากๆ เสียด้วย; แต่อาจจะยังไม่รู้ว่า บุญนั้นคืออะไรก็ได้; ฉะนั้นเรามา รู้จักคำว่า บุญ กันเสียบ้าง พอสมควร.

คำว่า บุญ นั้น ถ้า เป็นชื่อของเหตุณะ ก็คือ การกระทำที่ทำให้เป็นบุญ; เช่นเราเรียกว่า ทำบุญ, ๆ ทำบุญนี้ ทำสิ่งใดให้เกิดบุญ บุญนั้นก็คือการกระทำเช่นนั่นเอง ในฐานะที่เป็นเหตุ. บุญในฐานะที่เป็นเหตุ คือเครื่องกระทำ ที่เรียกกันว่าทำบุญ.

ถ้า**บุญเป็นชื่อของผล** นั้นมันก็จะอีกอันหนึ่งแล้ว
 ผลคือความสุข. **บุญที่เป็นชื่อของผล** คือ**ความอึดใจ**,
 ทำให้จิตใจอึดใจ, พุ้, พุ้ขึ้นเลย กระทบเคียดพลา้น, กระทบ
 ฟุ้งช่านก็ได้. บุญที่เป็นเครื่องอึดใจนี้, อันนี้ผิดพลาดได้.
 เป็นอันตรายได้.

นี้ **บุญ** อีกความหมายหนึ่ง ว่า **เป็นเครื่องชำระบาป**.
 นี้ไม่เกี่ยวกับสบายใจหรือฟูใจ, หลอกให้ใจมันตื่นเต้นเพลิด-
 เพลิน; แต่ว่าทำให้ใจสะอาด. บุญเป็นเครื่องล้างบาป,
 ทำใจให้สะอาด; ส่วนนี้ ไม่มีทางจะผิดพลาดได้ ก็ไม่
 อาจจะเป็นอันตราย.

บุญที่ว่าเป็นความสุข ความฟูใจ สบายใจ
 อันนั้นมี ทางที่จะผิดพลาด, และเป็นอันตรายได้. ส่วน
 บุญที่เป็นเครื่องชำระบาปนี้ ไม่มีทางที่จะเป็นอันตราย
 ได้; จึงเกิดมีบุญขึ้นมาเป็น ๒ ชนิด. ระวังให้ดี บุญชนิด
 ไหนจะสร้างปัญหาขึ้นมา; บุญชนิดไหนจะไม่สร้างปัญหา
 เลย.

ฉะนั้นถ้าเราจะพูดว่า อันตรายจากบุญ ก็หมายถึง
 ถึงบุญชนิดที่เมาได้; บุญชนิดที่เมาได้ ก็คือบุญที่ทำ

ให้ฟูใจ สบายใจ นั้นแหละ, เม้าได้เหมือนกับกินของเมา.
 บุญชนิคนี้เป็นอันตรายไ้ เพราะว่ามันมีรสอ่อยสูง;
 ถ้าเรียกตามบาลีก็ว่า มีอัสสาทะสูง เสน่ห์ความอ่อยถึงคูก
 ใจมันสูง บุญชนิคนี้จึงเม้าได้.

เราะวังอ่ให้บุญเป็นไปในทำนองนี้; แต่ให้บุญ
 เป็นไปในทำนองชำระบาปอ่อยเสมอไป. ถ้าปล่อยไปตาม
 สัจจะคุณาณของสัตว์; สัตว์ก็ชอบบุญชนิคที่เม้าได้เพราะ
 มันเริ่ดอ่อย เป็นเสน่ห์ยั่วยวนใจ. ส่วนบุญที่ล้างบาป
 นั้น ไม่มีใครชอบ จับมาอาบน้ำดูซึ่โคลนนี้ ไม่ค่อยมีใคร
 ชอบ; แต่ถ้าจับมากินเป็นอาหารอ่อย ๆ นี้คนมักชอบ.

ฉะนั้นต้องระวังว่า บุญชนิคหนึ่งเม้าได้ และ
 เป็นอันตราย; บุญชนิคหนึ่งไม่มีเม้า เม้าไม่ได้ ไม่มี
 อันตราย. เมื่อปล่อยไปตามสัจจะคุณาณของสัตว์ คนทั้ง-
 หลายก็จะชอบบุญชนิคที่เม้าได้เสมอไป; ไม่ค่อยชอบบุญที่
 เป็นการล้างบาป.

แล้วมักจะมืเป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณโบราณ บุญ
 ที่เม้าได้นั้น เขามักจะเอามาใช้เป็นเหยื่อล่อ, เอามา

เป็นเครื่องมือจับคน เอามา; ก็สู้การทำบุญอื่นนั้นแหละ. เอาของทีเอร์คือร้อยยั่ววนใจของบุญ มาล่อคน, จับคน เข้ามาวัด เข้ามาทำบุญ หรือ ทำอะไรตามที่เขาดต้องการ.

เทียน^๕ ในโลกนี้ก็มีการหลอกล่อกันอย่างนี้ : เอา อบายมุขมาล่อให้คนทำบุญ. มันเป็นบุญชนิดที่เมาได้ มันก็ หลอกล่อมาได้, ให้คนบริจาคเงินเท่าไร ๆ ก็ได้ ด้วยการล่อ กันด้วยบุญชนิดที่เมาได้.

ถ้าพูดตามตรง ๆ ก็ต้องพูดว่า มันไม่ใช่บุญตอก ถ้ามันเมาได้ หรือ เป็นอันตรายยื้อนหลังได้ ก็ไม่ควร จะเรียกว่าบุญ; แต่เขาก็ได้เรียกว่าบุญ และได้เรียกกันมา นมานานแล้ว. จึงขอเตือนแต่เพียงว่า ระวัง ๆ บุญชนิดที่ เมาได้. อย่าไปเมาเข้า ก็แล้วกัน; สนใจแต่เรื่องบุญที่ จะชำระให้สะอาด : ชำระกายให้สะอาด, ชำระจิตให้สะอาด, ชำระวิญญาณให้สะอาด, แล้วอย่าให้ใครเอาบุญ มาเป็น เหยื่อเกี่ยวเบ็ดล่อเรา ไปตามความต้องการของเขา.

การบำเพ็ญบุญอันถูกต้อง นั้นคือชำระบาปได้.

ที่นี้สมาตุกันถึงเรื่อง การบำเพ็ญบุญ คือบุญที่เป็นเหตุ บุญในฐานะที่เป็นเหตุ คือการกระทำที่เรียกกันว่า ทำบุญ, การบำเพ็ญบุญ มีรูปร่างเหมือนกันก็ได้ : บุญที่เมาได้, กับบุญที่ไม่เมา, มันมีรูปร่างเหมือนกันก็ได้. แล้วมันก็ลำบากแก่คนที่ไม่มีความรู้เพียงพอ; คือบุญเพื่อให้อืมใจ เป็นสุขใจ กับบุญที่ชำระบาปนี้มันมีรูปร่างเหมือนกันก็ได้.

แล้วมันยังมีผลรวมกันก็ได้ บุญอืมใจ มันก็อืมใจ; แม้บุญชำระบาปให้ใจสะอาด มันก็ยังอืมใจได้เหมือนกัน. เอาแต่ความอืมใจมาเป็นหลักนี้ ก็ยังไม่แน่นัก; จะต้องดูที่ว่า มันล้างบาปหรือไม่ เสมอไป.

จะพูดกันถึงข้อที่ว่า มันมีรูปร่างเหมือนกัน แต่มันเป็นคนละชนิดก็ได้; เช่นการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา; แต่ละอย่างเหล่านี้ เรียกว่า บุญญกิริยาวัตถุ คือที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ.

ผลของบุญประเภทให้ทาน.

ที่นี้คุณให้ทานเป็นเรื่องแรกว่า ให้ทานแล้วก็อิมใจ พอใจ ยินดีแก่ตัวเอง แล้วก็ไปสวรรค์, รู้สึกว่าเหมือนกับได้ไปสวรรค์ หรือเชื่อว่าได้ไปสวรรค์ อย่างนี้คือบุญที่ทำให้เกิดความอิมใจ มีความหมายไปในทางอิมใจ.

นี้ถ้าจะให้ขึ้นไปในทางล้างบาป ก็ต้องไปดูที่ว่า การให้ทานนั้นมันชำระชะล้างกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว. ความเห็นแก่ตัวนี้เรียกว่าบาป; ถ้าเราให้ทานอย่างถูกต้อง ทานนั้นก็ช่วยชำระชะล้างความเห็นแก่ตัวหรือความตระหนี่ เป็นต้น. การให้ทานนี้มันก็เป็นบุญที่ชำระบาป.

ถ้าเอาแต่ความพอใจ สบายใจ ความเชื่อว่าจะได้ไปอยู่ในสวรรค์วิมาน บุญอย่างนี้มันก็เป็นเรื่องอิมใจ; แล้วก็ไม่ล้างบาป บางทีจะเพิ่มบาป คือเพิ่มความยินดีพอใจ ในสวรรค์หรือในกามารมณ์ ให้มันมากขึ้น. อย่างนี้มันก็ไม่ล้างบาป เพราะมันเพิ่มราคะโลภะ อะไรมากขึ้น; แต่ถ้าว่าทำบุญแล้ว ลดความเห็นแก่ตัว ลดความตระหนี่ อยู่ที่นี่ในโลกนี้ ไม่ต้องไปสวรรค์ มันก็ล้างบาป, แล้วก็มันเป็นบุญที่ไม่เป็นอันตราย หรือควรจะพอใจ.

ผลของบุญประเภทรักษาศีล.

ที่นี้ก็มากู้ที่การรักษาศีล, รักษาศีลแล้วพอใจ อิ่มใจ ยกมือไหว้ตัวเองได้ มันก็พอใจ สนุกสบายไปเลย มีปีติปราโมทย์เดือดพล่านไปเลย. นี่เป็นบุญที่ทำให้เกิดความอิ่มใจ โดยอาศัยการรักษาศีล

ที่นี้อีกความหมายหนึ่ง ศีลนั้นจะล้างบาป; รักษาศีลแล้วกำจัดโทษอะไรได้บ้าง : *เรื่องฆ่า เรื่องลัก เรื่องประพฤติผิดในกาม เรื่องโกหก เรื่องอะไรก็สุดแท้* ที่ว่ารักษาศีลแล้วกำจัดได้. บุญที่เกิดมาจากศีลนี้ ก็กำจัดบาปหรือล้างบาปได้ : ล้างกายให้สะอาด ล้างวาจาให้สะอาด; นี้ศีลนี้ก็ชำระบาป. แต่ถ้าเอากันเพียงว่าสบายใจ, หรือมากไปกว่านั้น; รักษาศีลรอดคน อย่างนี้ก็ไม่ใช่ชำระบาป, มันก็ให้ได้แต่ความสบายใจ ในความหมายที่แรก.

ผลของบุญในการเจริญภาวนา.

ที่นี้ การเจริญภาวนา ทำสมาธิภาวนา มันก็ทำให้อิ่มใจได้; เพราะเชื่อว่า ได้ทำดี ได้ทำสิ่งที่ดี

ได้ทำสิ่งที่สูงที่ประเสริฐ มันก็อึดใจได้, หรือถ้าถึงกับว่า
อึดใจนี้ไปพรหมโลก หรือเป็นพรหมโลก อยู่ในความอึดใจ
เพราะการทำสมาธิภาวนา นี้ก็อึดใจ; ถ้าหลงไหลใน
ความเป็นเช่นนั้น มันก็ไม่ล้างบาป.

ฉะนั้น เราจะต้องดูให้ดีว่า แม้ การเจริญภาวนา
ถ้าทำเพื่ออวดคนก็ดี ถ้าทำเพื่อสบายใจแปลก ๆ นี้ก็ดี,
หรือแม้ที่สุดแต่จะเข้าไปพรหมโลกก็ดี ยังไม่ล้างบาป,
มันเป็นเรื่องอึดใจ เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ที่ทำให้เกิดความ
อึดใจ.

ที่นี้เราเจริญภาวนา เพื่อทำจิตให้เป็นสมาธิ
ก็ล้างนิวรณ์ทั้ง ๕ ออกไป สิ่งรบกวนจิตประจำวันคือ
กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิฉณา
๕ อย่างนี้เรียกว่านิวรณ์.

ถ้าทำภาวนาประเภทสมถะ มันก็ล้างนิวรณ์
ออกไป; จิตมันก็สะอาด. ถ้าเจริญภาวนา ในส่วน
วิปัสสนาหรือปัญญา มันก็กำจัดกิเลสออกไป กำจัดมูลเหตุ
ของกิเลสออกไป กำจัดต้นตอของกิเลสทั้งหมด ก็อวิชชา
ออกไป; อย่างนี้ก็ได้สติปัญญา ล้างทิฏฐิให้สะอาด.

ทิวฐิ คือความคิดความเห็น ของเรานั้นแหละ มัน
สกลปรกได้; มีเครื่องล้างให้สะอาดได้ ด้วยการเจริญ-
 ภาวนา. เมื่อมีการเจริญภาวนาในอันคับสูง คือปัญญา
 หรือวิปัสสนา ทิวฐิของเราที่สะอาด, ความเป็นมนุษย์ของ
 เราก็สะอาด.

ขอบอกกล่าวแยกออกไปอีกนิตหนึ่งว่า คำว่า ทิวฐิ
 นี้สำคัญมาก อาจจะไม่ไ้ไ้เคยสังเกตก็ไ้. คนแต่ละคน
 หรือ ความเป็นมนุษย์ของคนแต่ละคน นั้น ก็คือทิวฐิ
 ของคนคนนั้น นั้นเอง. คนไหนมีทิวฐิอย่างไร นั้นก็คือ
 ความเป็นคนของคนคนนั้น; ฉะนั้นคนคนหนึ่ง ก็ขึ้นอยู่กับ
 กับทิวฐิของตัว : จะโง่ จะฉลาด จะผิด จะถูก จะอะไร
 อย่างไร มีทิวฐิอย่างไร ชีวิตของคนนั้นจะเป็นอย่างไรนั้น.

นี่ไปดูเสียให้เห็น เด็ดว่า แต่ละคนนั้นเขามี
 ทิวฐิอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ; แล้วชีวิตของเขาทั้งหมด
 จะขึ้นอยู่กับทิวฐิอันนั้นทั้งหมดทั้งสิ้น, ซึ่งมันเป็น
 ความคิดความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ ของเขา แล้ว
 เขาก็ทำไปตามความคิด ความเห็น ความเชื่อ ของเขา.

ดังนั้น บุคคลลึกลับ หรือความเป็นบุคคลของเขา
มันก็ขึ้นอยู่กับทิวทัศน์ของคนคนนั้นโดยเฉพาะ; แล้วมัน
ก็ไม่เหมือนกัน : บางคนเป็นสัมมาทิวทัศน์, บางคนเป็น
มิชฌาทิวทัศน์, บางคนก็มีสัมมาทิวทัศน์น้อย, บางคนก็มี
มิชฌาทิวทัศน์น้อย, แล้วมันยังแตกต่างกันตามแบบของทิวทัศน์
จะพูดได้ตายตัวเลยว่า ทิวทัศน์ นั้นแหละคือบุคคลนั้น.

ฉะนั้น เราจะต้องเอามาล้าง ๆ ล้างให้ทิวทัศน์สะอาด
โดยอาศัยที่เรียกว่า ภาวนา. การกระทำทางจิตที่เรียกว่า
ภาวนา ในประเภทปัญญาภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา
จะล้างทิวทัศน์ของคนนั้น, ก็คือล้างคนคนนั้น เพราะว่า
คนคนนั้นกับทิวทัศน์ของเขานั้นมันคือสิ่งเดียวกัน. แล้วก็
มีภาวนาเป็นเครื่องล้างทิวทัศน์ของเขา หรือล้างตัวเขาให้
สะอาด. บุญสูงเสียดเหลือประมาณ : บุญคือการล้างทิวทัศน์
หรือสติปัญญา ให้สะอาด.

ถ้าเราพูดว่า สติปัญญา มันก็ต้องหมายความว่า
มันสะอาดอยู่แล้ว; แต่ถ้าเราพูดว่า ทิวทัศน์ นี้ มันยังเป็น
กลาง ๆ อยู่. ทิวทัศน์ที่ถูกต้องมันจึงจะเป็นสติปัญญา. ถ้า
ทิวทัศน์เฉย ๆ มันสกปรกได้ มีคมัว เป็นมิชฌาทิวทัศน์ได้; แล้วก็

มีแต่สิ่งที่จะแวดล้อมให้มีคมัว ให้เป็นมิชฌาภิกขุ. คนเรา
จึงอยู่ด้วยภิกขุที่มีคมัว เอามาล้าง, ล้างด้วยสิ่งที่เรียกว่าบุญ
บุญในอันดับสูง.

[ทบทวนผลของทาน คีล ภาวนา.]

จะทบทวนอีกทีหนึ่งก็ได้ว่า ทาน ข้อแรก ข้อที่ ๑.
บุญคือการทำทานนี้ ก็ทำให้มีใจ มีความหมายเป็นไป
ในทางสวรรค์ หรือสิ่งที่เป็นที่น่ายินดี อย่างนี้เรียกว่า
บุญมีใจ เกิดมาจากทาน.

ทีนี้ถ้าว่า ล้างความเห็นแก่ตัว ล้างความตระหนี่
อะไรได้ออกไป^{นี้} ใจมันก็มีบาปน้อยลง; เพราะว่ามันกวาด
ล้างบาปออกไปเสียบ้าง; การให้ทานก็ชำระบาป ตามแบบ
ของการให้ทาน ชำระความตระหนี่

ทีนี้ ข้อที่ ๒. รักษาศีล มีใจเหลือประมาณ ว่าได้
รักษาศีล หลงไหลในศีล แล้วเชื่อว่าเป็นบันไดแห่งสวรรค์;
นี่ศีลก็ให้ได้รับความมีใจ เป็นบุญชนิดที่ทำให้จิตใจมันฟู
มันพองขึ้น^{นี้} มา

ทีนี้อีกทางหนึ่ง ศีลล้างความหยาบ ความสกปรก
ทางกาย ทางวาจาออกไปเสีย; นี่ศีลมันล้างบาปอย่าง^{นี้}.

ที่นี้มาถึง ข้อที่ ๓. ภาวนา ถ้าทำสมาธิภาวนา
 ก็ล้างนิวรณ์ที่รบกวนอยู่ ตลอดวันนี้ออกไป. สิ่งที่รบกวน
 จิตใจเราตลอดวันนั้น ก็คือ นิวรณ์ทั้ง ๕ อยู่ในรูปของ
 กามฉันทะ บ้าง พยาบาท — หงุดหงิด ไม่ชอบบ้าง, ถีนมิทธะ
 — หดหู่ละเหี่ยบ้าง, อูทธัจจะกุกกุกจะ — ฟุ้งซ่านบ้าง.
 วิจิกิจฉา — ลังเล โสเล ไม่แน่ใจบ้าง, นี่มันรบกวนอยู่
 ตลอดวัน. ถ้าทำภาวนาประเภทสมาธิได้ มันก็ล้างอันนี้
 ออกไป ให้ความสะอาดแห่งจิต.

นี้ถ้าทำภาวนาสูงขึ้นไป คือวิปัสสนา หรือ
 ปัญญา มันก็ล้างละเอียดลงไปลึกซึ้งลงไป, คือล้าง-
 กิเลส โลกะ โทสะ โมหะ, ล้างมูลเหตุของกิเลส คือ
 อุนสัย แห่งโลกะ โทสะ โมหะ, แล้วก็ล้างอวิชชา, ซึ่ง
 เป็นต้นขั้ว ที่รวมแห่งกิเลสทั้งหลายออกไป; ใจก็ปราศจาก
 กิเลส ปราศจากอวิชชา สะอาดถึงที่สุด กลายเป็น
 พระอรียเจ้าเข้าสู่ภาวะแห่งนิพพานเป็นต้นได้. นี้ถ้าบุญมัน
 ได้ทำหน้าที่ของมันถึงที่สุด ก็ล้างบาป ก็ไปนิพพานได้
 เหมือนกัน.

ที่นี้เรานำเพ็ญบุญโดยมากนี้ เพื่อสบายใจเสียโดยมาก ; ไม่ได้บำเพ็ญบุญเพื่อล้างบาป. ฉะนั้นบาปมันก็หนาขึ้นได้ ทั้งที่มันสบายใจ สนุกสนาน พอใจอยู่เสมอ ; ยิ่งเมื่อบุญ ค้ำแล้ว มันก็ยังสนุกสนาน แต่ว่าบาปอาจจะหนาอยู่ ข้างภายใต้ ก็ไต่ระวังให้ตี ๆ.

บุญมีความหมาย ๒ อย่างอย่างนี้ : บุญชนิดหนึ่ง ให้อุใจอิมใจ, บุญชนิดหนึ่ง ล้างบาป ล้างจิตให้สะอาด. พุทให้มันสิ้นเข้ามา ก็บุญชนิดหนึ่งมันไปกระตุ้นใจ ให้สนุกสนาน สำเร็จสำราญ แต่ไม่สะอาด. บุญอีกประเภทหนึ่ง มันล้าง จับเอาหัวใจมาฟอกให้สะอาดเลยมันก็ได้ผล คือ ใจสะอาด.

อาหารของใจควรเป็นบุญที่ชำระบาปได้.

ลองกึกดูเถอะ บุญพวกไหนควรจะเป็นอาหาร แห่งจิตใจ หรือความเป็นมนุษย์ของเรา? บุญที่ทำให้ฟูใจ อิมใจ เหมือนกับกินเหล้า กินของเมานั้น มันจะเป็น อาหารใจได้อย่างไร? มันก็เป็นอาหารได้ตามแบบนั้นแหละ, คือ อาหารตามแบบของคนเมา.

ที่นี้ บุญ อื่นชนิดหนึ่ง ล้างให้เกิดความสะอาด
 แก่จิตใจ นี่ทำให้จิตใจเจริญ ก็เรียกว่าอาหาร ในความหมาย
 ที่ให้เกิดผลดีขึ้นมา. นี่แหละ อาหารของใจ ที่จะเป็น
 อาหารถูกต้องแท้จริง ก็คือบุญ ชนิดที่ชำระบาป.
 ได้พูดมาแล้วตั้งแต่ต้นว่า บุญชนิดนี้เม้าไม่ได้, มันเม้าไม่ได้,
 กินเข้าไปเท่าไรมันก็ไม่เม้าคอก เพราะมันคอยชำระจิตอยู่
 เสมอ.

นี้บุญอีกชนิดหนึ่ง ไปกินมันเข้มันจะเม้า แล้วมัน
 จะคิดเป็นเสพติด แล้วมันจะเม้ามากขึ้น : เม้าบุญจนไม่รู้ว่า
 จะทำกันอย่างไร แล้วมันก็จะง่วง, แล้วก็กำลังง่วงอยู่ใน
 โลกนี้ ในบ้านเมืองนี้อยู่แล้วด้วย. บุญชนิดที่เม้าได้
 ทำให้ตกเป็นเหยื่อ ของคนอันธพาลได้.

นี้เรียกว่า บำเพ็ญบุญ ด้วยทานก็ดี ด้วยศีลก็ดี
 ด้วยภาวนาก็ดี ถ้าเป็นเพียงฉาบฉวย มันก็สบายใจ
 เป็นสุข; เหมือนกับกินของเม้าก็ได้. แต่ถ้า ทำอย่าง
 ถูกต้องแล้ว จะชำระให้สะอาด; ชำระกายให้สะอาด,
 ชำระจิตให้สะอาด, ชำระวิญญาณจิตใจให้สะอาด ให้สติปัญญา
 สะอาด, รวมทั้งทำให้ร่างกายนี้สะอาด, ถ้าเป็นอยู่

อย่างถูกต้องอย่างนั้นแล้ว แม้แต่ร่างกายก็สะอาด, จิตก็
สะอาด. แล้ววิญญาน คือทิวฏฐิ ความกิดความเห็นก็ถูก
ต้องและสะอาด.

ขอให้ระวังการทำบุญให้ดีๆ ให้มองเห็นชัดอยู่ว่า
มันล้างบาป; อย่าเพียงแต่ว่าสุขใจ สบายใจ เอรีคอ์ร่อยแก่ใจ.
เรียกว่าคนเขายังเป็นทาสของความเอรีคอ์ร่อยแก่อารมณ์ เขา
ก็ทำบุญเพื่อได้สิ่งกันทั้งนั้นนะ. ถ้าอย่างนั้นไม่สะอาด แล้ว
จะไม่เป็นอาหารแก่จิตใจด้วย, จะเป็นอาหารหลอกๆ ให้
ฟุ้งซ่านเสียเอง ไม่ใช่ความเจริญแห่งจิตใจที่แท้จริง ฉะนั้น
เราจะต้องระวัง ระวังให้ดีที่สุดให้มากที่สุด ที่จะทำสิ่งที่เรียก
ว่าบุญ, ก็ทำให้เป็นสิ่งที่เป็นอาหาร หล่อเลี้ยงจิต
หล่อเลี้ยงวิญญานได้จริงๆ.

ที่นี้อยากจะพูดถึงคำว่าล้างบาป อีกสักหน่อย เพราะ
ได้เน้น มามากแล้ว เรื่องทำบุญให้เป็นการล้างบาป.
ถ้าทำบุญขอให้เป็นการล้างบาป; เพราะว่าแม้แต่การล้างบาป
นี้ถ้าพูดเร็วๆ เร็วๆ มันก็กำกวมเหมือนกัน มัน ล้างบาป
ผิดๆ ก็ได้, วิธีผิดก็ได้.

อุปมาการทำบุญกับการอาบน้ำ.

อาตมาอุปมาให้ฟังเหมือนกับว่า *เราอาบน้ำ* หรือว่า ล้างของสกปรกที่ร่างกาย ล้างเท้า ล้างมือ ล้างร่างกายส่วน ไหนก็ตาม เรียกว่าอาบน้ำกันดีกว่า อาบน้ำเพื่อล้างชำระกาย *อาบน้ำด้วยโคลนก็ได้* เอน้ำโคลนมาอาบ ความสะอาดมัน จะเกิดขึ้นเท่าไร? เอน้ำหอมมาอาบก็ได้ มันสะอาดไหม, ตัวหอมฟุ้งแล้วมันสะอาดไหม? ที่น้ำอาบด้วยน้ำใสสะอาด มีสบู่มีอะไรพอควร นี่น้ำใสสะอาดนี้มันสะอาดเท่าไร?

อาบด้วยน้ำโคลน มันเลวเกินไป มันสะอาด แบบน้ำโคลน; บางทีก็จะดีกว่าไม่ล้าง, เช่นว่า ทำตักโคลน มาหลายๆนี้ เอน้ำโคลนมาล้าง มันก็พอจะล้างโคลนหนาๆ ออกไปได้ ก็มีโคลนบางๆ ติดอยู่ นี่เรียกว่าทำบุญแบบ อาบน้ำโคลน.

ที่นี้ทำบุญแบบ อาบน้ำหอม คนนี้เขารวย เอน้ำหอมมาอาบ. อาบแล้วน้ำหอมมันยังติดอยู่ที่เนื้อที่ตัว. เครื่องหอมนั้นไม่ใช่ของสะอาดนัก; บางชนิดก็เป็นอุจจาระ ของสัตว์ชนิดหนึ่งนะ รู้ไว้ว่า เครื่องหอมนั้นบางชนิดเป็น อุจจาระของสัตว์ชนิดหนึ่ง เขาขายแพงด้วย. เอน้ำหอม

มาอาบ ของหอมก็ติดอยู่ที่ตัว; ตัวนั้นมัน จะสะอาดได้
อย่างไร? น้ำมันก็เกินไป น้ำโคลนมันเลวเกินไป น้ำหอม
มันก็เกินไป.

ฉะนั้นเอาน้ำกลางๆ สะอาดแท้ๆ น้ำใสสะอาด
จะมีเครื่องช่วยละลายไขมันบ้าง เช่นผงซักฟอก เช่นสบู่
อะไรบ้างก็ได้; แต่ต้องเป็นน้ำใสสะอาด ล้างออกไปหมด
เลย เนื้อตัวก็สะอาด.

มีทางที่จะ *เปรียบเทียบ* ว่า *อาบด้วยน้ำโคลน* *อาบ*
ด้วยน้ำหอม แล้วก็ *อาบด้วยน้ำใสสะอาด* เสร็จแล้วมัน
สะอาดต่างกัน; ฉะนั้นอย่าทำบุญล้างบาปด้วยน้ำโคลน;
อย่าทำบุญล้างบาปด้วยน้ำหอม มันก็เกินไป; ทำบุญล้าง
บาปด้วยน้ำอันบริสุทธิ์ ใสสะอาดเถอะ บุญนั้นจะล้าง
บาปได้จริง.

*เดี๋ยวนี้*เรายังทำบุญเหมือนกับการทำด้วยน้ำโคลน;
เสียเงินมาก, ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาก, โกงเขามาก, *อบายมุข*
นานาประการ เขาเข้ามาประกอบกับการทำบุญ; มาหลอก
กันให้ทำบุญด้วยอบายมุข, มีของมีนเมา มีการพนัน มีสิ่ง
เลวร้ายเป็นอบายมุขรวมอยู่ในนั้นด้วย เรียกว่า ทำบุญ

บวชลูกชายคนหนึ่ง ม้าควาย ๒ ตัว ม้าหมู ๓๐ ตัว ชื้อเหล็ก
๑๐ หนัก อย่างนี้. นี่ทำบุญบวชลูกชาย มันก็เป็นเรื่อง
อาบนํ้าโคลน มันเป็นกิเลส เป็นของสกปรก.

ทีนี้ว่าถ้าทำบุญด้วยน้ำหอม มันก็เปลืองมาก
เหมือนกันแหละ เอาเท่าไรไม่ว่า เปลืองเท่าไรไม่ว่า : ทำให้
สลดสงขตงาม เอรีดอรรอย หุ่มเพื่อย เกินพอดี. แม้จะไม่
หยาบเหมือนกับน้ำโคลน ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต; แต่มันก็
เปลืองมาก มันมีการลงทุนเพื่อสวยงาม เขียวๆแดงๆ
อะไรมาก ก็เรียกว่าเกินดี ดีเกิน, ดีเกิน.

ทีนี้ อาบนํ้าสะอาดที่แท้จริง ก็สะอาดจริง, คือ
จิตใจมันสะอาด, นี้เรียกว่าทำด้วยสัมมาทิฐิ, แล้วก็สร้าง
สัมมาทิฐิ, ให้เป็นอยู่ด้วยสัมมาทิฐิ. เมื่อสัมมาทิฐิ
ไปอยู่ที่เนื้อที่ตัว. แล้วก็หมดปัญหา ปลอดภัยสะอาด
อย่างยิ่ง

ใช้บุญให้ถูกต้องเพื่อล้างมิจฉาทิฐิ.

เมื่อตะก้อตามาบอกแล้วนะ เตี่ยจะลืมเสีย ว่าคน-
คนหนึ่งแต่ละคนนั้น ก็คือทิฐิของคนคนนั้นแหละ ทิฐิ

ของคนคนนั้นมืออย่างไร เท้าไร นั่นแหละมันคือตัวคนคนนั้น.
 เกี้ยวนี้เราจะให้เป็นสัมมา จะเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิที่
 ชอบที่ถูกต้อง ทิฏฐิมันถูกต้องขึ้นมา คนนั้นก็เป็นคนถูก
 ต้องขึ้นมา. ฉะนั้นจงสนใจสิ่งที่เรียกว่า ทิฏฐิ นั่นแหละ
 คือตัวเรา.

มิจฉาทิฏฐิ แล้วก็ทิฏฐิมิจฉา ตัวคนนั้นก็มิจฉา
 เป็นคนพาล. ถ้าทิฏฐิเป็นสัมมา; คนนั้นก็เป็นสัมมา. เรา
 เป็นสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาทิฏฐิ ดีกว่ามีมิจฉาทิฏฐิ; แต่คน
 เขาไม่สนใจ เขาปล่อยให้มิจฉาทิฏฐิครอบงำ แล้วก็
 เสพติดในมิจฉาทิฏฐิ ดียิ่งกว่าดีเขาโรอื่น.

คนที่ เป็นมิจฉาทิฏฐินี้พูดกับเขายาก เขาไม่เชื่อเรา
 คอก, คนที่เขาเป็นมิจฉาทิฏฐิ เราพูดกับเขายาก. อาตมา
 เองเคยผจญมามากแล้ว พูดกับคนมิจฉาทิฏฐิ เขาไม่ยอม
 เชื่อเรา; ส่วนมากก็ไม่สำเร็จ เมื่อคนคนนั้นเป็นตัวแห่ง
 มิจฉาทิฏฐิ; เว้นไว้แต่เขาจะรู้จักทำบุญ ให้แท้จริง
 ให้ถูกต้อง, ให้อาบน้ำสัมมาทิฏฐิ ล้างมิจฉาทิฏฐิ

ออกไปเสีย ; เขาก็จะเป็นคนที่สูงขึ้นไป เป็นมนุษย์ เป็น
พระอรียบุคคล หลุดพ้นเป็นนิพพาน.

ฉะนั้นถ้าเรา ใช้บุญถูกต้อง, ล้างมิจฉาภิฏฐิ
ออกไปได้จริงแล้ว, ผลสุดท้ายก็คือพระนิพพาน แหละ,
จิตสะอาดจนกิเลสเกิดในจิตไม่ได้. จิตเต็ม ๆ จิตประภัสสร
จิตทั้งเต็มนั้น เมื่อถูกอบรมให้เปลี่ยนสภาพ ด้วยการล้าง
ของบุญที่ถูกต้อง จิตชนิดนั้นสะอาด จนไม่เป็นที่เกิดแห่ง
กิเลสอีกต่อไป. กิเลสไม่มีก็คือนิพพาน เมื่อใดว่างจาก
กิเลส เมื่อนั้นคือนิพพาน ที่นี้ก็ได้ เกียวนก็ได้ นิดหนึ่ง
ก็ได้ ชั่วเวลาอันสั้นก็ได้. ขอให้ว่างจากกิเลสเถอะ มันก็
เป็นนิพพาน.

ฉะนั้น สิ่งที่จะล้างกิเลสให้หลุด ให้หายไป
นั้นก็คือ บุญที่ถูกต้อง ทำมาตั้งแต่เรื่อง ทาน ก็ได้, ทำมา
เรื่องศีล ก็ได้, แล้วก็ทำมาถึงเรื่อง ภาวนา; จะเป็น
สมถภาวนา วิปัสสนา ก็ได้ มันก็จะล้างออกไปหมด จนจิต
นั้นสะอาด ไม่เป็นที่เกิดแห่งกิเลสอีกต่อไป เรื่องมันจบ
เท่านั้น.

เรื่องของคนก็จบลงที่ทิฏฐิของคนนั้นเป็น
สัมมาทิฏฐิ, แล้วคนนั้นก็เป็นคนชนิดสัมมาทิฏฐิ
หมดปัญหา.

นี่ปัญหาแห่งมนุษยภาพ มันหมดไปอย่างนี้
ปัญหาเรื่องเป็นคนให้ดี มันหมดไปอย่างนี้ คือเขามีบุญ
เครื่องชำระล้างแก้จิตใจ หรือเป็นอาหารใจที่ถูกต้อง
และเพียงพอ,

อาหารใจที่ถูกต้องจริงเป็นความอึดใจที่ไม่เมา.

ที่นี้เราจะดูเรื่องบุญ หรืออาหารใจ ชนิดที่แท้จริง
เพิ่มขึ้นอีกสักหน่อย ช่วงเวลาที่มันยังเหลืออยู่นิดหนึ่ง.

ที่ว่า บุญ เป็นอาหารใจ. ในความหมายทั่วไป
มันก็คือให้อึดใจ เป็นข้อแรกอย่างทีกล่าวมาแล้ว ถ้าเราเป็น
คนมีความคิดถูกต้องไม่วิปลาส เราก็จะรู้ว่าอะไรเป็นบุญ.
พอได้ทำบุญก็อึดใจ รู้สึกว่า ในสังขารเรานี้มันมีความดี ก็พอ-
ใจอึดใจ; ถ้ามีมาก ก็จะถึงกับยกมือไว้ตัวเองได้. นี่คือ
ความอึดใจถึงที่สุด. เป็นอาหารใจถึงที่สุด ยกมือไหว้ตัว-
เองได้, เป็นสุขอยู่กับการทำบุญ; ไม่ต้องไปอาบอบนวด

ไม่ต้องไปสถานกามารมณ์ เรืองรณอะไรที่ไหน. อยู่ที่โต๊ะทำงาน ก็อึดอ้อมอึดมีความสุข ไม่อยากจะเลิกงานไปสถานกามารมณ์ เพราะเห็นมันเป็นเรื่องสกปรก.

นี้ทำงานอยู่ ทำบุญทำกุศลอยู่ที่โต๊ะทำงาน, ทำหน้าที่ถูกต้อง, ไม่คดโกง, ตัวเองรู้สึกว่าได้ จนยกมือไหว้ตัวเองได้ ก็เลยเป็นสุขอยู่ที่การงาน; ไม่ต้องเอาสตางค์ไปซื้อหากามารมณ์ มาหลอกตัวเองให้ว่าเป็นสุข เงินมันก็เหลือใช้. เงินเดือนมันก็เหลือใช้ ไม่ขาดแคลนเหมือนกับที่เขาพูดกันอยู่ว่า เงินเดือนไม่พอใช้. เพราะเอาไปซื้อหาเหยื่อของกิเลส เงินเดือนมันก็ไม่พอใช้; เพราะวกิเลสนี้มันไม่รู้จักอึด ไม่รู้จักพอ. คนมีจิตใจสกปรก มีทิฏฐิสกปรก เป็นคนสกปรก ก็ทำอย่างนั้นได้; เงินเดือนไม่พอใช้ก็หาทางออก.: หลอกหลวง ทะลอบตะแลงอย่างอื่นต่อไปจนวินาศเอง.

ความสุขอันแท้จริงไม่ต้องใช้เงิน.

นี่เราทำบุญให้ถูกต้อง เอาความอึดใจ ชนิดที่ไม่เมาไว้ก่อน, เอาความอึดใจที่แท้จริง ที่ไม่ได้ไปหลอก

ให้เฝ้าเอาไว้ก่อน. พอใจตัวเอง, ยินดีในความมีแห่งตัวเอง, เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องเพราะมีสัมมาทิฏฐิ มีความสุขที่สะอาด บริสุทธิ์ เป็นความสุขที่ไม่ต้องใช้สตางค์.

เคยพูดมาหลายหนแล้ว แต่บางคนที่นี้อาจจะไม่เคย ได้ยินว่า ความสุขยิ่งแท้จริงเท่าไร แล้วยิ่งไม่ต้องใช้ สตางค์มากเท่านั้น, จนกระทั่งว่า พระนิพพานแล้ว เป็นของให้เปล่าแหละ. ถ้าพระนิพพานของใครคิดเอา เงิน คิดเอาสตางค์แล้ว นิพพานนั้นเกิดขึ้นนั้นแหละ, นิพพาน ปลอมทั้งนั้นแหละ.

นิพพานแท้จริงของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ให้เปล่าเสมอ; เพียงแต่ต้องทำอะไรบ้าง, เช่นว่า ล้างใจให้สะอาดอย่างนี้ ไม่คิดสตางค์ เพราะไม่ต้องล้าง ด้วยสตางค์ก็ได้. ล้างด้วยการประพฤติกระทำถูกต้อง ในทางจิตใจ มันก็สะอาด, ก็ได้นิพพานมาโดยไม่ต้องใช้ สตางค์, ไม่ต้องใช้ค่าด้วยสตางค์.

ถึง ความสุขของคนทั่วไป ก็เหมือนกัน; ถ้ายังดี ยิ่งแท้ ยิ่งบริสุทธิ์เท่าไร ยิ่งไม่ต้องใช้สตางค์; เช่นว่า เราทำหน้าที่ของมนุษย์อยู่ที่โต๊ะทำงาน, เราเป็นคนจริง

เป็นคนตรง, เราก็พอใจมีใจในการที่ได้ทำงาน ก็เป็นสุข
อยู่ที่โต๊ะทำงาน ไม่ต้องไปสถานเริงรมย์ ไม่ต้องไปสถาน
กามารมณ์ ซึ่งต้องใช้เงินมาก ๆ.

นี่จึงพูดว่า ความสุขที่แท้จริงจึงไม่ต้องใช้
สตางค์, ยิ่งแท้จริงเท่าไรยิ่งไม่ต้องใช้สตางค์เท่านั้น; เพราะ
ว่าบุญนั้นมันช่วยทำให้สะอาด, มีความสุขที่สะอาด.

ถ้าความสุขสกปรกแล้วเป็นบาปทั้งนั้น; ความ
สุขยังสกปรกเท่าไร ยิ่งต้องใช้เงินมากเท่านั้น. ความสุขที่
สะอาดเท่าไร ยิ่งใช้เงินน้อยเท่านั้น หรือถึงกับไม่ใช้
เงินเลย.

ในภาวะปัจจุบัน บุญที่แท้จริงนี้ มันก็ล้างให้สะอาด
ล้างใจให้สะอาด, ล้างทุกอย่างให้มันสะอาด. เราได้รับ
ผลแห่งบุญที่แท้จริงในปัจจุบัน, ก็ได้ความสะอาด และ
ได้ความเจริญองกงาม สูงในทางจิตใจ รวมทั้งทางกายด้วย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า กายกับใจนี้แยกกันไม่ได้;
เหมือนคนตาบอดกับคนตาดี ๒ คนนั้น มันต้องไปด้วยกัน
เสมอ. ฉะนั้น ใจให้สะอาด ประโยชน์ก็มาถึงทาง

กาย กายก็สะอาด; เพราะว่ากายก็เป็นไปตามคำสั่งของ
จิตใจ.

บุญสะอาดเป็นการเตรียมอนาคตอย่างดี.

ในภาวะปัจจุบัน เราก็อยู่ด้วยความสะอาด,
งอกงามก้าวหน้าทางใจ แล้วทางกาย; แล้วรวมกันทั้งทางใจ
และทางกาย มันก็สะอาดลงมาถึงสถานที่ บ้านเรือน ลานบ้าน
เครื่องใช้ไม้สอย ก็พลอยสะอาดไปหมด ถ้าเจ้าของบ้านนั้น
มีจิตใจสะอาด มีร่างกายสะอาด มีวิญญาณสะอาด มีทิฐฐิ
สะอาด.

ถ้ามองไปในอนาคต ก็หวังได้ ว่าบุญที่แท้จริง
ทำความสะอาดนี้ มันเป็นการเตรียมไว้. เขาเรียกกันว่า
เสบียงอะไรทำนองนั้น; บุญที่แท้จริงนั้นมันเป็นเสบียง
เตรียมไว้สำหรับเดินทางในอนาคต จะก่อนตาย หรือว่าจะ
หลังจากตายแล้ว ก็ได้เหมือนกันแหละ ที่เรียกว่าอนาคต;
เป็นอันว่าอนาคตได้เตรียมไว้เป็นอย่างดีแล้ว สำหรับเลื่อน
ขึ้นไป ๆ จนถึงขั้นสูงสุด ก็เป็นโลกุตตระ, เป็นโลกอสุร

พันโลก เหนือโลก. นี่บุญที่แท้จริง มันทำหน้าที่อย่างนี้ เตรียมอนาคตไว้ให้เป็นอย่างดี สำหรับผู้นั้น.

บุญที่แท้จริงช่วยให้คนมีศีลธรรม.

ทีนี้เราจะคุยกันในความหมายทั่วไป ในโลก
ปัจจุบัน บุญที่แท้จริงถ้าเกิดขึ้นมาในโลกนี้แล้ว จะไม่มี
วิกฤตการณ์ใดๆ เพราะคนอยู่ในศีลธรรม มีบุญคุ้มครองหรือ
ยึดถืออยู่ : ก็ไม่มีนักเศรษฐกิจโกง ก็ไม่ต้องเดือดร้อนด้วย
เรื่องเศรษฐกิจ อย่างที่เรากำลังเดือดร้อน. ไม่มีนัก
การเมืองโกง; เราก็ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะการเมืองโกง,
ไม่มีเจ้าหน้าที่ข้าราชการหรือผู้ปกครองที่โกง, ไม่มีรัฐบาล
ที่โกง, อะไรก็ไม่โกง ตั้งแต่ผู้ใหญ่ ลงมาถึงผู้น้อย, แล้ว
เราก็สบาย. นี้เรียกว่า ไม่มีความเลวร้ายใดๆ ในสังคม
ในบ้านในเมือง.

เคี้ยวหมอนันธพาลเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง อยู่ในรูป
ของนักเศรษฐกิจบ้าง, อยู่ในรูปของนักการเมืองบ้าง,
อยู่ในรูปของนักปกครองบ้าง, กระทั่งอยู่ในรูปของอันธพาล
ตามท้องถนนทั่วไปทุกหัวระแหง, อาชญากรรมมากมาย.

อาชญากรรมเลวร้าย คืออาชญากรรมทางเพศนี้ยิ่งมากมาย เพราะไม่มีบุญ, เพราะไม่มีความสะอาด. ในหัวใจคน ก็เต็มไปด้วยความเลวร้าย หรืออันทพาล.

ฉะนั้น ช่วยกันดึงเอาบุญที่แท้จริงเข้ามา เตะ จะไม่มีอันทพาลในโลกนี้เลย. ใครที่รู้จักความเดือดร้อน จากอันทพาลก็ไปกตัญญู; มันน่าจะช่วยกันไหม? ทำให้บุญนี้ชำระล้างสิ่งสกปรก ให้สะอาดไปเสียหมด. สร้างสังคมใหม่เป็นสังคมพระอรียเจ้า.

ทุกคนตั้งอยู่ในความถูกต้อง มีบุญอย่างถูกต้อง, ล้างความสกปรกออกไปหมดแล้วก็ เป็นสังคมพระอรียเจ้า โลกนี้ก็เปลี่ยนทันที, เปลี่ยนเป็นโลกของพระศรีอารียเมตไตรย ไม่มีคนอันทพาล; หากคนอันทพาลมาทำยาหยอดตาก็ยาก คือจะหาสักชนิดหนึ่งก็ไม่ได้ ถ้าวันเรามีบุญมาช่วยกันชำระชะล้างความสกปรก.

สมัยนี้คนไม่รักบุญกลัวบาป.

ที่นี้เหลือวไปคุดแล้ว มันท้อแท้ที่ว่าบ่ญหามันมาก มันลึก, มันกินลึกมากแล้ว; เรื่องสกปรกไม่มีบุญนี้ จน

กระทั่งเดี๋ยวนี้ ไม่มีความหมายของคำว่าบุญ หรือคำว่า
 บาป. ไม่มีใครกลัวบาป ไม่มีใครต้องการบุญ; โดยเฉพาะ
 เด็ก ๆ. *การศึกษาหมาทางดวัน ทำให้เด็กไม่รู้จักบาป ไม่รู้*
จักบุญ, ไม่มีคำว่าบาป ไม่มีคำว่าบุญ สำหรับเด็ก ๆ,
 ได้แล้วก็เป็นที่, ใ้แล้วก็เป็นที่, นั่นคือสิ่งสูงสุด.

เด็กสมัยก่อน พอได้ยินคำว่า บาป มันสะอึ้ง, เช่น
 ที่เขากำลังจะทำอะไรอยู่พอได้ยินคำว่าบาปร้องมาทางหลัง เขา
 สะอึ้งหรือเช่นเขาเงือก้อนอิฐขึ้นจะขว้างนก; อย่างนั้นมีเสียง
 มาจากข้างหลังว่าบาป เขาก็สะอึ้ง. บางทีก้อนอิฐหลุดจาก
 มือเลย.

สมัยนี้ พอได้ยินคำว่าบาป มันไม่สะอึ้ง, กลับเหลียว
 มาดู; ใครว่าบาป มันขว้างหัวด้วยก้อนอิฐนั่นเลย. พระที่
 วัดนั้นก็ถูกมาแล้วนะ, พระที่วัดนั้นก็ถูกมาแล้ว ที่มันขว้างนก
 เรบอกว่าเป็นบาป นี่เราเลี้ยงไว้ มันก็ขว้างหัวพระเสียเลย;
 ตีแต่หลบทัน. นี่ การศึกษาหมาทางดวัน ผลิตเด็กอย่างนี้.

เมื่ออาตมาเป็นเด็ก ๆ คำว่า *บาปมีความหมายมาก :*
ขี้เกียจก็บาปนะ นอนสายก็บาป สุนัขเห่าก็บาป สุนัขกัดก็
บาป. เด็กโง่, การศึกษาโง่ไม่รู้ว่าจะไร; แต่มันรู้ว่าบาป
 ๕๕ นั่นเลย : นอนสายก็บาป, อย่าว่าแต่ทำอะไร ขี้เกียจทำ

งานก็บาป, สุขบุญหรือก็บาป. เราเป็นคนโง่ มีการศึกษามา โง่ ๆ ว่าอะไร ๆ ก็บาปไปหมด; แต่แล้วเราก็กทำบาปไม่ได้.

สมัยก่อนนี้คำว่า บาป นั้นมีความหมายมาก เหมือนกับฟ้าจะผ่าลงมาที่เดียวพอได้ยินเสียงว่าบาป แล้วมัน สะกุก. เดียวนี้มันไม่สะเทือน. เด็กรุ่นหลังแล้ว คำว่าบุญ ก็ไม่มีความหมาย; เห็นเป็นของล่อหลอกไปเสียหมด ทั้งบุญ และทั้งบาป; ได้แล้วเป็นดี, อร่อยแล้วเป็นดี, สนุกสนาน แล้วเป็นดี, ในที่สุดมันก็เข้าไปอยู่ในกรอบของยาเสพติดบ้าง กามารมณ์บ้าง เต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง. ให้เพิ่มกรรมตำรวจ อีกรึสติกรรม ก็ปราบไม่หมดคอก สร้างคุก สร้างตาราง สร้างศาล สร้างเรือนจำอีกเท่าไร มันก็ปราบไม่หมด เพราะว่าต้นเหตุมันถูกทำลายหมดแล้ว; เด็กมีความรู้สึกกว่าบาป หรือว่าบุญ, เด็ก ๆ ของเรากำลังเป็นอย่างนี้.

ผิดกับ *คนโบราณ* ซึ่งว่า *กลัวบาปมาตั้งแต่เล็ก ๆ* เพราะว่าถูกสอนมากระทั่งว่า *นอนสายก็บาป, เดินข้ามเท้าของแม่ก็บาป* ต้องกราบลงขอโทษ. นี้อาตมาเคยโกนมาแล้ว ไม่ใช่ว่าเรื่อง *make up* มาพูด. เด็กรุ่นนั้นเขาสอนกันอย่างนั้น; คำว่าบุญว่าบาป มันมีความหมายมาก.

เดี๋ยวนี้มันไม่มีความหมายเสียแล้ว เขาถือว่าได้
 เอรีดอว์ยนั้นแหละคือสิ่งสูงสุด. คำว่าบุญ ว่าบาปไม่มี
 เหตุผล, พอเขาได้สิ่งเอรีดอว์ยแก่จิตใจของเขา นั่นคือดี
 ที่สุด, ถูกต้องที่สุด, ยุติธรรมที่สุด งดงามที่สุด. นี่มัน
 เปลี่ยนอย่างนี้; คำว่าบุญ บาป ไม่มี, บุญไม่มี, อาหารใจก็
 ไม่มี, จิตใจมันก็ยุบละลายหมด.

๔ ๕๕ : “ได้แล้วเบ็นดี”

คนเดี๋ยวนี้เขาว่าได้แล้วก็เบ็นดี; จะได้ด้วยบุญ
 จะได้ด้วยบาป ได้ด้วยอะไรก็ได้ทั้งนั้น, ขอแต่ให้มันได้ก็
 แล้วกัน. ความได้อย่างที่ตักตวงนั้นแหละ เป็นสิ่งสูงสุด
 ของมนุษย์เรา, บุญบาปไม่มีความหมาย, อบายมุขทั้ง
 หลายก็กลายเป็นหนทางแห่งสวรรค์.

อบายมุข แปลว่า หนทางแห่งอบาย อบายมุขนั้น
 เดี่ยวนี้มันมากลายเป็นหนทางแห่งสวรรค์; มันน่าหัวเราะ
 อย่างนี้. หนทางแห่งนรก มากลายเป็นหนทางแห่ง
 สวรรค์ เพราะเอาอบายมุขมาล่อหลอกให้คนทำบุญ
 ทำกุศล ทำอะไร, อบายมุขที่มันทำให้คนไปนรก มากลาย
 เป็นหนทางแห่งสวรรค์,

ฉะนั้น ขอให้มองดูปัญหาในยุคนี้ปัจจุบัน ว่ามันมีอยู่อย่างนี้. จะให้นิยมบำเพ็ญบุญ ทำบุญเพื่อให้ล้างบาปล้างโลกลงนี้ให้สะอาดกันอย่างไรนั้น ขอฝากไว้ให้เป็นปัญหาแก่ท่านทั้งหลายทุกคน. สำหรับอาตมานี้ไม่มีปัญหาแล้ว แน่ใจเหลือเกินว่า ต้องสร้างบุญชนิดที่ล้างบาปได้ขึ้นมา, ให้การศึกษาถูกต้อง ให้กลัวบาป ให้รักบุญ แล้วจึงจะเกิดการทำความดีที่ล้างบาปได้เป็นแน่นอน.

มีบุญเลขจิตใจแล้วจะได้สังคมที่สุด ฯ

นี่วันนี้เราพูดกันเรื่อง บัณฑิตแห่งความเป็นมนุษย์ ถ้านับแต่บัณฑิตทางจิตใจ ก็เป็นบัณฑิตที่ ๘ ความเป็นมนุษย์ในค่านจิตใจ ก็คือ :

- มีสิ่งประเล้าประโลมใจเป็นธรรม.
- มีความแน่ใจในสิ่งที่เขาเป็นที่พึง.
- มีความรู้สึกทางมิตรภาพอยู่ทุก ปริมาณ.
- มีความถูกต้องโดยไตรทวาร.
- มีความรู้ที่เพียงพอตามที่ควรจะรู้.
- มีผู้นำในทางวิญญาณพอ.
- มีสุขภาพอนามัยทางจิตดี.

แล้วก็มื่ออาหารใจ คือบุญ หล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ : กล่าวคือทำให้สะอาดได้ เพราะว่าหล่อเลี้ยงอย่างเพียงพอ.

ทำจิตใจให้สะอาด แล้ว มันก็ออกมาไปเองได้ ด้วยการรักษาไว้ให้สะอาด แล้วมันออกมาไปเองได้. ความ เป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น ก็ถึงจุดหมายปลายทาง, มีนิพพาน ใต้ที่นี้และที่นั่น. เย็นอกเย็นใจอยู่ตลอดเวลา จนกว่า ร่างกายมันจะแตกดับไปตามธรรมชาติ.

เรื่องแตกดับนั้นไม่ใช่ปัญหา ไม่ต้องเป็นห่วง ไม่ต้องหนักใจ; ร่างกายนั้นมันต้องแตกดับไปตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติ แต่เมื่อยังไม่แตกดับยังมีชีวิต อยู่^๕ ขอให้เย็นอกเย็นใจ คืออยู่กับพระนิพพานตลอดเวลา.

รับให้อาหารใจให้ถูกต้องเถิด จิตใจก็จะไปถึง จุดนั้น คืออยู่ด้วยความเย็นอกเย็นใจ, เป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่ มนุษย์ควรจะได้ ไม่มีอะไรจะดีไปกว่านี้.

อาตมาเห็นว่า การบรรยายในวันนี้ก็พอสมควรแก่ เวลาแล้ว ขอขำเรื่องอาหารทางจิตใจ อย่างที่ ๘ ก็มีบุญ

เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจอย่างเพียงพอ. ขอได้นำไปกักตุน. ถ้าเห็นตัวก็ช่วยกันทำเร็วๆ, ก็จะได้ผลตามที่ว่า เราเป็นมนุษย์และได้พระพุทธศาสนา.

ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมเป็นคณเสาราย มีเนื้อความส่งเสริมกำลังใจ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความกล้าหาญ ในการปฏิบัติธรรมะ ตามหน้าที่ของตนๆ สืบต่อไป.

การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์, แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุด พุทธวิธีชนะทุกข์ ต่อไป ก็ต่อจากครั้งที่แล้วมา.

พุทธวิธีดับทุกข์ของคนเหตุของทุกข์.

ที่เรียกว่า พุทธวิธีชนะความทุกข์นี้ มันก็ยกอยู่ในตัวแล้วว่า เราจะดับทุกข์ ตามวิธีของชาวพุทธ. ถ้าเป็นผู้ถือลัทธิอย่างอื่น ก็มีวิธีอย่างอื่น ตามแบบของตนๆ แต่ความมุ่งหมายมันเหมือนกันตรงที่ว่า ต้องการจะดับทุกข์, ใครๆ ก็ต้องการจะดับทุกข์, ทุกศาสนาก็สอนเรื่องความ

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๒๙

ในชุดพุทธวิธีชนะทุกข์

รอด หรือรอดจากความทุกข์ ; เพียงแต่รอดจากชีวิตหรือความตายอย่างเดียวกันมันไม่พอ, ถ้ามันยังมีความทุกข์เหลืออยู่ มันก็เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น, ดังนั้นจึงต้องหาวิธีที่จะมีชีวิตอยู่อย่างที่ไม่ต้องเป็นทุกข์.

พุทธบริษัทก็มีการดับทุกข์ ตามแบบแห่งศาสนาของตน; สรุปใจความสำคัญที่สุดก็คือ การตัดที่ต้นเหตุของความทุกข์, แม้พวกอื่นเขาก็ถือต้นเหตุของความทุกข์เป็นอย่างอื่น ที่มีพระเจ้าก็คือว่า ต้นเหตุอยู่ที่พระเจ้า ต้องอ่อนน้อมพระเจ้า ต้องขอร้องพระเจ้า ไม่ให้เป็นทุกข์, หรือจะถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใด ก็จัดการกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ให้ช่วยดับทุกข์. แต่พุทธบริษัทไม่เป็นเช่นนั้น จัดการที่ต้นเหตุแห่งความทุกข์, อะไรเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ ก็แก้ไขที่ต้นเหตุนั้น. นี่คือลักษณะของความเป็นวิทยาศาสตร์ของพุทธศาสนา.

การกระทำอย่างนี้ต้องอาศัยกำลังสติปัญญา เป็นส่วนสำคัญ จะอาศัยแต่ความเชื่ออย่างเดียวกันมันไม่พอ, ต้องอาศัยกำลังของสติปัญญา ชนิดที่เรียกว่าจำเป็น ๆ ขาดเสียไม่

ได้. ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ อัน
นี้แล้ว ก็ไม่อาจจะดับทุกข์ได้.

เดี๋ยวนี้เราเห็นว่า ในโลกนี้กำลังมีความทุกข์เพิ่ม
ขึ้น เพราะคนดับทุกข์ไม่ได้, ดับทุกข์ไม่ถูกต้อง หรือดับ
ทุกข์ไม่เป็น จนมีรายงานทางการแพทย์ว่า โรคประสาท เพิ่ม
ขึ้น โรคจิตเพิ่มขึ้น ตามที่บ้านเมืองมันเจริญขึ้น, มันก็กลายเป็น
สิ่งที่น่ากลัว ว่าความเจริญชนิดนี้ ทำให้โรคประสาท
โรคจิตมันเพิ่มขึ้น; ข้อนี้ก็เห็นจะจริง เพราะว่าที่มาที่นี้
มาขอร้องให้อาตมาช่วยเป่าหัวมากขึ้น, เขาเป็นสันนิษฐานว่า
ที่ไหน ๆ ก็คงจะมากขึ้น ไม่มีสติปัญญาที่จะแก้ไขตัดต้น
เหตุของความทุกข์ แล้วก็มาให้เป่าหัว ให้หายทุกข์ ให้โชคดี
ให้เป็นสุข, อย่างนี้ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท, เขาจะมา
ทำให้เราหมดความเป็นพุทธบริษัทไปด้วย. อาตมาก็บอกว่า
ทำไมไม่เป็นเป่าหัวนี้ทำไมไม่เป็น. เขาก็ว่า ทำไมจึงทำไมไม่เป็นละ
เป็นพระทั้งที? บอกว่าไม่ได้เรียนเป่าหัว. แล้วทำไมไม่
เรียนละ? เพราะว่าไม่เชื่อ, ไม่เชื่อว่ามันจะแก้ได้. เขาก็
ถลึงตา ทำเสียงไม่พอใจ, ไม่พอใจ แล้วก็กลับไป โดยไม่ได้
รับการเป่าหัว. คนอย่างนี้ถ้าไปทำวิปัสสนากัมมัฐานหรืออะไร
ก็ต้องเป็นบ้าแน่ ต้องเป็นบ้าแน่ เพราะว่ามันจนจะบ้าอยู่แล้ว.

นี้เรียกว่า **ไม่มีการกระทำที่ถูกต้องมาโดยลำดับ** คือการศึกษาให้รู้ว่า ความทุกข์เกิดมาจากอะไร, แล้วก็จัดการกับต้นเหตุอันนั้นเสีย. เขามีชีวิตชนิดที่เป็นทุกข์ ทั้งที่ไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ด้วยซ้ำไป; เพียงแต่ว่าไม่ต้องการอย่างนี้ ไม่ชอบอย่างนี้, แล้วก็แก้ไขกันไป โดยที่ไม่รู้ว่ามีมูลเหตุอันแท้จริงมันอยู่ที่ตรงไหน.

การดำรงชีวิตเป็นของหนัก.

ที่นี้ก็จะได้คุยกันต่อไปถึงคำว่า การดำรงชีวิต เพราะในวันนี้เราจะพูดถึงหัวข้อที่ว่า การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต, ในตัวการดำรงชีวิตมีความทุกข์อยู่ในตัว, มีความทุกข์อยู่ในตัวการดำรงชีวิตนั้นแหละ. ต้องคุยให้จะได้พบว่า มันเป็นทุกข์เพราะเหตุอะไร?

กล่าวอย่างกว้างๆ ทั่วไป ก็ต้องกล่าวว่า การดำรงชีวิตก็หมายถึงการถือของหนักอยู่แล้ว การดำรงชีวิตหมายความว่า การถือของหนักหรือถือตัวชีวิตไว้, ชีวิตนั้นมันเป็นของหนัก เมื่อถือไว้มันก็หนัก, การดำรงชีวิตจึงเป็น

ของหนักรู้ในตัวเอง. ขอให้มองดูอย่างกว้าง ๆ อย่างนี้
ก่อน จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น.

เมื่อมีการถืออะไรไว้ มันก็หนัก; เที่ยวนั้นมีการ
ถือชีวิตไว้ จะโดยรู้สึกตัวหรือโดยไม่รู้สีกตัวก็ตามใจ มันมีการ
ถือ แล้วมันก็เป็นของหนัก; อย่างนี้เราเรียกว่า การดำรง
ชีวิต ทรงไว้ซึ่งชีวิต หรือจะเลยไปถึงทะนุถนอมชีวิตอะไร
ก็ตาม มันเป็นการถือไว้ซึ่งชีวิต มันก็เลยกลายเป็นของ
หนัก. ต้องมีสติปัญญา มันจึงจะมองเห็น ว่าหนักอย่างไร
หนักเท่าไร โดยวิธีอย่างไร มันจึงกลายเป็นของหนักขึ้นมา
แล้วก็น่าหัว ว่าการมีชีวิตมันเป็นของหนักอยู่ในตัวเอง,
แล้วมันเป็นของน่าหัว แต่ก็ไม่มีใครหัว ไม่มีใครมองเห็น
จนหัว.

มองดูอีกทางหนึ่ง ก็เป็นที่น่าเวทนาสงสารตัวเอง,
แต่แล้วก็ไม่มีใครมองเห็น จนถึงกับว่าเวทนาสงสารตัวเอง.
นี่แหละมาถึงเวลาแล้ว ถึงคราวที่จะต้องมองเห็น แล้วก็จะได้
สงสารตัวเอง ว่าชีวิตมันเป็นทุกข์ เป็นของหนัก,
แล้วเรา ถือไว้มันก็ต้องเป็นทุกข์ หรือเป็นของหนัก; ถ้า
จะไม่ให้ถือ จะต้องทำอย่างไร นี่จะต้องเป็นเรื่องที่จะต้อง

พูดกันไปโดยละเอียด. เคี้ยว^๕นี้เพียงแต่ ขอให้มองเห็นว่า
มัน มีการถืออย่างไร แล้วเป็นทุกข์.

โดยสัญชาตญาณล้วน ๆ มัน ก็เป็นของหนักอยู่แล้ว,
เรื่องสัญชาตญาณที่กล่าวมาแล้วอย่างยืดยาว ในการบรรยายชุด
ที่แล้วมา ว่าตามความรู้สึกในธรรมชาติ ของธรรมชาติ
โดยธรรมชาติ มันก็มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา
เกิดขึ้น ๆ แม้ว่าจะไม่มีมาแต่ในท้อง; พอออกมาจากท้อง
แม่แล้ว ความคิดเหล่านี้ก็เกิดขึ้น ๆ ก็อาหารนั้น พอใจใน
สิ่งใด ก็ถือว่าตนเป็นผู้พอใจ เป็นเจ้าของสิ่งนั้น ๆ
แล้วมันก็เลยเป็นอย่างนั้นมากขึ้น ๆ สำคัญว่าตัวเป็นเจ้าของ
สิ่งนั้น ๆ มากขึ้น; นี่มาถือเอาเป็นของตัว มาถือเอาชีวิต
หรืออะไรที่รู้จักกันนั้นแหละว่าเป็นของตัว ตามสัญชาตญาณ
ล้วน ๆ ก็หนักตามธรรมดา, เรียกว่าหนักตามธรรมดา.

ที่^๕นี้พอมากขึ้น ๆ แยก^๕ขึ้น กลายเป็นกิเลส
สัญชาตญาณล้วน ๆ ตามปกติมันกลายเป็นกิเลส, เป็น
กิเลส เป็นโลภะ โทสะ โมหะ เข้มขัน รุนแรงขึ้นมา มันก็
หนักยิ่งขึ้นไป ๆ, แล้วก็มีการอย่างอื่นด้วย มันไม่ใช่แต่
หนักเฉย ๆ มัน มีอาการทนทรมาณ, มองดูในลักษณะที่เป็น

ของร้อน ก็ร้อนเหลือร้อน, มองดูในลักษณะที่เป็นของ
ผูกพันหุ้มห่อร้อยรัด ก็ผูกพันหุ้มห่อร้อยรัด, ในฐานะ
เป็นของปิด หรือคลุมมันก็ เป็นของปิด หรือคลุมอย่างยิ่ง
ยิ่งกว่าความมืด, มันมืดยิ่งกว่าความมืด.

เพราะยึดถือตัวตนจึงเป็นของหนัก.

นี่แหละ ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ ว่า ตามที่มีตัวตน, ตัว
ตนโดยสัญชาตญาณล้วนๆ ก็หนักพออยู่แล้ว; เคี้ยวมันมา
เปลี่ยนเป็นนิกลีส เป็นสัญชาตญาณชนิดที่เป็นนิกลีส มันก็หนัก
ยิ่งขึ้นไปอีก, หนักยิ่งขึ้นไปอีก. ช้อนจะรู้จักสังเกตกันหรือไม่
ก็เป็นที่น่าจะศึกษา. ถ้าเข้าใจเรื่องสัญชาตญาณตามที่ได้
บรรยายมาก็คงจะมองเห็น ว่า สัญชาตญาณล้วนๆ นั้น
มันก็มี ความยึดถือตัวตนในระดับหนึ่ง, แค่ว่าเป็นนิกลีส
เพราะความหลงมากขึ้นๆ ยิ่งอายุมากยิ่งขึ้น หลงมากขึ้น
มันก็ต้องหนักยิ่งขึ้นไปกว่าธรรมดา.

อยากจะให้เปรียบเทียบ ว่ามันมี สัญชาตญาณตาม
ธรรมดา รู้สึกว่ามีตัวตน ถนอมตัวตน ดันรนเพื่อจะอยู่

รอดด้วยกันทุก ๆ ชนิด, ทุก ๆ ชนิดของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต นับตั้งแต่ต่ำที่สุดก็คือต้นไม้. ต้นไม้ก็มีความรู้สึกที่ต้องการจะอยู่รอด ต้องการที่จะไม่ตาย, ถึงรณชนวนชวายทุกอย่างเพื่อความอยู่รอด มันก็ทำไปเพียงเท่านั้น แล้วมันก็เรียกว่าไม่มากมาย.

แต่พอมีชีวิตสูงขึ้นไปกว่านั้น เช่น เป็นสัตว์ มันก็ต้องการที่จะเป็นหรืออยู่หรืออะไร ที่ยิ่งไปกว่าต้นไม้, มันก็เลยมีความหนัก, รู้สึกหนักในจิตใจของสัตว์ทั่วไป เห็นได้โดยง่าย; คูสัตว์เช่นสุนัขและแมวเป็นต้น มันมีปัญหามากกว่าต้นไม้ มากกว่าต้นไม้หนักมาก มากนัก.

ที่^๕สูงขึ้นมาถึงคน ความรู้สึกคิดนึกโดยอวิชชา มากขึ้นไปอีก ก็เลยมีปัญหามากไปกว่านั้น มากกว่าสัตว์ เทร่จาดานเช่นสุนัขและแมว, คนจึงต้องรับทุกข์เหมือนกับถูกลงโทษ ยิ่งกว่าสุนัขและแมว. สุนัขและแมวนี้มันไม่เคยเป็นโรคนอนไม่หลับ; คนนี่เป็นโรคนอนไม่หลับได้ง่าย ๆ, สุนัขและแมวไม่เป็นโรคประสาท ชนิดที่มาขอให้เป่าหัวหรือรตหน้ามนต์ แต่คนนี่มันเป็นกันมาก, สุนัขและแมวไม่ได้เป็นโรคจิตอย่างชนิดที่คนเป็น ที่จะเรียกว่าสุนัขบ้าแมวบ้านั้น

มันไม่ใช่อย่างเดียวกัน มันไม่ใช่บ้างอย่างเดียวกัน มันเป็นโรคชนิดหนึ่งทางกาย, แต่โรคจิตชนิดที่คนเป็นนี้ มันลึกซึ้งกว่านั้นมาก แล้วก็ไม่มีแก้สั้ว นี้เรียกว่า เป็นอย่างไร.

ถ้าว่ามีกันตามธรรมดา ตามสัญชาตญาณตามธรรมดา อย่าไปส่งเสริมมันด้วยกิเลส มันก็ไม่มากมายอะไรนัก, ยังมีกิเลสหนาขึ้น ก็ยังต้องมีความลำบากเพราะการดำรงชีวิตหนักขึ้น; แต่ถึงอย่างไรก็เป็นอันกล่าวได้ว่า ถ้ามีชีวิตแล้วมันก็ยึดถือเป็นตัวตน ก็มีความทุกข์เพราะการยึดถือไว้ซึ่งตัวตน ด้วยกันทั้งนั้น.

บทสวดว่า ภารา หเว ปรณจกฺขณฺธา นั้น เป็นหลักเกณฑ์ที่ยึดถือได้คือว่า เพราะมีขั้นธรรมาธิปัตติญาณก็เกิดความรู้สึกนึกเป็นตัวเองเป็นตนเป็นของตนเองขึ้นมา จนเป็นความทุกข์. ต้นไม้รู้สึกนึกเดียว มันก็เป็นทุกข์นึกเดียว, สัตว์รู้สึกมากขึ้นไป ก็เป็นทุกข์มากกว่า, มนุษย์เป็นทุกข์มากกว่า, เทวดาก็จะยิ่งขึ้นไปอีก หลงใหลในความสุขอย่างเหนียวแน่น, เทวดาชั้นสูงสุด เรียกว่าภวักพรหม พรหมชั้นสูงสุดนั้นแหละ ก็ยิ่งกลัวตาย ยิ่งมีปัญหารื่องกลัวตาย เพราะว่าอยาก

อยู่ เพราะว่าอยากอยู่ เพราะว่า เป็นสุขสงบเย็นอย่างแบบ
พรหม, ก็ยิ่งกลัวตาย ก็มีปัญหาหนักที่สุดไปอีกแบบหนึ่ง.

นี่เรียกว่า ถ้าว่ามีสัญชาตญาณแห่งตัวกู — หรือ
ของกูแล้ว มันก็ต้องหนัก อย่างนี้แหละเป็นธรรมดา; พุท
อย่างอุปมาว่ามันต้องแบก แบกชีวิต ทุนชีวิต หัวชีวิต อะไร
ก็ตามเถอะ ซึ่งเรียกว่าเป็นของดีหรือยืดยดี, มันมีการแบก
ชีวิตด้วยสัญชาตญาณ รู้สึกเป็นตัวกู — ของกูโดยพื้นฐาน.

ความหนักในการแบกชีวิตเป็นชั้น ๆ.

ที่นั่นก็ขยายออกไปกว่าโดยพื้นฐาน ก็คือว่าธรรมดา
เพราะอำนาจของกิเลส ต้องการมากขึ้นไป ซึ่งเราอาจจะแยก
ให้เห็นชัดออกจากกัน ดังที่จะแยกให้เห็นสัก ๓ ชั้น : อาศัย
ข้อเท็จจริงในตัวมันเอง ที่เราอาจจะมองเห็นได้ เป็นหลัก
สำหรับแยก :—

พวกที่ ๑ เป็นทุกข์ลำบาก เพราะหาปัจจัยเลี้ยง
ชีวิต. ปัจจัยเลี้ยงชีวิตสำหรับคน ก็คือ ปัจจัย ๔ : อาหาร
เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การเยียวยานักไขว้รักษาโรค; ทั้ง ๔
อย่างนี้จำเป็น ถ้าขาดไปมันอยู่ไม่ได้ หรือถ้าขาดมากเกินไป

มันถึงกับตาย ก็ต้องคืนรนาหาบัจจย เครื่องบำรุงชีวิต เรียกว่า บัจจย ๔ ก็เช่นกัน. อาหารก็รู้จักกันแล้วว่าอย่างไร. เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค; มีบัจจย ๔ ก็เป็นทุกข์ไปตามระดับธรรมดา หาไม่ได้ก็เป็นทุกข์.

พวกที่ ๒ มันมีอย่างที่สูงขึ้นไป เพื่อหรือเกินคือบัจจยที่ ๕, บัจจยที่ ๕ เรียกอย่างล้อ ๆ ว่า บัจจยที่ ๕ คือ หาความเพลิดเพลินแห่งชีวิต, สิ่งประเล้าประโลมใจให้เกิดความเพลิดเพลินแห่งชีวิต นี้ไม่รู้สีกตัว, ถ้าเราจะดูที่บางคนหรือบางแห่ง เขาสนใจในบัจจยที่ ๕ นี้ เพลิดเพลินแห่งชีวิตยิ่งไปเสียกว่าบัจจย ๔ มันก็เพิ่มเข้ามาอีกมากมาย.

บัจจยที่ ๕ นั้น มันไม่ใช่ของจำเป็นแก่ชีวิต; แต่ความโง่ความหลง ทำให้เห็นเป็นจำเป็นแก่ชีวิต, แล้วมันก็เพื่อความเอร็ดอร่อย เหมือนอย่างว่ากินอาหาร ตามปกติไม่เอร็ดอร่อยอะไรกันนักก็ได้ หรืออร่อยบ้างตามธรรมดา ก็อยู่ได้, แต่เดี๋ยวนี้มันให้อร่อยยิ่งขึ้นไปอร่อยยิ่งขึ้นไปหมด ความหมายแห่งคำว่าอาหาร กลายเป็นมีความหมายแห่งคำว่า อามิส, อาหารกลายเป็นอามิส คือเหยื่อ. ถ้า

อาหารเครื่องบำรุงร่างกายตามธรรมดา, ถ้าอามิสก็คือส่วนที่
ทำให้เกิดความเอร็ดอร่อย, เดียวนเรามาสนใจเรื่องนกันมาก.

แล้วก็ยังมีหลายระดับความเอร็ดอร่อยนี้ : อยู่ใน
ในสภาพของเล่นก็มีเป็นอันมาก, มีของเล่นเพื่ออ่อย ทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางอะไรตาม, แล้วก็สูงขึ้นไปจนถึงกับ
เป็นศิลปะวัตถุ เพื่อความอร่อยแก่จิตใจ. ศิลปะวัตถุนี้
บางคนอาจจะไม่รู้ : ความงาม ความลึกซึ้ง ความประหลาด
จนไม่รู้ว่าจะไปถึงไหนกัน; ศิลปะวัตถุเช่นภาพเขียนบางภาพ
ราคา ๗ แสน ๗ ล้าน ภาพเขียนบางภาพมันมีคนซื้อขายกัน
เป็นหมื่น เป็นแสน เป็นล้าน แล้วก็มียู่มาก มียู่อะไรไป,
นี่ มันเพื่อสักเท่าไร มันเพื่อสักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู. นี่
ปัญหาส่วนที่ ๒ คือมันต้องการให้ประเล้าประโลมใจ ละเอียดย
ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป, แล้วก็นำหัวที่ว่า ภาพเขียนที่ราคาแสนๆ
ล้านๆ นั้น ถ้าให้เรา เราก็ไม่เอา ดูไม่ออกค้ายว่าเป็นอะไร
แล้วไม่รู้ว่ามันจะดีที่ตรงไหน, แต่เขาก็ซื้อขายกันเป็นแสน
เป็นล้าน แล้วก็มียู่มากเสียด้วย. นี้เรียกว่า สิ่งเพลิดเพลิน
เกินกว่าธรรมดา ก่อนนี้ไม่ค่อยมีคอก; ถ้าเป็นสมัยคนบ้า
สมัยนั้นแล้วก็จะไม่มีก๊วใต้, แล้วค่อยมีขึ้นมา ค่อยมีขึ้นมา

ตามสมัยที่มนุษย์มันเจริญ โดยเฉพาะสมัยนี้ : ภาพเขียนบางภาพซึ่งไม่รู้ว่าเป็นอะไร ราคาเป็นแสนเป็นล้าน.

ที่^{นี้}ไม่ต้องถึงนั้นดอก ที่มันพอที่จะหลงใหลกัน เรื่องความสวยงามเอร็ดอร่อย รับประทานได้มากแล้วละก็ คนก็ซื้อหากันมาก; ฉะนั้นจึงมีอาหารประเภทที่เรียกว่าให้โทษ เพื่อเพิ่มขึ้นในโลกด้วย, เพิ่มขึ้นในโลกด้วย อย่างที่มีปัญหายุ่งเป็นประจำวัน. เรื่องผงซุรสบ้าง, เรื่องของไม้สะอาดบ้าง, เรื่องมลพิษบ้าง, เกิดมาแต่สิ่งที่มีมันเพื่อมันเกิน, นี้ก็เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง จากสิ่งที่เกินจำเป็น จะต้องเรียกว่าบ้ัจยที่ ๕.

พวกที่ ๓ ที่^{นี้}อีกอันหนึ่งซึ่งมันก็มีอยู่จริง ก็ต้องเอามาพูดด้วย ว่า ความทุกข์ที่เกิดมาจากอาการที่จะดับทุกข์ นั้นแหละ, การที่ต้องการจะรอดจากความทุกข์. ต้องการจะดับทุกข์ นี้ก็ต้องค้นรนชวนชวย จนมีอาการเป็นทุกข์ขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง; จะรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้หาย มันก็เป็นปัญหายุ่งยากลำบาก, จะทำให้หมคกิลเลส ก็เป็นปัญหายุ่งยากลำบาก, นี้เรียกว่าปัญหาหรือความทุกข์ ที่เกิดมาจากการที่ตั้งใจจะดับทุกข์นั่นเอง.

เราเลยได้ปัญหาหรือความทุกข์เป็น ๓ ระดับ :
 ระดับหนึ่งเท่าที่จำเป็นตามธรรมชาติ ธรรมดา เช่นหา
 อาหารกิน หาที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยาแก้โรค นี่ก็เป็น
 ปัญหาอยู่แล้ว. ที่นี้ ปัญหาของเพื่อของเกินเข้ามาอีก,
 ครั้นมีความทุกข์มากขึ้นแล้ว ก็จะต้องจัดการกับความ
 ทุกข์นั้นอีก ไปซื้อหาмаกินจนเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นต้น. และ
 แม้แต่ความทุกข์ที่มีอยู่ตามธรรมดาๆ เราก็ต้องจัดการแก้ไข,
 การจัดการแก้ไขนี้ก็จะเป็นปัญหาแหละ ก็เป็นปัญหา มันก็เป็น
 ปัญหา. ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า ตามความเป็นจริงเกี่ยวกับ
 ความทุกข์นั้น มันมีอยู่อย่างไรถึงขนาดนี้. มองกลับไปให้
 เห็นว่าความทุกข์มันก็มีอยู่ในตัวชีวิต ที่ต้องการจะดำรง
 อยู่, หรือว่าในการดำรงชีวิตอยู่นั้นแหละ มันเป็นความทุกข์
 หรือเป็นความหนักอยู่ในตัวมันเอง.

ชีวิตมทงเส้นทและความเลวร้าย.

ที่นี้มาคุยกันอย่างละเอียดตามหลักของธรรมะต่อไปอีก
 ละเอียดลงไปอีก คือ จะดูชีวิตใน ๒ แ่ง : แ่งแรกคือ
 อัสสาทะ, แ่งที่ ๒ ก็คือ อาทีนะวะ. แ่งที่ ๑ อัสสาทะคือ

ความน่ารักน่าพอใจ เป็นเสน่ห์ช่วยยวนให้หลง นี้อัสสาทะ, ชีวิตมีอัสสาทะ ยั่วให้เป็นอย่างนี้, แล้วพร้อมกันนี้. ชีวิตก็มีอาทีนะวะ ความเลวร้าย ความต่ำทราม หรือความโหดร้าย, มีอยู่เป็นคู่กัน.

ทีนี้จะดู ในแง่ของอัสสาทะ ก่อน อัสสาทะที่เป็นโดยมาก ที่ตกจมกันมาก หลงไหลกันมาก ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่ากามคุณ กามคุณ; ถ้าไม่มีชีวิตสิ่งที่เรียกว่ากามคุณก็ไม่มีดอก ใคร ๆ ก็รู้ได้ เพราะมีชีวิตมันก็มีสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ อะไรต่าง ๆ ตีเข้ามาในชีวิต, แล้วมันก็ต้องมีการสืบพันธุ์ ซึ่งเขาปิดหน้า เคลือบไว้ด้วยกามารมณ์, มันก็เลยหลงไหลกับสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป็นอัสสาทะ.

ในพวกชั้นต่ำสุด ปุถุชนธรรมดานักคือ. กามคุณหลงไหลกันไปถึงสุดเหวี่ยงของปุถุชน ชั้นต่ำชั้นเลวที่สุด; ถึงแม้ดีขึ้นไปกว่านั้น ไม่หลงไหลกามคุณ ก็ไปหลงไหลความสุขที่เกิดจากสมาธิ มีอยู่เป็น ๒ ระดับคือ ระดับรูปฌาน และ ระดับอรูปฌาน, ได้สมาธิในระดับรูปฌานแล้วก็พอใจหลงไหล อย่างบทรกลอนสอนเต้กว่า เข้าฌานนานนับเดือน ไม่เขยื้อนเคลื่อนไหว จำศีลกินวาตา เป็นผาสุกทุก

คืนวัน ความหมายเปรียบเทียบให้เห็นได้อย่างนั้น. พวก
 ฤๅษีมีนี้เหล่านั้นก็ *หลงความสุขในรูปฉาน* เหมือนกับที่
 ปุถุชนคนโง่หลงไหลในกามคุณ; **น้ำหนักปริมาณของ**
 ความหลงไหลมันเท่ากัน แต่พวกหนึ่งหลงไหลในกามคุณ,
 พวกหนึ่งหลงไหลในสิ่งที่ไม่ใช่กามคุณ, แต่ก็มีรสแก่จิตใจ
 เป็นความพอใจ. ถ้าสูงขึ้นเป็น *อรุฉาน* คือฉานที่ไม่มี
 รูปเป็นอารมณ์; ฉานที่มีรูปเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง ฉานที่
 ไม่มีรูปเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง, ทั้ง ๒ ฉานนี้ก็เป็นที่ตั้ง
 แห่งความพอใจยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ว่าประเสริฐ
 ที่สุดวิเศษที่สุดโดยเท่ากัน. เพราะฉะนั้น *ชีวิตนี้* ในแง่หนึ่ง
 ก็มีอัสสาทะอย่างนี้ หากความพอใจอย่างรุนแรงได้ทั้งใน
 แง่ของกามธาตุ รูปธาตุ และ อรูปธาตุ.

เอาธรรมดาสามัญกัน ก็แล้วกัน ว่าธรรมดานี้ก็
 หลงไหลในเรื่องกามารมณ์, กามธาตุ มีตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ เป็นเครื่องสัมผัสติดต่อกับอายตนะภายนอก ก็อรุ
 เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณ์; ตรงนั้นระวางให้ตี
 ถ้ามันกลายเป็นมีความหมายทางกาม แล้วมันก็เป็น
 กามคุณ : รูปที่น่ารัก เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอมหวาน รส

ที่อรร้อย สัมผัสผิวหนังที่นุ่มนวล ยกมาแต่ทางวัตถุ ๕ อย่างว่า
เป็นกามคุณ.

กามคุณ แปลว่า มีคุณแก่กาม คือมีค่าแก่กาม; สิ่ง
เรียกว่ากาม คือความรู้สึกกำหนดและพอใจ นั้นเรียกว่ากาม,
ส่วน กามคุณนั้นคือวัตถุสำหรับความกำหนดและพอใจ. นี้มี
กามเป็นความรู้สึกอยู่ภายในก็หาเหยื่อภายนอกคือกาม
คุณ จนเป็นวิสัยธรรมตา ๆ ของสัตว์ในระดับต่ำเช่นนี้;
เพียงแต่ปล่อยไปตามธรรมชาติธรรมดา มันก็ไม่น่าสนุกเสีย
แล้ว.

ในระดับสัตว์เดรัจฉาน ก็หลงไหลในเหยื่อหรือ
กามคุณนี้ จนมีปัญหายุ่งยากลำบากเหมือนกัน, แต่ไม่เท่า
กับมนุษย์ ซึ่งเพื่อมากกว่านั้น หลงไหลในระดับที่สูงสุด
ไปกว่านั้น, มีความยุ่งยาก มีปัญหาเต็มไปหมด เพราะ
ความหลงไหลในกามคุณ; บางอย่างก็ถึงจุดใจมาก, บาง
อย่างก็ธรรมดาสามัญ, แล้วบางอย่างก็เป็นเรื่องบ้าบอเดียว
แต่ไม่รู้จักจบ, ความพอใจบ้าบอเดี่ยวนั้นแหละ ไม่รู้จักจบ
จักสิ้นจนตลอดชีวิต. นี้เรียกว่ามัน เป็นอัสสาหะ อย่าง
เปิดเผยที่สุดก็มี, เว้นลับอย่างมองเห็นยากที่สุดก็มี หลอกหลวง

เหลือประมาณก็มี, หลอกหลวงไม่มากก็มี. ดูเอาเองก็แล้วกัน
ว่า สิ่งที่เราเรียกว่ากามคุณนั้นเป็นอย่างไร, จับยึดเอาจิตใจของ
คนได้อย่างไร.

ความที่มันมีอำนาจอย่างนั้น เขาเรียกว่า *อัสสาทะ*
แปลว่า *อำนาจยึดหน่วงจิตใจของคนที่เสพที่คบ, บางที่เราแปล*
คำว่าอัสสาทะนี้ว่าเสน่ห์ก็มี มันเข้าใจได้ง่ายว่า, มันมีเสน่ห์
อย่างไร; แล้วตรงกันข้าม *มันมีพิษอย่างไร มีพิษสงอย่างไร.*
กามคุณนี้มีเสน่ห์อย่างนี้, แล้วที่มันก็มี *แง่พิษสงว่า*
ชีวิตนี้มันมีพิษสง คือความทุกข์อยู่ในตัวมันเองอย่างไร
คู่กันกับอัสสาทะ. มันมีอัสสาทะสำหรับอร่อย สำหรับ
เป็นเสน่ห์ สำหรับอร่อย; ที่นี้ในคราวเดียวกัน ในขณะที่
เดียวกันนั้น มันก็ทำให้เกิดความลำบากแสนเข็ญในการแสวง
หา; บางคนกว่าจะได้กามารมณ์มาสักอย่างหนึ่งตามความ
พอใจนี้ แทะบจะเลิกตากระเด็น แต่มันก็ยังเอาขลุ่ยสุดส่าห์ทำ,
ไปทำงานแทบตาย รวบรวมเงินได้เท่าไรไปซื้อหากามารมณ์;
ส่วนที่ต้องลำบากก็คือพิษสงของมัน.

ตามปกติทั่วไป ที่อยู่ในโลกนี้ มันก็ต้องต่อสู้กัน
แย่งชิงแข่งขันกัน เป็นเหตุให้เบียดเบียนกัน เป็นเหตุให้

อิจจาริชยา กัน เป็นเหตุให้ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี; แม้แต่ที่เป็นบิฑามารคากับบุตร ถ้าเกิดหลงไหลในกามารมณ์แล้วก็ทำผิดพลาดหมด จนไม่มีความเป็นบุตรหรือเป็นบิฑามารคา พี่กับน้องมันก็ฆ่ากันได้ เพราะความหลงไหลในกามารมณ์. หรือจะมองอีกทางหนึ่งว่า มันไม่มีอะไรอย่างนั้นแล้ว ในที่สุดมันก็ไปจบอยู่ด้วยการเป็นโรคจิต โรคประสาท โรคทรมาณจิตใจ เสียสติสมปฤติ เพราะว่าสิ่งนี้มันมันเมา ยิ่งกว่ายาเสพติด.

ถ้ามองในแง่ร้าย แง่อย่างนี้ จะพบว่าชีวิตนี้ก็เต็มไปด้วยอาที่นะวะคือพิษสง, มองอย่างโง่เขลาอีกทางหนึ่งก็ว่า ชีวิตนี้เต็มไปด้วยอัสสาทะ คือเสน่ห์ที่น่ารักร่น่าพอใจ: มันมีอยู่เองทั้ง ๒ อย่างอย่างนี้ เราก็ไม่รู้, แล้วก็เราปล่อยไปตามความไม่รู้ มันก็ได้หลงไหลไปตามความไม่รู้.

จะมองในแง่อัสสาทะ น่ารักน่าพอใจ แง่อาที่นะวะ น่าเกลียดน่าชัง มันก็เป็นเรื่องตัวกู—ของกู ทั้งนั้นแหละ, มันมีความโง่เรื่องตัวกูเรื่องของกู มันจึงไปยึดเอาในแง่อัสสาทะบ้าง อาที่นะวะบ้าง ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ.

เมื่อชีวิตมันเป็นอย่างนี้ แล้วคนมันโง่ เข้ารูปเข้า
 รอยกันอย่างนี้ มัน ก็คือความทุกข์ทรมานตลอดชีวิต,
 ไม่ได้ทำงานเพียงเพื่อค้ำทุกข์คอก, มัน ทำงานเพื่อจะหล่อ
 เลียงความทุกข์ให้ยิ่งขึ้นไป. ไปดูในบ้านในเรือนของบาง
 คน ของเศรษฐีมหาเศรษฐีก็ยิ่งแล้วใหญ่เลย, ไปดูในบ้าน
 ในเรือนของพวกเศรษฐี เต็มไปด้วยของไม่จำเป็น, เต็มไป
 ด้วยของหล่อเลี้ยงความรู้สึกทางกามารมณ์ หรือทางกิเลสบาง
 ประเภทให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่รวมเรียกว่าเพื่อหล่อเลี้ยงตัวกู—
 ของกู ให้มันเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควรสนใจว่า มนุษย์กำลังเป็น
 อย่างไร, มนุษย์กำลังไปหลงในสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์
 และเกิดปัญหา, บုชาเป็นสิ่งเลิศสิ่งวิเศษประเสริฐสำคัญไป
 เสียอีก แทนที่จะรังเกียจว่า มันเป็นความทุกข์. ฉะนั้น
 การเพ้อหรือการเกินมันก็เกิดขึ้นในทุกรูปแบบ : เรื่อง
 อาหารการกิน มันก็เกินเหลือจะเกิน, เรื่อง การนุ่งห่ม แต่ง
 เนื้อแต่งตัว มันก็เกินเหลือที่จะเกิน, เครื่องใช้ไม้สอย ที่อยู่
 ที่อาศัยมันก็เกินเหลือที่จะเกิน, การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
 มันก็เกิน คือเป็นไปในทางที่สำร่วยสำอองมากเกิน เกินจน
 ไม่รู้ว่าจะเกินอย่างไร.

นี่ปัญหามันก็เกิดขึ้น ยังมีเงินมากยังมีทรัพย์ สมบัติมาก แทนที่จะนอนหลับสนิท มันกลับยิ่งนอนหลับยาก, เวลาที่จะมีจิตใจว่างหรือโปร่งเยือกเย็น ว่างโปร่งตามธรรมชาตินั้นหายาก เพราะมัน มีปัญหาเรื่องกิจการงาน เรื่องเป็นห่วงวิตกกังวล ความไม่ปลอดภัย ความจะสูญเสียชีวิต, กระทั่งว่าความไม่ได้มามาก ๆ ไม่ได้มาใหม่มา ๆ ให้ทันแก่ความอยาก.

นี่ก็เรียกว่า ในแง่หนึ่งมันก็เป็นอัสสาทะ, ในแง่หนึ่งมันก็เป็นอาทีนะวะ ก็มีทั้งความเอิร์คอร้อยพร้อมกันไปกับความเป็นทุกข์ เป็นโทษ เป็นพิษเป็นภัย. ทำอย่างไรชีวิตจึงจะไม่เป็นอย่างนี้ เรียกว่าดับทุกข์.

การดับทุกข์ต้องใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา.

เฮ้, ที่นี่ก็ทำอย่างไรจะไม่เป็นอย่างนี้ คนที่เขาชอบ เขาก็จะพูดว่า เขามีสิทธิที่จะทำนี่ เป็นประชาธิปไตยเขาก็มีสิทธิที่จะทำ เขาก็จะทำ. เขายังทำเกินเท่าไร มันก็ยังมีปัญหา ทำความยุ่งยากลำบากแก่เขามากเท่านั้น; ฉะนั้น เราไม่ต้องการจะให้เกิดปัญหายุ่งยากลำบากที่ไม่จำเป็น

เหล่านั้น เราก็จะทำจะมีแต่เท่าที่พอดี ที่พอเหมาะพอดี เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา — การประพุดติกระทำที่อยู่ตรงกลาง ตรงกลาง เรียกว่าพอดี.

คนบางคนเข้าใจผิด คำว่ามัชยัสถ์ มัชยัสถ์ ต้องเป็นเรื่องกระเบียดกระเสียด เป็นเรื่องอคอยากปากแห้ง เรื่องรักเข้มข้ม, คำว่ามัชยัสถ์ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น. มัชยัสถ์ แปลว่า *อยู่ตรงกลาง*; ถ้าเรียนบาลีเรียนสันสกฤตเสียบ้างก็จะรู้ว่า *มัชยะ* แปลว่า *ตรงกลาง*, *สถะ* แปลว่า *อยู่* มัชยัสถ์ แปลว่า *อยู่ตรงกลาง* เช่นเดียวกับมัชฌิมาปฏิปทา. ความมัชยัสถ์ ความอยู่ที่พอดี ที่ถูกต้อง เป็นกลางและพอดี; ขอให้เรารู้จัก ความอยู่ตรงกลาง ไม่ขาดแคลนจนเป็นทุกข์, แล้วก็ ไม่มากไม่เหลือเพื่อ จนเพิ่มปัญหา หรือเพิ่มความทุกข์ที่มันไม่ควรจะมี.

การดับทุกข์ของคนในโลกมี ๓ วิธี.

เอาละ, เรามาพิจารณากันตรงๆ ว่า เราจะกำจัดความทุกข์ที่กำลังได้รับกันอยู่นี้ ด้วยอาการอย่างไรบ้าง, ด้วยอาการอย่างไรบ้าง? จะดับทุกข์กันด้วยอาการอย่างไรบ้าง?

ถ้าคุณ ๆ ไปในโลกเท่าที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้ จะพบได้ว่ามัน มีสัก ๓ วิธี :-

วิธีที่ ๑. วิธีที่มากที่สุดของคนโง่มากมหาศาลของคนโง่ คือ กลบเกลื่อนความทุกข์, กลบเกลื่อนความทุกข์ ด้วยเอาเหยื่อล่อ, เอาอะไรมาหลอกมากลบเกลื่อนความทุกข์ หายอะไรมาทำให้เพลิน ๆ เป็นเหยื่อล่อไปเสีย, เรียกว่ากลบเกลื่อนความทุกข์. ไปหลงไหลในความสวยงามเวิร์ด อร่อยสนุกสนาน ให้มันลืมความทุกข์ไปเสีย. นี่เขาใช้วิธีดับทุกข์ด้วยการกลบเกลื่อนความทุกข์ มันก็ได้ชั่วคราว เต็มใจ มันก็ต้องเปลี่ยนเป็นกลบเกลื่อนไม่ได้แล้ว ต้องหาอันใหม่มาอีกแล้ว, เต็มใจก็ต้องหาอันใหม่มาอีกแล้ว. นี่เป็นเหตุให้คนในโลกนี้ต้องมีกินอย่างนั้น, ต้องมีใช้อย่างนี้, ต้องมีแต่งตัวอย่างโน้น, เปลี่ยนแปลงเรื่อย เพื่อจะกลบเกลื่อนความทุกข์ ไปวัน ๆ หนึ่ง กว่ามันจะตายเลิกกัน. การดับทุกข์ด้วยการหาอะไรมากลบเกลื่อนความทุกข์ นี้ ไม่ใช่ วิธีของพุทธบริษัท คือมันไม่ตัดต้นเหตุ.

วิธีที่ ๒. ที่นี้วิธีที่สี่ที่ถูกต้องตามหลักของทาง ศาสนา ก็คือ ประพฤติศีลธรรม จริยธรรมให้ถูกต้อง

แล้วก็มีความสุขอย่างถูกต้อง, กลบเกลื่อนความทุกข์ หรือ
 ว่าแก้ไขความทุกข์ อย่างนี้ถาวรกว่า, ปฏิบัติให้ถูกต้อง
 ตามหลักของศีลธรรมจริยธรรม รู้จักทำจิตใจให้สงบเย็นตาม
 สมควร, ใช้คำว่าตามสมควร ตามสมควรของอรรถภาพ, เป็น
 สัตบุรุษ เป็นวิญญูชนที่มีสติปัญญา ที่จะควบคุมความ
 ทุกข์ได้ มีความสุขอยู่ในระดับของคนธรรมดา, เรียกว่า
 โลกียสุขที่ถูกต้องก็แล้วกัน. นี่ก็เป็นวิธีหนึ่ง มีความสุขที่
 ถูกต้องตามหลักของจริยธรรมเสีย, ก็แก้ไขไปได้วิธีหนึ่ง.

ที่นี้ วิธีที่ ๓. มันเลิกหรือยอดสุดไปแล้ว สามารถ
 จะศึกษาปฏิบัติจนอยู่เหนือความทุกข์ เข้าถึงความว่าง.

ระดับมีอยู่ถึง ๓ ระดับ คือความทุกข์พื้นฐาน
 ระดับหนึ่ง, แล้วสูงขึ้นไปเป็น ความสุข คือ ไม่ทุกข์, แล้ว
 สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง คือความว่าง ซึ่งไม่มีใครพูดถึง
 ไม่มีใครอยากได้ ไม่มีใครปรารถนา, ได้ยินแล้วก็สั่นหัว
 แล้วจะถือว่าเป็นเรื่องไม่มีประโยชน์ และไร้สาระเสียด้วยซ้ำไป
 ไม่มีรสชาติอะไร. นี้เพราะไม่เคยรู้จักรสของความว่าง ไม่
 รู้จักรสของธรรมะ; เหมือนแมลงวันรู้จักแต่รสของของเน่า
 เหมือน แมลงผึ้งมันรู้จักรสของของหอมของดอกไม้ แต่ไม่มี

แมลงอะไรที่จะรู้จักรสของความว่าง ที่สูงไปกว่านั้น, มีกัน แต่แมลงวันกับแมลงผึ้งในโลกนี้ จึงไม่ได้มีใครมีความคิด หรือขวนขวายในเรื่องโลกุตตระ หรืออยู่เหนือโลกเหนือเหตุปัจจัยในโลก, มันจึงมีอยู่อีกพวกหนึ่ง ก็อยู่เหนือความทุกข์ขึ้นไปอีก อยู่เหนือความทุกข์ขึ้นไปอีก พ้นจากทุกข์มาถึงความสุข พ้นจากความสุขจะถึงความว่าง.

พระนิพพานนั้นอยู่ในพวกความว่าง ไม่ปรุงแต่งให้เกิดความรู้สึกเป็นอารมณ์สุขหรืออารมณ์ทุกข์, แต่โดยเหตุที่มันไม่มีความทุกข์ เราจึงเรียกว่าความสุข. เมื่อจะพูดให้ถูกต้องตามความจริงแล้วก็เรียกว่า ที่สุดจบแห่งความทุกข์, ไม่ใช่เรียกว่าความสุข; แต่เพื่อจะให้คนสนใจ หันมาสนใจในพระนิพพานได้ง่ายขึ้น ได้มากขึ้น ท่านก็พูดอีกที่หนึ่งว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, สุขอย่างยิ่ง อย่างยอดเยี่ยมเลิศ, นั่นเป็นคำพิเศษพูดในบางคราว ลักษณะโฆษณาชวนเชื่อ แต่ที่ พระพุทธเจ้าตรัสอยู่เป็นประจำ แล้ว ท่านก็เรียกว่า อนุดิ ทุกขสส คือ ที่สุดแห่งความทุกข์.

ถ้าพูดตามหลักนี้ ความทุกข์ดีเป็นความทุกข์แบบ
หนึ่ง, ความสุขก็เป็นความทุกข์แบบหนึ่ง, เพราะความสุข
มันต้องมีความพอใจในความเอรีตอรร้อย มีความรู้สึกยึดมั่น
ถือมั่นตามสมควร มันจึงจะเป็นความสุขขึ้นมา. ฉะนั้น
ความสุขจึงมีลักษณะเป็นของหนัก; ลองไปเมากความ
สุข บ้าความสุข หลงความสุขเถอะ มันก็เท่ากับถือของหนัก
ไม่กี่วันก็เป็นโรคประสาทเหมือนกันแหละ. ฉะนั้นจึง ไม่
ต้องการให้ยึดถือหรือยึดมั่นในเรื่องของความสุข, ให้ละ
ขึ้นไปเสีย, พ้นขึ้นไปเสียเป็นความว่าง.

ในโรงหนัง ภาพเขียนที่ฝาผนังในโรงหนัง มีอยู่
ภาพหนึ่ง ไปดูให้ดี รูปเมฆลอยขึ้นเหนือโบสถ์ เหนือยอด
โบสถ์ ขึ้นไปบนฟ้า, รูปคนเป็นเมฆลอยขึ้นไปเหนือโบสถ์
เหนือทุกอย่าง ว่าพ้นแล้วไว้อย. ภาพพ้นแล้วไว้อยนะ, มัน
ต้องพ้นจากทุกอย่าง พ้นจากที่จะหมอบคลานอยู่เหมือนจิ้งจก
ตุ๊กแก ซึ่งแม้ขึ้นไปถึงยอดโบสถ์แล้ว มันก็ขึ้นไปไม่ได้;
มันต้องเหมือนกับเมฆที่ลอยอยู่เหนือโบสถ์, เหนือ
ขึ้นไป ๆ เหนือขึ้นไป, แล้วก็ ร้องว่าพ้นแล้วไว้อย. รูปเมฆ

นั่นมีลักษณะเหมือนรูปคนร้องออกมาว่า พันแล้วโว้ย, ไปศึกษาดูให้ดีๆเถอะ ภาพนั้นมีประโยชน์.

นี่จำไว้ว่ามัน เป็น ๓ ระดับอยู่ว่า ความทุกข์, แล้วก็ความสุข, แล้วก็ ความว่าง. ความทุกข์ก็ไม่ว่าง, ความสุขก็ไม่ว่าง, ต้องเป็นความว่างมันจึงจะว่าง.

ควรสนใจปฏิบัติจนพบความว่าง.

นี่เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยมีใครสนใจหรือสังเกต มีลักษณะเป็นเส้นผมบังภูเขาเสียหมด ไม่มองเห็นความว่างที่มีอยู่จริง แล้วก็มีความเข้าใจความทุกข์และความสุข; ทุกข์ก็ยุ่งหรือวุ่นวายไปตามแบบของความทุกข์, สุขก็ยุ่งหรือวุ่นวายไปตามแบบของความสุข, ไม่ยุ่งไม่วุ่นวายแต่ประการใดเลยนั้นเป็นความว่าง เรียกเป็น ภาษาศานา ก็ว่าสุญญตา แปลว่าความว่าง, สูงไปกว่าความทุกข์และความสุข.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อปฏิบัติอยู่เพื่อให้ ได้ความว่างหรือความเหนือทุกข์เหนือสุขนี้ มันก็ลำบากเหมือนกัน, ไม่ใช่มันไม่ลำบากเสียเลย; จึงจัดไว้ว่า เป็นความทุกข์

เพราะการปฏิบัติธรรมเพื่อความดับทุกข์, เป็นทุกข์เพราะการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ จนกว่าจะดับทุกข์ได้แล้วอันนี้ก็หายไป.

ข้อนี้มันอาศัยความที่มีความยึดถือว่าตัวกู—ของกูเหลืออยู่, ตัวกูต้องการจะดับทุกข์ ตัวกูจะต้องปฏิบัติอย่างนั้นจะต้องปฏิบัติอย่างนี้ ก็ชวนขายไป มันก็ยังมิใช่ความสงบ, ต้องพ้นจากนั้นไป มันจึงจะเป็นความสงบ. เรื่องสุขเรื่องทุกข์นั้นเป็นเรื่องในโลก, พอเป็นเรื่องความว่างแล้วเป็นเรื่องเหนือโลกหรือพ้นโลก, นี่มีหลักในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะว่าลัทธิอื่นนั้น เขาจะมีตัวตนไม่ว่างจากตัวตน, มีคำสอนอย่างอื่น แล้วก็มีตัวตนแล้วก็ไม่ว่างจากตัวตน ไปมีตัวตนอะไรอยู่. แต่ถ้าหลักของพระพุทธศาสนา มันไปจบลงที่ความว่าง, ว่างจากตัวตน ไม่มีตัวตน.

เมื่อไม่มีความรู้สึกเป็นตัวตนแล้ว จิตก็ไม่มีความเห็นแก่ตน มันก็ไม่เกิดความรู้สึกต้องการอะไร หรือรู้สึกพอใจอะไร หรือไม่พอใจอะไร; เพราะมีตัวตน มันอยากได้เป็นของตน มันก็เกิดความโลภ, เมื่อไม่ได้อย่างที่ตนต้องการ มันก็เกิดความโกรธ, เมื่อมันยัง

สงสัย ลังเลกังวลอยู่ มัน ก็เกิดความหลง. เดียวนี้เราไม่มีตัวตน ขึ้นไปถึงขนาด ไม่มีตัวตน มันก็ไม่อาจจะเกิดความ โลก ความโกรธ ความหลง; แต่ว่าก่อนแต่ที่จะฝึกฝน จิตใจให้สูงขึ้นไปได้ถึงขนาดนั้น มันลำบากบ้าง, ลำบากบ้าง. นี้เราเรียกว่าความทุกข์อันเกิดมาจากการปฏิบัติ เพื่อ ความดับทุกข์นั่นเอง; แต่มันก็เป็นสิ่งที่น่าลงทุน เพราะว่า ถ้าปฏิบัติได้แล้ว มันดับทุกข์ได้ ก็หมดปัญหา, หมด หน้าที่ที่จะต้องทำ เรียกว่าจบพรหมจรรย์, หมดเรื่องที่จะต้องทำเพื่อการดับทุกข์.

มีคำในบาลีว่าจบพรหมจรรย์ วุสิตฺ พรหมจริยํ แปลว่าจบพรหมจรรย์; บางคนอาจจะไม่เข้าใจ หรือฟังดู มันรู้สึกเข้าใจผิดก็ได้ แต่มันมีอยู่อย่างนั้นแหละ. ถ้าปฏิบัติ จนดับทุกข์ได้แล้ว มันก็จบเรื่องของการปฏิบัติ ในพุทธ- ศาสนาหมายถึงการดับตัวตนเสียได้, ดับตัวตนเสียได้ ว่างจากตัวตน ว่างจากของตน นี้คือจบพรหมจรรย์, เรื่องที่จะต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์อีก ไม่มีอีกแล้ว มันหมด เท่านั้นแล้ว คือเรื่องของความว่าง มาถึงความว่าง จากทุกข์ มาถึงสุข, จากสุขมาถึงความว่าง.

ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ขอให้ช่วยจำไว้ให้ดีๆ ทั้ง ๓ คำ ทั้ง ๓ ระยะเวลา; เพียงจะเอากันแต่ทุกข์กับสุข, แล้วก็หลงสุข บ้าสุข เมาสสุข ก็เลยเป็นเรื่องที่ไม่ถึงที่สุดแห่งความทุกข์, ไม่สมกับคำว่าพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. ขอให้เรา ชักซ้อมความเข้าใจ ในความหมายของเรื่องจบพรหมจรรย์ คือที่สุดแห่งการปฏิบัติ กันไว้ให้ดีๆ.

สรุปความ อีกที่ว่า : ในเวลานี้เขาดับทุกข์กัน ด้วยวิธีกลบเกลื่อน, หาอะไรมากลบเกลื่อน, หากความที่เอิร์ดอร์อยสนุกสนานเปล็ดเปล็นมายั่วให้มันเป็นบ้าไปเสียเพื่อกลบเกลื่อนความทุกข์. เรื่องคนตรี เรื่องเต็นรำ เรื่องกินเหล้า เรื่องอะไรกัน มันก็อยู่ในจำพวกนี้แหละ, แล้วเขาก็นิยมกันมาก เห็นๆ อยู่แล้ว นั่นวิธีดับทุกข์ของพวกเขา นั่นคือกลบเกลื่อน. แต่มันก็เอาความโง่มากลบเกลื่อน มันก็สร้างปัญหาใหม่ ความทุกข์มันก็เกิดใหม่ยิ่งกว่าเดิม ยิ่งกว่าเก่า, กลบเกลื่อนกันจนไม่หวาดไหว จนไม่อาจจะกลบเกลื่อนได้ แล้วก็ตาย, มันก็ตายด้วยความโง่.

ที่นี้ อีกทางหนึ่ง ก็ประพฤติให้ถูกต้องตามหลัก
จริยธรรมศีลธรรม ก็มีความเป็นอยู่ที่เรียกว่าเป็นสุข—เป็น
สุข—เป็นสุข นี่ก็น่าดู, เป็นวิญญูชนคนธรรมดา อยู่ใน
โลกนี้ มีความทุกข์ทรมาณน้อย; จะว่าไม่มีเลยนั้นมัน
ไม่ได้ แต่มันมีความเยือกเย็นพอสมควร เป็นอยู่อย่างมี
ความสุข.

ที่นี้ถ้าให้ดีกว่านั้น ขึ้นไปเหนือขึ้น เป็นความว่าง
ปฏิบัติจนหมดความรู้สึกว่าตัวตน จนไม่มีความรู้สึกว่า
ตัวตน, ว่างจากตัวตน นั้นแหละจะไม่มีความทุกข์เลย.

การดับทุกข์ที่จะเป็นไปได้หรือได้มีอยู่ หรือได้มี
มาแล้วก็ตามเถอะ มีอยู่ ๓ ระดับ อย่างนี้.

วิธีการดับทุกข์โดยลำดับ

ที่นี้เราจะทำอย่างไร เราจะพูดกันตั้งแต่ต้น ตั้งแต่
ก ข กกา มาทีเดียว, ตั้งแต่แรกเริ่มมาทีเดียว ว่าเราจะดับ
ทุกข์กันอย่างไร ในทางที่ถูกต้อง, ไม่ใช่ชนิดที่เอาอะไรมา
กลบเกลื่อนหลอกตัวเองไปพักๆ, อย่างนั้นมันไม่ไหว. ที่
จะตั้งต้นอย่างถูกต้อง ที่จะเป็นไปได้ถูกต้อง ก็มีอยู่ ขอให้

สังเกตดู หรือขอให้ใคร่ครวญดู ตามที่จะนำมากล่าวให้ฟัง
ว่า :-

แรกที่สุด ที่จะมีจุดตั้งต้น สำหรับการดับทุกข์
นั้น เราต้องยอมรับสภาพของการเกิดมา แล้วก็มีความ
ทุกข์อยู่ในตัวมันเองเสียก่อน ก็มันเป็นเรื่องจริงกันเสีย
ก่อน ว่ามันมีความทุกข์อยู่จริง แล้วก็มันมีอยู่ในชีวิต. ใน
การเกิดมานั้นแหละ มันมีความทุกข์, แล้วเราก็จะได้
เจาะจงลงไป ที่นั่น เพื่อจะดับทุกข์ที่มีอยู่ในชีวิต, จะปรับ
ปรุงชีวิตเสียใหม่ ให้เป็นชีวิตที่ว่างจากความทุกข์.

ที่นี้เรามันไม่ยอมรับว่า เป็นสิ่งที่เราต้องรับผิดชอบ ;
บางคนก็คิดเสียว่า ฉันไม่ได้ตั้งใจที่จะเกิดมา จะมาปรับให้
ฉันมีหน้าที่มีภาระอะไรมากมายอย่างนี้ ก็ไม่เอา, ไม่เอาก็ไม่
เอา ก็เลิกกัน ก็ต้องทนทุกข์; เพราะว่าทำอะไรเสียมัน
ก็ต้องเป็นทุกข์ ถ้าไม่ยอมดับทุกข์ มันก็ต้องทนทุกข์.
ฉะนั้นคนที่ไม่ยอมรับสภาพว่า เกิดมาเป็นทุกข์นี้ มันก็ไม่
รู้จะทำอย่างไร มันก็ปฏิเสธสิ่งที่มันควรจะทำ.

ดังนั้นมันควรจะตัดบทออกไปเสียว่า ฉันก็ไม่ได้
ตั้งใจจะเกิดมา แต่เมื่อมันเกิดมาแล้ว มันอยู่ในสภาพอย่างนี้

ฉันจะต้องทำอะไร, นั่นแหละมันต้องยอมรับในขั้นนั้น. จะมาแก้ตัวกับใคร ว่าฉันไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา เกิดมาด้วยความทุกข์ ฉันไม่รับผิชอบ ไม่รับรู้อย่างนี้ ก็ไม่รู้จะแก้ตัวกับใคร; เพราะ ความทุกข์มันมีอยู่ที่ตัวเองเสียเรื่อยไป ก็ต้องยอมรับว่า เมื่อเราเกิดมาแล้ว โดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม มันก็ต้องมีปัญหาอย่างนี้, มีความทุกข์อย่างนี้, แล้วก็พอใจที่จะปฏิบัติ เพื่อขจัดความทุกข์นั้นออกไป ให้จิตมีความรอดจากความทุกข์.

เมื่อเขาไม่ยอมรับมันก็ไม่มีปัญหาที่เขาจะต้องสะสาง ก็เลยทำไปตามความรู้สึกของกิเลส, สัตถุชาตญาณแห่งตัวตนมันก็ต่อสู้แข่งกล้ำไปในทางที่จะใช้กิเลสเป็นเครื่องแก้ปัญหา. คนเหล่านี้จึงทำบาปทำกรรม มีสภาพไร้ศีลธรรมเกิดขึ้น เพื่อจะหลอเลียงกิเลสไปวันหนึ่งๆ, เอาความสุขของกิเลสมาเป็นความสุขที่ถูกต้องของตน ของจิต เพราะจิตมันโง่ไปเสียแล้ว. จิตมันโง่เป็นจิตที่มีตัวตนอย่างโง่แล้ว มันก็ไปเอาของอย่างนั้นมาเป็นของตน จิตมันก็ได้เข้าไปอยู่ในสงสาร สังสาระของความทุกข์, เข้าไปอยู่ในวัฏฏสงสาร.

ที่นั่นมักจะเข้าใจว่า คนโง่ คนโง่ จะต้องใช้วิธีหา
อะไรมากลบเกลื่อนอยู่เรื่อย เขาจึงมีวิธีชนิดหนึ่งซึ่งทำบาป
กับทุกข์, ทำบาปเพื่อกับทุกข์. คนที่ทำบาปเพื่อกับทุกข์
มองดูให้ทีเถอะ มันมีอยู่จำพวกหนึ่ง ว่าทำบาปเพื่อล้างบาป
เพื่อให้หมดบาป; แต่ล้างบาปด้วยการทำบาป ทุให้ตีๆ คือ
การจะดับกิเลส ด้วยการสนองความต้องการของกิเลส, จะ
เอาบาปมาล้างบาป มันไม่มีทางที่จะเป็นไปได้. จะ
ต้องทำบุญ ทำดี ทำกุศล เพื่อขจัดบาป เพื่อได้ถอนบาป
เพื่อก็กักันบาปออกไป อย่างนั้นแหละถูกต้อง. เมื่อทำสิ่ง
ที่เป็นบุญอยู่ มันก็เป็นการก็กักันบาปออกไป หรือละบาป
หลุดไป ๆ พलग แต่ยังไม่ใช้กับทุกข์ถึงที่สุด.

คำว่า บุญถ้าแท้จริงเป็นเครื่องชำระบาป; แต่
คนทั่วไปไม่ได้ถืออย่างนั้น ถือว่าบุญนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้
ได้สุข สนุกสนานเอร็ดอ่อย เฟลิกเฟลินสุดขีดของความ
ต้องการ นั่นคือบุญ. แต่คำว่าบุญ, บุญ โดยแท้จริงไม่
ได้หมายความว่าอย่างนั้น. มีความหมายว่าล้างบาป; แต่
มักจะสอนกันให้ได้มีความสุข ได้ความพอใจตามที่ตัวต้อง
การแล้วก็บุญ กิเลสมันก็ได้โอกาส กิเลสสมัครเข้ามา

เป็นผู้ทำบุญ เพื่อเป็นสุขสนุกสนานเอรีคอร้อย ในชั้นสวรรค์
 วิมานอะไรไปตามเรื่อง; นั้นมันบุญในความหมายหนึ่ง, ไม่
 ใช้ความหมายที่ถูกต้องแท้จริงของคำว่าบุญ ซึ่งเขาใช้คำนี้เพื่อ
 เป็นความมุ่งหมายจะล้างบาป จะกีดกันบาปออกไป. ฉะนั้น
 ถ้าใครจะทำบุญ ให้เป็นบุญจริง ก็สังเกตดูว่า มันกีดกัน
 บาปออกไปได้หรือไม่? หรือจะพูดง่าย ๆ ว่ามันดับทุกข์ได้
 หรือไม่? ถ้ามันดับทุกข์ได้แม้แต่บางส่วน ก็ควรจะเรียกว่า
 บุญได้.

นี่เราก็จะทำบุญ เผอิญบาป, กีดกันบาป ลดกำลัง
 ของบาป หรือไม่ใช้เวลาแก่การทำบาป เพราะมาทำบุญเสีย
 เป็นประจำ. ที่นี้ก็พอใจในการทำบุญ หรือทำหน้าที่ที่ถูก
 ต้อง หรือเรียกว่าทำบุญ, พอใจในการทำบุญ มันก็เป็น
 สุขเพราะการทำบุญ; นี่เป็นการเอากำไรไว้ทีก่อน คือ
 เอาสุขไว้ทีก่อน.

ฉะนั้นเขาจะต้องรู้จักหน้าที่ ที่ถูกต้อง ที่พอดี
 พอเหมาะพอควร; จะทำนาทำสวน จะค้าขาย หรือจะ
 เป็นกรรมกร จะเป็นอะไรก็ตาม รู้จักทำให้เกิดความพอใจ
 ในหน้าที่ที่ตนกระทำ ว่ามันจะช่วยบรรเทาความทุกข์

หรือบรรเทาความทุกข์ได้จริง พออยู่เป็นผาสุกได้แล้วก็
พอใจ. นี้เรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมะ เพื่อต่อสู้หรือเผชิญ
กันกับบาป, เอาชนะบาป.

แล้วจะต้องเลิกส่วนเกิน, คนทุกคนเหล่านี้
จะต้องเลิกส่วนเกิน อะไรที่เป็นส่วนเกินนะ สำนวญให้ที ๆ
อย่าไปเอาของมันเลย, อย่าไปซื้อหามาเลย มันจะล่อหลอก
ให้หลง ให้เสียเวลาเปล่า ๆ. เรื่องส่วนเกิน บ้าหลังเป็น
ส่วนเกิน นี้ต้องมีสติปัญญามากพอด้วย และจิตใจต้อง
เข้มแข็งเพียงพอด้วย จึงจะขัดขวางส่วนเกินออกไป
เสียได้; เพราะส่วนเกินทั้งหลายเหล่านั้น ล้วนแต่มี
เสน่ห์รุนแรงทั้งนั้น. จะต้องไม่หลงในส่วนเกิน, ไม่
บูชาในส่วนเกิน; จะหามาก็ให้ถูกต้องและพอดี จะมีไว้
ก็อย่างถูกต้องและพอดี, จะใช้จ่ายก็ถูกต้องและพอดี ไม่มี
ส่วนเกิน.

ยึดหลักว่า พ้นจากทุกข์แล้วถึงสุข พ้นจาก
สุขแล้วถึงว่าง นี้เป็นหลักที่ประจำใจไว้เสมอ, แล้วก็
มุ่งหมายไปสู่ความว่าง. จะมีสุขหรือมีทุกข์ ก็เป็น
เรื่องของธรรมชาติธรรมดาเช่นนี้เอง เราจะมีจิตใจว่าง

คือไม่ยินดียินร้ายกับสิ่งเหล่านั้น ; ถ้าเผชิญมีความทุกข์
ตามธรรมชาติธรรมดา เช่นความเจ็บไข้ได้ป่วยมันจะมีมา
บ้าง ก็หัวเราะ โอ, มันก็เช่นนั้นเอง มันเช่นนั้นเอง
มันเช่นนั้นเอง, มันมาบอกให้เรารู้ว่าเช่นนั้นเอง.

ถ้าความเจ็บความไข้ หรือความวิบัติอะไรบางอย่าง
อย่างมันเกิดขึ้น ก็ให้สังเกตดูให้ดีๆเถอะ ให้เห็นว่า มัน
มาบอกให้รู้ว่า มันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง, แล้วก็
ไม่ต้องมีความทุกข์, แล้วก็ขบใจว่า มาบอกให้ฉลาด
ไม่ต้องเป็นทุกข์.

คนเราสามารถเอาชนะความทุกข์ได้ ข้อนั้นให้
แน่ใจ; เคียงนี้มันไม่แน่ใจ ถือว่าคับทุกข์คับกิเลสเป็น
ของเหลือวิสัย. แต่ที่จริงมันโกหกตัวเอง มันหลอกกลางตัว
เอง, มันแก้ตัวให้ตัวเอง จัดให้เป็นสิ่งเหลือวิสัย, แล้วก็
ต้องปฏิบัติ. ถ้าเป็นคนซื่อตรงต่อตัวเอง ก็จะต้องถือว่า
มันไม่เหลือวิสัย, มันต้องทำให้ได้ เพื่อจะบังคับอำนาจ
อิทธิพลของกิเลสเหล่านี้ เอาไว้ให้ได้, ให้อยู่ในความถูกต้อง
ไว้เสมอไป.

ถ้าเราถือหลัก ให้มีความถูกต้องอยู่เสมอไป เรา
ก็มีความถูกต้องทุกอิริยาบถ ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น
ด้วยซ้ำ ว่ามีความถูกต้องอยู่ทุกอิริยาบถ ; นั้นแหละคือมี
ความสุขโดยพื้นฐานอยู่แล้วทุกๆ อิริยาบถ จะเรียกว่า มีสวรรค์
อยู่ทุกอิริยาบถก็ยิ่งได้, หรือถ้าจะเรียกให้ถูกต้องให้ดีที่สุด ว่า
เราสามารถจะมีความว่าง ว่างๆ อยู่ทุกอิริยาบถ ก็อย่าได้
เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู—ของกูขึ้นมา ไม่ว่าในเรื่องอะไร
กรณีใด ที่ไหน เวลาใด ไม่เกิดความรู้สึกโง่ ๆ เป็นตัวกู—ของกู
ขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนั้น. นี้เรียกว่าเราสามารถจะมีความว่าง
อยู่ทุกอิริยาบถ นั้นแหละคือไม่มีปัญหา.

ถ้าว่างแล้วมันไม่มีปัญหาอะไร, ไม่มีความทุกข์ และ
ไม่มีตัวผู้ที่จะเป็นทุกข์. ว่างอยู่ได้ทุกอิริยาบถ นั้นแหละ
คือมีนิพพาน หรือความหมายของนิพพานอยู่ทุกอิริยาบถ ทั้ง
กลางวันกลางคืน ทั้งหลับทั้งตื่น, ขอให้สนใจเป็นพิเศษ.
อย่าคิดไปว่า มันยากหรือมันเหลือวิสัย บางคนมันจะคิดง่ายๆ
ว่า เรื่องมันมันยุ่งยาก ลำบากเหลือวิสัย ก็เอาไปวัน ๆ หนึ่ง
สนุกสนานไปวัน ๆ หนึ่ง หาเงินพอซื้อเหล้า ซื้อข้าว ซื้อ
กามารมณ์ บริโภคไปวันหนึ่งๆ ก็พอแล้ว; จะคิดอย่างนั้น

ก็ได้ ไม่มีใครว่า, แต่แล้วมันไม่อาจจะขจัดปัญหาอะไรได้เลย, มันมีแต่ให้เสพติด หรือมันเมาในความทุกข์มากขึ้นไปอีก. แล้วเมื่อเราก็คว่ามัน ไม่เหลือวิสัย เมื่อความทุกข์มันเป็น ธรรมชาติ ความดับทุกข์มันก็เป็นธรรมชาติ มันก็มีอยู่ เป็นคู่กัน.

แล้วก็นี่ละอายสัตว์เดรัจฉานกันบ้าง สัตว์เดรัจฉาน มีความทุกข์น้อย ความทุกข์ทางจิตใจน้อยกว่าคนมาก เพราะมันไม่อาจจะเกิดตัวกู — ของกู มากเหมือนคน. คนมีตัวกู — ของกูไปเสียเรื่อย เทียวเรื่องนั้นเทียวเรื่องนี้ ก็มีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ แท้ๆ อย่าไปเพิ่มมันเข้า มันก็ไม่มากตอก; เทียวนี้ มันไปเพิ่มเข้าด้วยความโง่ พอได้เกิดมาสู่โลกนี้แล้ว มาพบกับความ เอิร์ตอ่อยบ้าง, ไม่เอิร์ตไม่อ่อยบ้าง คือยินดียินร้าย, เทียว ยินดีเทียวยินร้าย, เทียวยินดีเทียวยินร้าย ก็ส่งเสริมกิเลสให้ ออกงาม โลภะ โทสะ โมหะ. เราจะต้องดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะว่าเป็นคน, เราจะต้องดีกว่าคน เพราะว่าเราเป็นมนุษย์.

เรื่อง^๕ขอตกเตือนไว้เสมอว่า **ขอให้ได้เป็นมนุษย์** กันทุกคนเถอะ อย่าเป็นกันแต่เพียงคนเดียว; เป็นกัน แต่เพียงคนมันก็ล้มลุกคลุกคลาน ไปด้วยอำนาจของกิเลส เกี่ยวหัวขึ้นเกี่ยวหัวลง มันโง่. **ถ้าเป็นมนุษย์มีจิตใจสูง** มันก็ไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มันไม่ต้องล้มลุกคลุกคลาน มันตั้ง อยู่ได้อย่างถูกต้อง ในลักษณะที่ถูกต้อง, **พร้อมที่จะก้าว** หน้าจะดับทุกข์สิ้นเชิง ^๕นี้เรียกว่าเป็นมนุษย์.

เกิดมายังไม่ได้เป็นมนุษย์ ต้องประพฤติปฏิบัติ ให้ถูกต้องอีกทีหนึ่ง มันจึงจะเป็นมนุษย์, แล้วเมื่อเรา จะเป็นมนุษย์ให้ได้ เราก็ต้องพยายามรู้เรื่องความเป็นมนุษย์ ว่ามันต่างจากความเป็นคนอย่างไร ก็พยายามเรื่อยไปจนเป็น มนุษย์กันให้ได้. ถ้าเป็นมนุษย์กันได้แล้ว ^๖ก็แน่ละที่จะไป สู่มรรค ผล นิพพานได้ เพราะมันมีรากฐาน มันมีเดิมพัน ที่เพียงพอ คือความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง. ^๗เดี๋ยวนี้เป็นมนุษย์ ก็ยังไม่ได้ ก็เป็นได้แต่เพียงคน ^๘แล้วยังเป็นคนที่ไม่ถูก ต้องเสียอีก มันก็จะเร็วกว่าสัตว์เดรัจฉานไม่ทันรู้ตัว.

หนทางออกจากทุกข์ต้องมธรรมี่ว.

นี่ขอให้ดูให้ดีๆ ว่า ทางออกมันมีอยู่ แต่เพราะเหตุที่เราไม่รู้ นิสสระณะ แปลว่า หนทางออกไปเสียจากความทุกข์, นิสสระณะ คำนี้ แปลว่าทางออก, ออกจากทุกข์ มันมีอยู่ แต่เราไม่รู้ ไม่รู้จัก ก็เลยไม่ได้เดิน.

ที่มันหันไปทางโน้ต่อไป ก็ไปหาที่พึ่งของคนโน้, ไปหาที่พึ่งตามแบบของคนโน้ คือไสยศาสตร์ ไม่มีเหตุไม่มีผล หลับหูหลับตา เอาความโง่เป็นเดิมพันกัน. ผู้ประกอบพิธีไสยศาสตร์ ก็ต้องเป็นคนโง่มาพอสมควรแล้ว จึงจะเป็นอาจารย์ อาจารย์ประกอบพิธีไสยศาสตร์ได้, แล้วคนที่จะไปรับพิธีไสยศาสตร์ ก็ต้องโง่พอๆ กันอีกแหละ มันจึงจะไปรับเอามาได้.

นี้ถ้ายังคิดอย่างนี้ หรือยังเป็นอย่างนี้ ยังอยู่ในวิสัยอย่างนี้แล้ว มันไม่ดับทุกข์ แล้วไม่ได้เป็นพุทธบริษัทด้วย ไม่ได้ถือพุทธศาสนาด้วย เพราะมีความกิดผิด เห็นผิด ปฏิบัติผิด ในเรื่องที่พึ่ง. เราจะต้องชำระความผิดๆ เห็นผิดเหล่านั้นออกไปเสียเลย, มีเหตุผล, ไม่ต้องไปเสียเวลากับ

ไสยศาสตร์ ถ้ามันยังมีอยู่ในโลก ก็เก็บไว้ให้คนโง่หรือคน
 หลับ. คนโง่นั้นเปรียบเหมือนคนหลับ, คนหลับนั้น
 มันไม่รู้อะไร มันก็คว่ำไปตามแบบคนหลับ. พุทธบริษัท
 แปลว่าคนตื่น, ตื่นนอน ตื่นจากหลับ ก็ทำอย่างนั้นไม่ได้

นี่เรื่องที่ว่า ลู่ทางที่มันจะดับทุกข์, จะตั้งต้นดับทุกข์,
 จะดำเนินไปเพื่อการดับทุกข์, แล้วมันจะดับทุกข์ได้อย่างไร,
 ขอให้มองเห็นเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งอย่างนี้ ด้วยกันทุก ๆ คน.
 จะสรุปเป็นคำสั้น ๆ เรียกว่า จงทำตนให้มีลักษณะเป็น
 ธรรมชีวิต ธรรมชีวิต; เรื่องธรรมชีวิตนี้ เคยพูดกันมาชุด
 หนึ่งแล้ว ๓ เดือน, หลายเดือนมาแล้วพูดเรื่องธรรมชีวิต ใคร
 จะยังจำได้ก็ดี เอมาศึกษาใช้มันอีก, ธรรมชีวิต เป็นคำที่สรุป
 ความหมายดีที่สุดเลย. ธรรมชีวิต แปลว่า มีชีวิตอยู่ด้วย
 ธรรมะ, ธรรมะคือความถูกต้อง ถูกต้องแก่ความเป็น
 มนุษย์, ถูกต้องทุกชั้นทุกตอนแห่งความเป็นมนุษย์
 ทั้งเพื่อประโยชน์ตัวเอง ทั้งเพื่อประโยชน์ผู้อื่น, นี่คือ
 ธรรมชีวิต.

จงดำเนินชีวิตธรรมชีวิต มีความถูกต้องของชีวิต
 มีชีวิตเป็นธรรมะ คือถูกต้อง. ธรรมะแปลว่าความถูก

ต้องแก่ความเป็นมนุษย์, มีชีวิตเป็นธรรมดา ก็หมายความว่า มีชีวิตเป็นความถูกต้อง อยู่ทุกๆ อิริยาบถ, มีความถูกต้องเป็นที่น่าพอใจตัวเอง, พอใจตัวเอง เคารพตัวเอง นับถือตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้อยู่เป็นประจำ ไม่มีการกระทำใดๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดสังขันธ์ตัวเอง.

เกลียดสังขันธ์ตัวเองเมื่อไรเป็นนรกเมื่อนั้น, เป็นนรกอย่างยิ่ง อย่างแท้จริง นรกสุดเหวี่ยง ยิ่งกว่านรกโลหะ กุมภีเสียดีก. ความเกลียดสังขันธ์ตัวเองนี้แหละ เป็นความรู้สึกรู้สึกที่เป็นนรก ที่นี้และที่นั่น, แล้วก็จะไปเป็นเหตุให้ตกนรกทุกชนิดที่มันจะมี. ถ้ามันเกลียดสังขันธ์ตัวเอง หรือมันทำแต่ความผิด ความชั่ว ความไม่ดี รู้จักตัวเองว่ามีแต่อย่างนี้ มันไหว้ตัวเองไม่ลง แล้วก็เกลียดสังขันธ์ตัวเอง.

ถือเสียว่า หน้าที่สูงสุดของสิ่งที่มีชีวิต คือความดับทุกข์ แล้วก็ไม่มีสิ่งอะไรประหลาด, ไม่มีสิ่งใดประหลาด น่าอัศจรรย์ยิ่งไปกว่าความดับทุกข์ ซึ่งจะไปหาที่ไหนไม่ได้ นอกจากในภายในตัวเอง.

เดี๋ยวนี้เขาพูดกันหรือเขานิยมกันว่า หาเงินไว้มากๆ ไปเที่ยวทั่วโลก, ไปศึกษาหาความรู้ที่ประเสริฐวิเศษ ที่จะ

ดับทุกข์ได้; ต่อให้เที่ยวไปสักร้อยรอบพันรอบโลก มันก็ดับทุกข์ไม่ได้ดอก เพราะว่าความดับทุกข์มันอยู่ข้างใน, ไปเที่ยวหาข้างนอกมันจะพบกันได้อย่างไร. พวกทัศนাজรมาบ่อยๆ มามากเป็นพวกๆ อาตมาจะพูดก็เกรงใจ; แต่บางทีก็อดไม่ได้ ว่าคุณไปทัศนাজรจนให้หายโง่เสียทีเถิด, ทัศนাজรมันมากเข้าๆ มากเข้าจนหายโง่ คือรู้ว่า อ้อ มันไม่ต้องมานี้โวย จะไปที่ไหน ไปเมืองไหน ไปประเทศไหนก็ตามใจเถอะ ไปๆ ไปให้สมกับที่มันอยาก แล้วมันก็จะบอกว่า โอ้, ไม่ต้องมากก็ได้นี้โวย, ไม่ต้องมากก็ได้นี้โวย. ความดับทุกข์ไม่ได้อยู่ที่นี้. นี่ เสียเงินเสียทองไปทัศนাজรกันเป็นการใหญ่ ลูกเล็กเด็กแดงก็มีนะ อุ่มไป ไปทัศนাজรโดยคิดว่าจะจะเป็นประโยชน์ อาจจะนั่งอยู่ที่นี้บ้างก็ได้ มันโง่นี้ ไปทำสิ่งที่ไม่ต้องทำ.

จริงแหละถ้าจะรู้จักรวบรวมความรู้มันก็คงจะได้บ้าง; แต่มันไม่ตรงกันกับเรื่องความดับทุกข์ เพราะว่าความทุกข์หรือความดับทุกข์มันอยู่ข้างใน, มันตั้งอยู่ข้างใน มันมีอยู่ข้างใน รีบเที่ยวไปข้างใน, ทัศนাজรข้างในกันซิ, ทัศนাজรในจิตใจ สอดส่องกันกว่าดูอยู่ตลอดเวลา, ทัศนাজร

ข้างใน อย่างนี้จะมีประโยชน์ จะดับทุกข์ได้. นั่นแหละ
คือการทำกัมมฐานที่แท้จริง, ให้จิตที่ศรัทธา เทียวไปใน
ภายใน อย่างทั่วถึง ๆ นั่นแหละทำกัมมฐาน, ทำกัมมัญฐาน
ที่แท้จริง.

เราลงละความหลับ ตื่นจากหลับเสีย, รู้จักของ
อร่อยที่ควรอร่อย กำมันหยาบคายนะ แต่ว่าจำเป็นมัน
ต้องพูด อร่อยของกิเลสนั้นเล็กเสียวที่เถอะ, เอาอร่อย
ของธรรมะกันเสียวบ้างเถิด. พระพุทธเจ้าตรัสว่า สพฺพรสํ
ธมฺมรสํ ชินาติ—รสแห่งธรรมชานะรสทั้งปวง, รสแห่ง
ธรรมชานะรสทั้งปวง, รสใด ๆ เเท่าไร มีเท่าไรก็ตามเถอะ
รสแห่งธรรมะชนะรสทั้งปวง.

เดี๋ยวนี้เป็นแมลงวันนี่ ก็ชอบรสของเหม็นของเน่า
มันไม่เป็นแมลงผึ้ง ชอบรสที่ไม่เหม็นไม่เน่า, หรือว่า ไม่ใช่
เป็นยิ่งไปกว่าแมลงผึ้ง ชอบรสของความว่าง; แต่อาตมา
ก็ไม่รู้เหมือนกันว่า มีแมลงอะไรบ้าง ที่มันจะยิ่งไปกว่านั้น
ที่มันชอบรสของความว่าง. นี่เป็นมนุษย์มันควรจะชอบ
รสของความว่าง คือรสของธรรมะ ซึ่งเป็นรสสูงสุด
ชนะรสทั้งปวง, อย่าไปชอบรสเพื่อกิเลส รสอร่อยเพื่อกิเลส;

แต่ชอบรสร้อยเพื่อธรรมะ เพื่อจิตที่หายโง่แล้ว ที่ไม่มีกิเลสครอบงำแล้ว, รู้จักความสุขที่แท้จริง.

เที่ยววันพุกกั๋งง่าย ๆ ที่พูดว่า ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน; ถ้าต้องใช้เงินมากมายแล้วเป็นความเปลืองเปลืองที่หลอกลวง ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริงดอก เขาก็ยังฟังกันไม่ถูก. อาตมาพูดอย่างนี้ทุกที ใครมาขอให้พูดพวกราเถียวแล้วคุณหน้าคุณตา มันก็ฟังไม่ถูกดอก, เห็นได้ว่าฟังไม่ถูก เขายัง ฟังไม่ถูกกว่า ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงินเลย คือทำให้เป็นที่พอใจตัวเอง จนยกมือไหว้ตัวเองได้ตลอดไปนั่น.

ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน แล้วเงินมันก็เหลือ เหลือ ๆ ซิ เพราะทำหน้าที่นี้ ทำหน้าที่ที่ถูกต้องจนพอใจตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเอง มีความสุขไปพลางตั้งแต่เมื่อทำ ไม่ต้องใช้เงินก็ได้ความสุขแล้ว, ที่นี้ผลของการงานที่ทำ มันก็เหลืออยู่เป็นเงินเป็นทอง, แล้วเงินมันก็เหลือมากออกมา เพราะว่ามีความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน แล้วเงินเหลือ. ส่วน ความเปลืองเปลืองที่หลอกลวงนั้น มันก็ไม่มีรู้จักจบจักสิ้น เท่าไรก็ไม่พอ, พอมันบ้ามากเข้าเกินไป

มันก็ต้องคดโกง มันก็ต้องคดโกง, มันก็ไปจบอยู่ในคุกใน
 ตะรางหรือความตาย นั่นความเพลิดเพลิดที่หลอกลวง เท่านั้น
 ก็ฟังไม่ถูก.

เขาฟังไม่ถูกว่า รสของธรรมชาติระส่ำระสอทั้งปวง
 ก็ฟังไม่ถูก, คนส่วนมากฟังไม่ถูก; แต่เราก็อ้างทนพูด
 เผื่อว่าจะฟังถูก แม้สักคนก็ยังดี, พูดตั้งชั่วโมง เหนื่อยเกือบ
 ตาย ฟังถูกสักคนหนึ่งก็ยังดี นี่ก็เรียกว่ายังอุตส่าห์พูด.

สรุปความว่า มีชีวิตเป็นธรรมชาติ มีธรรมชาติเป็น
 ชีวิต เป็นธรรมชาติ มีแต่ความถูกต้อง จนยกมือไหว้ตัวเอง
 ได้ตลอดเวลา มีความสุขทุกอิริยาบถ, มีความว่างทุกอิริยาบถ,
 นั่นแหละมันจะรอดได้ ไม่เหลือวิสัย, เห็นอะไรไม่ประ-
 หลาดไม่อัสจรรย์ ล้วนแต่เป็นการเป็นไปตามกฎอิทัปป-
 ะปัจจยตา. ของที่ว่าประหลาดที่สุด มันก็ไม่มีอะไร นอกจาก
 เป็นไปตามกฎอิทัปปะปัจจยตา.

เดี๋ยวนี้กำลังบำเพ็ญตบะเห็นไหม? ประหลาดที่สุด
 นั่นมันโง่ที่สุด มันก็ ของธรรมดาตามกฎอิทัปปะปัจจยตา,
 ลงทุนเสียเวลา เสียสิ่งของ เสียอะไร ที่จะดูตบะว่า
 ประหลาดที่สุด นั่นมันเรื่องของคนโง่, ถ้าเรื่องของคนที่มี

ธรรมะนะ มันก็เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา. คาวดวงไหน
จะเป็นอย่างไร จะเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น; แต่เพราะ
เหตุที่นาน ๆ มันจะมาที่หนึ่ง เลยเห็นเป็นของประหลาด!
นี้เวลามันหลอกลวง ไม่ต้องมีอะไรประหลาดหรือน่าอัศจรรย์
เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตาทั้งนั้น.

แต่ถ้าจะมีอะไรประหลาดมหัศจรรย์อย่างยิ่งกันบ้าง
แล้วก็ ขอให้ถือว่า ความดับทุกข์ได้นั้นแหละ น่าอัศจรรย์
ที่สุด เป็นของมหัศจรรย์ที่สุด; พระพุทธเจ้าที่น่าอัศจรรย์จริง,
พระธรรมที่น่าอัศจรรย์จริง, พระสงฆ์ที่น่าอัศจรรย์จริง ที่สวดๆ
กันอยู่นั้น ขอให้รู้เถอะว่า อัศจรรย์อย่างไร เต็มจะเป็น
นกขุนทองร้อง. อัศจรรย์อย่างไร? อัศจรรย์มันดับทุกข์ได้
พระพุทธก็ดับทุกข์ได้, พระธรรมก็ดับทุกข์ได้, พระสงฆ์
ก็ดับทุกข์ได้, จึงน่าอัศจรรย์. ถ้าจะมีอะไร น่าอัศจรรย์กัน
แล้วก็คือความดับทุกข์ได้; ฉะนั้นการที่จะไปโลกพระจันทร์
ไปเที่ยวที่ไหน ไปอย่างที่เขาแตกตื่นกันนั้นกว่า น่าอัศจรรย์
ที่สุด นั้นมันเป็นเรื่องอัศจรรย์ของอวิชา อัศจรรย์ของ
คนโง่ อัศจรรย์ของคนที่ไม่รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไป
ตามกฎอิทัปปัจจยตา.

เอาละ, เป็นอันว่าเราเลิกแตกตื่น เลิกตื่นตูม เลิก
 บ้าหลงในสิ่งที่เขามหัทศจรยกันนัก, เสียเวลาไปก็ชั่วโมงแล้ว
 ที่ไปนั่งต่างตากอยคุตาวาง เพียงเท่านั้นมันก็ไม่รู้^๗ แล้วมัน
 จะรู้อะไรได้มากกว่า^๘.

เป็นอันว่า วัน^๙นี้เราพูดกันถึงเรื่อง การดับทุกข์ที่
 มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต, ความทุกข์ที่มีอยู่ในการดำรง
 ชีวิต เราต้องรู้จัก ในลักษณะเป็นใหญ่ ลักษณะย่อย
 ลักษณะปลีกย่อย อย่างที่ได้พูดมาตั้งชั่วโมงกว่าแล้ว^{๑๐}. เพียง
 รู้จักความทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต แล้วรู้จักดับ
 ทุกข์ชนิด^{๑๑}นี้เสีย ก็คือรู้จักควบคุมชีวิต ไม่ให้เกิดเป็น
 ความทุกข์ขึ้นมา ในตัวการดำรงชีวิต. อย่าให้การดำรง
 ชีวิตเป็นการแบกของหนัก หัวของหนัก ถือของหนัก
 อยู่ตลอดเวลาเลย, นั่นแหละจะเป็นพุทธบริษัท สาวกของ
 พระศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้รู้เรื่องการดับทุกข์ ดับ
 ทุกข์สิ้นเชิง แล้วสอนผู้อื่นให้ดับทุกข์ได้ด้วย.

หวังว่าจะเอาไปใคร่ครวญให้ดีที่สุด ให้เข้าใจยิ่ง ๆ
 ขึ้นไปทุกคราว ๆ ทุกคราวที่มีการบรรยาย, คงจะก้าวหน้า
 เพียงพอ ที่จะเอาตัวรอดได้ ก็คือ จิตจะเอาตัวรอดได้ จะไม่

ต้องทนทุกข์ เป็นจิตที่หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ทัน
 แก่เวลา, ก่อนแต่ที่จะตาย ให้ตัวกูมันตาย ให้ความงั
 มันตาย ตายเสียก่อนแต่ที่ร่างกายจะตาย.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย
 ด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะเป็นผู้เจริญงอกงามก้าวหน้า
 ในทางของพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดายิ่ง ๆ ขึ้น
 ไป ทุกทิพาราตรีกาล.

ขอยุติการบรรยาย ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบท
 พระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจ ให้มีความเชื่อเพียงพอ
 ให้มีความกล้าหาญเพียงพอ ให้มีความมานะพยายามเพียงพอ
 ปฏิบัติธรรมะได้โดยง่ายตายทุกคน ในกาลบัดนี้.

มีโดยไม่ต้องเป็นของกู

ถ้าจะอยู่ ในโลกนี้ อย่างมีสุข
อย่าประยุกต์ สิ่งทั้งผอง เป็นของฉัน
มันจะสม เผลอกระบาล ทำนท้งวัน
ต้องปล่อยมัน เป็นของมัน อย่าผันมา
เป็นของกู ในอำนาจ แห่งตัวกู
มันจะดู วนวาย คล้ายคนบ้า
อย่างน้อยก็ เป็นนกเขา เข้าตำรา
มันดีกว่า “กู-ของ-กู” อยู่ร่าไป
จะหามา มีไว้ ใช้หรือกิน
ตามระบิล อย่างอิมหนา ก็ทำได้
โดยไม่ต้อง มันหมาย ให้อะไรๆ
ผูกยึดไว้ ว่า “ตัวกู” หรือ “ของกู”.

พ. อินทวิบูล

ปัญหาเฉพะหน้า

โลกกำลัง มีปัญหา ว่าพระธรรม
สำคัญกว่า ขำขัน นั้นใช่ไหม
เราดีได้ เพราะศีลธรรม บำรุงใจ
โลกวิไล เลิศล้ำ เพราะธรรมพา

พวกหนึ่งว่า หิวนัก ต้องอิมก่อน
แล้วค่อยสอน ศีลธรรม กันเถิดหนา
พวกหนึ่งว่า จะอิมท้อง ธรรมต้องมา
หิวเจียนบ้า เพราะศีลธรรม ไม่ค้ำใจ

คนส่วนน้อย สนใจ ใคร่ธรรมะ
ส่วนมากผละ หันเห เถลไถล
หาเนื้อหนัง ทั้งแก่หนุ่ม พุ่มเพื่อยไป
โลกเลยไม่ มีพระธรรม ทำยาตา

พ. ธีรพงศ์

ยามจะพูด พูดเพราะๆ.

✽

๑ เมื่อต้องพูด โยมิพูด ให้ไพเราะ
โยมิเหยาะ แยมสั๊กนิต บิดหน้าขนม
เมื่อยามเผย ความดำริ หรือติชม
ชวนประหม่อม ยามบัญชา หรือว่านำ.

๑ จงเลือกวิธี เลือกคำ อย่าทำหยาบ
คลำผิดที่ หรือจะทาบ ที่งามข่า
ใช้สำเนียง มิตรภาพ มิลาบล้า
ถูกเงื่อนงำ จับใจไว้ ได้กลมกลืน.

๑ ที่บางคน ชอบที่มๆ ทำม้ง่าย
ก็ต้องได้ ทุขที่ใหม่; ควรจะฝัน
เสียแยมนิต กลืนง่าย สบายฮั้น
โยมิพูด คำชุ่มชื้น เมื่อพูดจาๆ ~~~~~

คุณทวด อินทนิล

ภัทเทกรัตต์

สิ่งล่วงแล้ว แล้วไป อย่าไผ่หา
ที่ไม่มา ก็อย่าฟัง คณิงหวัง
อันวันวาน ผ่านพ้น ไม่วนวัง
วันข้างหน้า หรือก็ยัง ไม่มาเลย

ผู้ใดเพื่อน เห็นชัด ปัจจุบัน
เรื่อนั้นนั้น แจ่มกระจ่าง อย่างเปิดเผย
ไม่แฉ่งอ่อน คลอนคลั่ง ดังเช่นเคย
รู้แล้วเลย ยิ่งเรา ให้ก้าวไป

วัน^{นี้}เอง เร่งกระทำ ซึ่งหน้าที่
อันวันตาย แม้พรุ่ง^{นี้} ใครรู้ได้
เพราะไม่อาจ บอกปิด หรือผลัดไว้
ต่อความตาย และมหา- เสนามัน

ผู้มีเพียร เวียนเป็น อยู่เช่น^{นี้}
ทั้งทิพา ราตรี แข็งขยัน
นั่นแหละผู้ “ภัทเท- กรัตต์” อัน
สัตบุรุษ ผู้รู้, ท่าน กล่าวกันเอย.

ไม้ประดับชนิดหนึ่งมีค่าจัดพิมพ์เล่มละ ๕๐๐ บาท
กราบขอโทษแทนผู้จัดทำที่ว่างเสมอมาในภาวการณ์ที่ยังมีเงินเฟ้อ